

MAHIDOL
UNIVERSITY
Wisdom of the Land

unicef
for every child

ผลกระทบของการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีต่อสุขภาวะ
และพัฒนาการเด็กปฐมวัย

ผลการสำรวจพื้นฐานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

MAHIDOL
UNIVERSITY
Wisdom of the Land

unicef
for every child

ผลกระทบของการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีต่อสุขภาวะ และพัฒนาการเด็กปฐมวัย

ผลการสำรวจพื้นฐานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

อารี จำปาปลาย
กาญจนา ตั้งชลทิพย์
แคร์รี่ ริกเตอร์
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

สุธรรม นันทมงคลชัย
คณะสาธารณสุขศาสตร์

อัคราภักดิ์ หลักทอง
ชาริต้า ประสิทธิหิมา
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดีด้วยความกรุณาจากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและใคร่ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยทำให้การศึกษาครั้งนี้เกิดขึ้นได้

อันดับแรก ขอขอบพระคุณ UNICEF ผู้สนับสนุนงบประมาณตลอดโครงการ ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของการทำความเข้าใจเรื่องสุขภาวะของเด็กในบริบทของการย้ายถิ่นในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ไม่มีโอกาสได้อยู่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตากันกับพ่อแม่ ในการนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากบุคคลสองท่านเป็นพิเศษ ดังนี้ คุณแอนดรูว์ เคลย์โพล อดีตหัวหน้าฝ่ายงานรณรงค์และวิเคราะห์นโยบายสังคม ที่ได้ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว ทั้งยังคอยเป็นแรงบันดาลใจเสมอมา และคริสติน่า โพพิวาโนว่า หัวหน้าฝ่ายงานคนปัจจุบัน ที่ยังคงกรุณาสับสนุนโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นความสำคัญเป็นพิเศษด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงนโยบาย นอกจากนี้ ขอขอบคุณคุณเจสสิก้า แบลิ่งเคินชิป เจ้าหน้าที่องค์การยูนิเซฟ ที่สนับสนุนด้านการวิเคราะห์ รวมทั้งคุณชญาณิศ หวังดี ผู้ช่วยฝ่ายวิเคราะห์นโยบายสังคม ที่ได้กรุณาประสานงานระหว่างคณะวิจัยกับ UNICEF ด้วยดีตลอดมา

คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและประทับใจในความเอาใจใส่และความเชี่ยวชาญของทีปรึกษาโครงการทั้งสองท่านคือ ศาสตราจารย์ ดร. เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง และรองศาสตราจารย์ พญ. นิตยา คชภักดี ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำปรึกษาที่มีประโยชน์อย่างมาก และคอยสนับสนุนการทำงานของคณะวิจัยทุกครั้งแม้ท่านจะติดภารกิจอื่นอยู่ก็ตาม ความเชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและแนวความคิดทางสังคมของ ศ. ดร. เบญจา และความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับประสบการณ์อันรอบด้านในเรื่องพัฒนาการเด็กของ รศ. พญ. นิตยา ช่วยเสริมสร้างคุณค่าของการศึกษาวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การร่างข้อเสนอโครงการไปจนถึงการเขียนรายงานการศึกษา คณะวิจัยได้รับความเห็นและข้อเสนอแนะอันทรงค่าอย่างยิ่งจากผู้มีส่วนได้เสียที่มาประชุมหลายครั้ง การมีส่วนร่วมของทุกท่านช่วยยกระดับการตอบสนองต่อการออกแบบการวิจัยที่ยึดนโยบายเป็นฐานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อนึ่ง การศึกษาครั้งนี้คงไม่สามารถใช้ข้อมูลพัฒนาการของเด็กเป็นผลลัพธ์อันสำคัญประการหนึ่งได้ หากไม่มีการสนับสนุนจากพยาบาลวิชาชีพประจำสถานพยาบาลท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อใช้เครื่องมือ Denver II ในการวัดพัฒนาการของเด็ก จึงใคร่ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณมธุรส เพชรดี และคณะ จากศูนย์อนามัยที่ 9 พิษณุโลก และคุณละอียด วรรณสารเมธา และคณะ จากโรงพยาบาลพล จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ ใคร่ขอขอบคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ได้อนุญาตให้โครงการวิจัยใช้อุปกรณ์ซึ่งน้ำหนักและชุดวัดส่วนสูงในการลงพื้นที่งานสนาม ตลอดจนอนุเคราะห์วิทยากรฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ Denver II

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เกี่ยวข้องอีกหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้ประสานงานท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และคุณดวงฤดี โชติกลาง อดีตนักวิชาการสาธารณสุขโรงพยาบาลน้ำพอง ซึ่งปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร ต่างก็ให้การสนับสนุนนานัปการ ตั้งแต่การระดมชุมชนเป้าหมาย ติดต่อประสานงาน และอธิบายโครงการแก่ชุมชนดังกล่าว ไปจนถึงการสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการแก่คณะวิจัย ความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ช่วยให้ขั้นตอนงานสนามเป็นไปอย่างราบรื่น นับเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างสูงต่อการดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ

ที่สำคัญ ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกคนของโครงการ โดยเฉพาะผู้ควบคุมภาคสนาม และพนักงานสัมภาษณ์ในพื้นที่วิจัยทั้งสองแห่ง ที่ได้ทุ่มเทร่างกาย แรงใจ มีความแน่วแน่ มุ่งมั่น แต่มีความยืดหยุ่น ในการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม แม้ตารางเวลาในการนัดหมายจะคาดการณ์ได้ยาก ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจยิ่ง โดยเฉพาะทักษะความเป็นมืออาชีพในฐานะพนักงานสัมภาษณ์เพื่อการสำรวจนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพของข้อมูล ผู้วิจัยขอชื่นชมทุกคนที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างยอดเยี่ยม

ท้ายที่สุดนี้ ขอแสดงความขอบคุณอย่างสุดซึ้งต่อกลุ่มตัวอย่างทั้งหลาย อันได้แก่ ครอบครัว ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และผู้เกี่ยวข้องคนอื่นๆ ที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจในครั้งนี้ และขอขอบคุณเด็กๆ ที่อดทนให้ความร่วมมือด้วยดีในการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ตลอดจนเข้าทดสอบด้วยแบบวัดพัฒนาการด้วยเครื่องมือ Denver II คณะผู้วิจัยรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณการเต็มใจให้ความร่วมมืออย่างดีของทุกท่าน ทั้งยังซาบซึ้งใจที่ทุกคนอดสละเวลามาแบ่งปันเรื่องราวต่างๆ ตอนให้สัมภาษณ์ หากไม่มีเรื่องราวของท่าน ก็คงไม่มีข้อมูลอันมีค่าปรากฏอยู่ในรายงานฉบับนี้ จึงขอขอบคุณทุกท่านจากใจจริง

คณะผู้วิจัย

เมษายน 2559

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ii
บทสรุปผู้บริหาร	1
รายการคำย่อและอักษรย่อ	7
1. ข้อมูลพื้นฐานการวิจัย	8
1.1 บทนำ	8
1.2 ระเบียบวิธีวิจัย	12
1.2.1 แบบการวิจัย	12
1.2.2 เด็กเป้าหมายและครัวเรือนที่เข้าเกณฑ์	12
1.2.3 ขนาดตัวอย่างและการเลือกตัวอย่าง	13
1.2.4 เครื่องมือการวิจัย	15
1.2.5 จริยธรรมการวิจัย	16
1.3 การจัดการและวิเคราะห์ข้อมูล	17
1.4 ลักษณะของเด็กเป้าหมาย	17
2. การตัดสินใจย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่ทำให้ไม่ได้อยู่กับลูก	23
2.1 แรงจูงใจในการย้ายถิ่นและแยกกันอยู่กับเด็ก	23
2.2 การให้ป๋าย่าตายายดูแลเด็ก	25
3. ความมั่งคั่งของครัวเรือนกับเงินส่งกลับ	26
3.1 ดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือน	26
3.2 การเกื้อหนุนครัวเรือนด้วยเงินส่งกลับ	27
4. การย้ายถิ่นกับการดูแลเด็ก	30
4.1 กิจกรรมการพัฒนาเด็ก	30
4.2 การสร้างวินัย การทำโทษทางร่างกาย และทัศนคติของผู้ดูแลต่อการทำโทษทางร่างกาย	38
5. การย้ายถิ่นกับผลลัพธ์ด้านตัวเด็ก	43
5.1 พัฒนาการของเด็ก	43
5.2 ภาวะโภชนาการ	45
5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างโภชนาการกับพัฒนาการของเด็ก	46
5.4 ผลลัพธ์ด้านอื่นจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่	50
6. การวิเคราะห์ตัวแปรพหุ : การย้ายถิ่นกับพัฒนาการของเด็ก	52
7. ข้อสรุป	60
8. ข้อเสนอแนะ	61
9. เอกสารอ้างอิง	64
ภาคผนวก: ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก	67

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1: จำนวนครัวเรือนในการสำรวจเชิงปริมาณ (เป้าหมายและที่เก็บได้จริง) จำแนกตามประเภทครัวเรือน	14
ตารางที่ 1.2: จำนวนผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก	15
ตารางที่ 1.3: ร้อยละของเด็กเป้าหมาย จำแนกตามเพศ อายุ และผู้ดูแลหลัก	18
ตารางที่ 1.4: ร้อยละของเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิด จำแนกตามประเภทครัวเรือน	20
ตารางที่ 1.5: ร้อยละของเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่ตั้งแต่แรกเกิด จำแนกตามประเภทครัวเรือน	21
ตารางที่ 3.1: ร้อยละของเด็ก จำแนกตามดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนและประเภทครัวเรือน	27
ตารางที่ 3.2: ร้อยละของครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับจากพ่อแม่เด็กเป้าหมายภายในระยะหกเดือนก่อนการสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน	27
ตารางที่ 4.1: ร้อยละของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมทุกวันหรือเกือบทุกวัน จำแนกตามประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 0-36 เดือน)	30
ตารางที่ 4.2: ค่าเฉลี่ยของกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กเจ็ดกิจกรรม จำแนกตามประเภทครัวเรือน	32
ตารางที่ 4.3: ร้อยละของระดับการปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กและประเภทครัวเรือน	32
ตารางที่ 4.4: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาเด็กและประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 12-36 เดือน)	34
ตารางที่ 4.5: ร้อยละของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก 20 กิจกรรม อย่างสม่ำเสมอ จำแนกตาม ประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 12-36 เดือน)	35
ตารางที่ 4.6: ร้อยละของผู้ดูแลที่รายงานว่าตนเองหรือบุคคลอื่นในครัวเรือนใช้การกระทำต่างๆ กับเด็กภายใน ระยะหนึ่งเดือนก่อนการสำรวจ (สำหรับเด็กอายุ 36—24 เดือน) จำแนกตามประเภทครัวเรือน	40
ตารางที่ 5.1: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามผล Denver II และประเภทครัวเรือน	43
ตารางที่ 5.2: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามผล Denver II ที่แสดงพัฒนาการล่าช้า และประเภทครัวเรือน	44
ตารางที่ 5.3: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามภาวะโภชนาการ และประเภทครัวเรือน	46
ตารางที่ 5.4: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามภาวะโภชนาการ	47
ตารางที่ 5.5: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามประเภทครัวเรือน และภาวะโภชนาการ	48
ตารางที่ 5.6: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามประเภทครัวเรือน และภาวะโภชนาการ	49
ตารางที่ 5.7: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามภาวะโภชนาการและประเภทครัวเรือน	50
ตารางที่ 5.8: สรุปความสัมพันธ์ระหว่างภาวะโภชนาการกับพัฒนาการล่าช้าของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามประเภทครัวเรือน	50
ตารางที่ 6.1: อัตราส่วนของโอกาสจากการวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติกเมื่อตัวแปรทำนายหลักคือประเภทครัวเรือน	55
ตารางที่ ก1: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการร้องเพลงและแต่งนิทานให้เด็กฟัง และจำแนกตามอายุของผู้ดูแล (สำหรับเด็กอายุ 0-36 เดือน)	70
ตารางที่ ก2: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามอายุและประเภทครัวเรือน	70

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1.1: ร้อยละของเด็ก จำแนกตามผู้ดูแลหลัก และประเภทครัวเรือน	19
แผนภูมิที่ 1.2: ร้อยละของเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุขณั่สำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน	20
แผนภูมิที่ 1.3: ร้อยละของเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุขณั่สำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน	22
แผนภูมิที่ 3.1: จำนวนมัธยฐานของเงินส่งกลับ (บาท) ที่ได้รับภายในระยะหกเดือนก่อนการสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน (สำหรับครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับ)	28
แผนภูมิที่ 4.1: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กบางอย่าง และตามประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 0-36 เดือน)	31
แผนภูมิที่ 4.2: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามทัศนคติต่อการทำโทษทางร่างกาย และประเภทครัวเรือน	41
แผนภูมิที่ 5.1: อัตราส่วนของโอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าเมื่อตัวแปรทำนายหลักคือประเภทของครัวเรือน	56
แผนภูมิที่ 5.2: อัตราส่วนของโอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าของเด็ก ตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ และประเภทของผู้ดูแลหลักโดยการวัดสี่แบบ	59

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาติดตามระยะยาวด้วยวิธีวิจัยแบบผสมผสานครั้งนี้ เป็นการศึกษาลักษณะของการย้ายถิ่นภายในประเทศของพ่อแม่ที่มีต่อ สุขภาวะและพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในประเทศไทย รายงานฉบับนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ค้นพบจากการสำรวจพื้นฐานเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพ ที่ดำเนินการศึกษาในจังหวัดที่มีการย้ายถิ่นสูง 2 จังหวัด ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการเลือกตัวอย่างแบบ เจาะจงเป็นเด็กอายุไม่เกิน 36 เดือน จากครัวเรือนสามประเภท ได้แก่ อยู่กับพ่อและแม่ อยู่กับแม่ และไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ ทั้งนี้มี วัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบลักษณะของเด็กเป้าหมาย ในครัวเรือนทั้งสามประเภทในห้วงเวลาที่ต่างกันสองห้วงเวลา เพื่อ ประเมินว่าการย้ายถิ่นของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ด้านตัวเด็ก หรือไม่

ขนาดตัวอย่างจากครัวเรือนแต่ละประเภทกำหนดไว้ล่วงหน้า ดังนี้ ครัวเรือนที่มีเด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่จำนวนร้อยละ 60 ครัวเรือนที่มีเด็กอยู่กับแม่จำนวนร้อยละ 20 และครัวเรือนที่มีเด็กอยู่กับพ่อแม่ จำนวนร้อยละ 20 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ผู้ดูแลและพ่อแม่เด็กที่บ้าน และการใช้แบบคัดกรองพัฒนาการเด็ก ปฐมวัย Denver II เพื่อทดสอบว่าเด็กเข้าข่ายมีพัฒนาการล่าช้าหรือไม่ (ปกติจะวัดที่ศูนย์อนามัยอำเภอ) และการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงเด็ก เพื่อประเมินสถานะภาวะขาดสารอาหาร โดยมีเด็กเป้าหมายที่ใช้ใน การวิเคราะห์จำนวนรวมทั้งหมด 984 คน วิธีวิจัยเชิงคุณภาพใช้การ สัมภาษณ์ระดับลึก ดังนี้ ผู้ดูแลจำนวน 20 คน พ่อแม่ย้ายถิ่นจำนวน 15 คน และพ่อแม่ย้ายถิ่นที่กลับภูมิลำเนาแล้วจำนวน 10 คน

ผลการศึกษาเชิงพรรณนา

ลักษณะของเด็กเป่าหมาย — เป็นเด็กชาย (ร้อยละ 55) มากกว่าเด็กหญิง (ร้อยละ 45) กว่าสามในสี่มีอายุตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป โดยอายุเฉลี่ยของเด็กเป่าหมายอยู่ระหว่าง 18 ถึง 21 เดือน โดยมีครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เป็นเด็กที่มีอายุเฉลี่ยมากที่สุด ($p<0.05$)

ผู้ดูแลหลักในปัจจุบัน — ในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ (ร้อยละ 89) และครัวเรือนที่เด็กอยู่กับแม่เท่านั้น (ร้อยละ 76) ส่วนใหญ่มีแม่ผู้ให้กำเนิดเป็นผู้ดูแลหลัก ส่วนครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และผู้ดูแลหลักร้อยละ 57 เป็นยาย ในขณะที่ร้อยละ 29 มีย่าเป็นผู้ดูแลหลัก

ประวัติด้านการดูแลเด็ก — กว่าร้อยละ 90 ของเด็กเป่าหมายโดยส่วนใหญ่ได้รับการดูแลจากแม่ผู้ให้กำเนิดตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 1 เดือน สัดส่วนการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักจะค่อยๆ ลดลงเมื่อเด็กอายุมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ จากร้อยละ 64 ในกลุ่มอายุ 3 เดือน เป็นร้อยละ 25 ในกลุ่มอายุ 6 เดือน สำหรับเด็กในครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อนั้น สัดส่วนการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักลดลงจากร้อยละ 96 ในกลุ่มเด็กแรกเกิด เป็นร้อยละ 71 ในกลุ่มเด็กอายุ 36 เดือน ส่วนเด็กที่อยู่กับพ่อนั้น สัดส่วนการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักก็ลดลงเช่นกัน จากร้อยละ 97 ในกลุ่มเด็กอายุ 1 เดือน เป็นร้อยละ 83 ในกลุ่มเด็กอายุ 36 เดือน

รูปแบบการอยู่อาศัยวิเคราะห์จากข้อมูลประวัติด้านการดูแลเด็ก — จากข้อมูลประวัติด้านการดูแลเด็กนั้น ไม่ใช่เรื่องผิดปกติที่เด็กเป่าหมายต้องแยกจากพ่อแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนตั้งแต่แรกเกิด ในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจนั้น ร้อยละ 18 แยกจากพ่อแม่ตั้งแต่อายุได้ 1 เดือน ส่วนเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ในในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจนั้น ร้อยละ 29 แยกจากพ่อแม่ตั้งแต่อายุได้ 1 เดือน แม้แต่ในกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ในครัวเรือนเดียวกันในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจ ร้อยละ 13 ก็ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่หรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนเมื่ออายุได้ 1 เดือน (ไม่ทราบระยะเวลา) และร้อยละ 14 ถูกแยกจากพ่อแม่หรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนเมื่ออายุได้ 6 เดือน (ไม่ทราบระยะเวลาเช่นกัน)

แรงจูงใจในการย้ายถิ่นและแยกกันอยู่กับเด็ก

ตามที่ระบุในเรื่องการให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น แรงจูงใจสำคัญของพ่อแม่ในการย้ายถิ่นคือ ความจำเป็นในการทำงานหาเงินเกื้อหนุนครอบครัว แรงจูงใจนี้สะท้อนให้เห็นถึงการขาดโอกาสในพื้นที่ภูมิลำเนาซึ่งเป็นหมู่บ้านชนบท จนทำให้การย้ายถิ่นดูเหมือนเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้ การย้ายถิ่นจึงถูกมองว่าเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับเด็ก เพราะจะช่วยให้มีชีวิตที่ดีขึ้นนั่นเอง ถึงแม้จะหมายถึงการถูกแยกจากพ่อแม่ก็ตาม พ่อแม่ย้ายถิ่นเองก็มองการย้ายถิ่นและการให้ปู่ย่าตายายดูแลเด็กว่าเป็นกลยุทธ์ภายในครัวเรือนที่มีเหตุผลเข้าใจได้ในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือปู่ย่าตายายเป็นผู้ดูแลเด็กที่มีคุณภาพสูงซึ่งพ่อแม่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม ดังนั้นจึงเป็นวิธีเหมาะสมทางเศรษฐกิจอันมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พ่อแม่ย้ายถิ่นยังมองการให้ปู่ย่าตายายดูแลเด็กว่าเป็นเรื่องธรรมดาในบริบทของสังคมไทย เพราะตนเองก็อยู่กับปู่ย่าตายายเมื่อตอนเป็นเด็ก ส่วนพ่อแม่ของตนก็ไปทำงานที่อื่น นี่จึงทำให้วงจรการให้ปู่ย่าตายายดูแลเด็กหมุนเวียนไปไม่สิ้นสุด

ความมั่งคั่งของครัวเรือนกับเงินส่งกลับ

ครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่มีความมั่งคั่งครัวเรือนสูงที่สุดในกลุ่มตัวอย่าง ขณะที่ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีความมั่งคั่งครัวเรือนน้อยที่สุด ($p<0.000$)

ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ (ร้อยละ 90) มีแนวโน้มสูงกว่าครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ (ร้อยละ 58) ในการได้รับเงินส่งกลับ อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อจะได้รับเงินส่งกลับเป็นจำนวนมากกว่าครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่เนื่องจากการย้ายถิ่นในครั้งก่อน (Jampaklay et al., 2012) นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังพบอีกว่า พ่อแม่ย้ายถิ่นไม่เพียงแต่อุปการะเลี้ยงดูเด็กเท่านั้น หากยังต้องเกื้อหนุนพ่อแม่และสมาชิกคนอื่นในครอบครัวอีกด้วย ทั้งนี้ รวมถึงการส่งเสียค่าเล่าเรียนให้แก่เด็กๆ

การย้ายถิ่นกับการดูแลเด็ก

กิจกรรมการพัฒนาเด็ก — พบว่า ผู้ดูแลในการศึกษาครั้งนี้ปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาเด็กบางอย่างเป็นประจำ ไม่ถึงครึ่งหนึ่ง คือ การร้องเพลงกับเด็กเป้าหมายหรือแต่งนิทานให้เด็กฟัง ทั้งนี้ร้อยละของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมสองประเภทนี้ทุกวันหรือเกือบทุกวัน สูงที่สุดในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ (ร้องเพลงร้อยละ 45 และเล่านิทานร้อยละ 19) และต่ำที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (ร้องเพลงร้อยละ 39 และเล่านิทานร้อยละ 15) นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ดูแลในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ยังเป็นสัดส่วนสูงที่สุดของผู้ดูแลที่ตอบว่าตนไม่เคยอ่านหนังสือหรือดูหนังสือภาพกับเด็ก (ร้อยละ 16 เมื่อเทียบกับร้อยละ 8 ในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่และร้อยละ 7 ในครัวเรือนที่พ่อย้ายถิ่น) จากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า ผู้ดูแลส่วนใหญ่ รวมทั้งพ่อแม่ไม่เคยหรือแทบจะไม่เคยเล่านิทานให้เด็กฟัง แม้จะมีผู้ดูแลที่เป็นปู่ย่าตายายบางคนร้องเพลงและเล่านิทานให้เด็กฟังบ้างก็ตาม อย่างไรก็ตาม พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายคิดว่าปู่ย่าตายายให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กน้อยกว่าการทำสิ่งอื่นๆ

การสร้างวินัย การทำโทษทางร่างกาย และทัศนคติของผู้ดูแลต่อการทำโทษทางร่างกาย — โดยรวมแล้ว พบว่าผู้ดูแลใช้วิธีสร้างวินัยที่ไม่ใช้ความรุนแรงบ่อยที่สุด เช่น อธิบาย (ร้อยละ 92–98) ให้เด็กทำสิ่งอื่น (ร้อยละ 67–85) และงดเว้นสิทธิพิเศษบางอย่าง (ร้อยละ 58–65) อย่างไรก็ตาม พบว่ามีการใช้ความรุนแรงก้ำกึ่งบ่อยครั้งด้วย เช่น ชื่นเสียง เอ็ด ตวาด หรือตะคอกใส่เด็ก (ร้อยละ 80–88) ผู้ดูแลประมาณหนึ่งในห้า (ร้อยละ 20–22) รายงานว่าตนยังใช้ถ้อยคำด่าเด็กว่าโง่ ขี้เกียจ หรือคำอื่นๆ ทำนองนี้ ส่วนการใช้ความรุนแรงต่อร่างกายบางอย่างพบว่ามีไม่บ่อยนัก เช่น จับตัวเขย่า (ร้อยละ 7 ในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่) แต่บางอย่างก็พบบ่อยในครัวเรือนบางประเภท เช่น ตีด้วยมือเปล่า (ร้อยละ 87 ในครัวเรือนที่พ่อย้ายถิ่น) ส่วนการใช้ความรุนแรงต่อร่างกายอย่างร้ายแรงก็พบไม่บ่อยเช่นกัน กล่าวคือความถี่สูงสุดที่พบคือการตีด้วยวัตถุอื่น ร้อยละ 7 ในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกพบว่า การสร้างวินัยด้วยการใช้ความรุนแรงต่อร่างกาย เช่น ตีด้วยมือเปล่า ปฏิบัติกันทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งปู่ย่าตายาย และส่วนมากพ่อแม่เด็กก็เห็นดีเห็นงามด้วย การสัมภาษณ์ยังชี้เป็นนัยว่าครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ยอมรับการใช้กำลังทำโทษเด็กเพื่อสร้างวินัยมากกว่าครัวเรือนประเภทอื่นอีกด้วย

การย้ายถิ่นกับผลลัพธ์ด้านตัวเด็ก

พัฒนาการของเด็ก — เด็กจากครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นในช่วงเวลาสำรวจมีระดับพัฒนาการสงสัยล่าช้าตามแบบคัดกรองพัฒนาการเด็กปฐมวัย Denver II ในสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 25) และเด็กที่อยู่กับพ่อแม่มีสัดส่วนต่ำที่สุด (ร้อยละ 17) ($p < 0.05$) อย่างไรก็ตาม มีเพียงพัฒนาการภาษาด้านเดียวเท่านั้นที่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อจำแนกเด็กตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ โดยเด็กที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นมีระดับพัฒนาการภาษาล่าช้าในสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 15)

ภาวะโภชนาการ — เด็กเป้าหมายส่วนใหญ่มีน้ำหนักเทียบอายุอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ไม่ว่าจะอยู่ในครัวเรือนประเภทใด (ร้อยละ 94–97) ประมาณร้อยละ 1–3 มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังในระดับรุนแรง ร้อยละ 5–7 มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังในระดับปานกลาง โดยไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อจำแนกตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ เด็กที่มีน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์มีตั้งแต่ร้อยละ 6–10 ส่วนเด็กที่มีภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันมีตั้งแต่ประมาณร้อยละ 0–3 ทั้งนี้เด็กส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 87–91) จากครัวเรือนทุกประเภท มีสัดส่วนน้ำหนักเทียบส่วนสูงอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน โดยรวมแล้ว เด็กเป้าหมายร้อยละ

79-83 มีภาวะโภชนาการปกติ ในขณะที่ร้อยละ 8-13 มีภาวะทุพโภชนาการอย่างน้อยหนึ่งประเภท (น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ อย่างเดียว ภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังและ/หรือภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลัน ไม่รวมน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างโภชนาการกับพัฒนาการของเด็ก — ความแตกต่างทางสถิติตามประเภทของครัวเรือนมีนัยสำคัญ เฉพาะเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติในครัวเรือนแต่ละประเภทเท่านั้น การอยู่กับพ่อแม่จะมีความแตกต่างก็ต่อเมื่อความต้องการ พื้นฐานอื่นๆ มีพร้อมเท่านั้น กล่าวคือ เด็กที่มีภาวะโภชนาการไม่ตึงจะมีแนวโน้มที่พัฒนาการล่าช้าไม่ว่าจะอยู่กับพ่อแม่หรือไม่ก็ตาม ส่วนเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติแต่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่น มีแนวโน้มที่พัฒนาการจะล่าช้าได้มากกว่าเด็กที่อยู่กับทั้งพ่อและแม่หรือมีพ่อย้ายถิ่น เด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติและอยู่กับทั้งพ่อและแม่ มีสัดส่วนของการมีพัฒนาการล่าช้าต่ำที่สุด (ร้อยละ 14.8) ขณะที่หนึ่งในสี่ของเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติแต่พ่อแม่ย้ายถิ่นเป็นเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้า

ผลลัพธ์ด้านอื่นที่เกิดจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ — จากข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าปู่ย่าตายายหลายคนรู้สึกเลิใจตัดสินใจตัดสินใจไม่ได้ว่า การดูแลหลานมีผลเชิงบวกหรือลบกันแน่ บางคนตอบว่าตนกระตือรือร้นที่จะมาดูแลหลาน บางรายก็ตอบว่าการดูแลหลาน ทำให้ตนต้องปลีกตัวออกจากงานหนักในไร่ นา แต่ก็บางกรณีที่พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายยอมรับว่าตนได้สังเกตภาระหนักให้แก่พ่อแม่ นอกจากนี้ ผลกระทบทางอารมณ์ของพ่อแม่ที่แยกกันอยู่กับเด็กยังเป็นข้อกังวลอีกประเด็นหนึ่งด้วยเช่นกัน

การวิเคราะห์ตัวแปรพหุ : การย้ายถิ่นกับพัฒนาการของเด็ก

เมื่อควบคุมปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากตัวแปรต้นหลัก ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การอยู่กับแม่ในครัวเรือนเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย เด็กที่มีผู้ดูแลหลักไม่ใช่มารดาไม่มีแนวโน้มที่พัฒนาการจะล่าช้าตราบดีที่อยู่ร่วมกับแม่ในครัวเรือนเดียวกัน ส่วนการย้ายถิ่นของพ่อแม่ไม่มีความแตกต่างในด้านพัฒนาการเมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นๆ ข้อค้นพบว่าเด็กที่อยู่แยกจากแม่มีแนวโน้มพัฒนาการล่าช้าสูงขึ้นนั้น เป็นประเด็นน่ากังวลเกี่ยวกับเด็กที่แยกกันอยู่กับแม่ซึ่งมีจำนวนมากทั่วประเทศไทย ทั้งยังนำไปสู่คำถามถึงผลกระทบระยะยาวของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กไทยรุ่นวัยนี้ จากผลการสำรวจพื้นฐานครั้งนี้ อายุและเพศของเด็กยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพัฒนาการอีกด้วย โดยพัฒนาการล่าช้ามีแนวโน้มจะเกิดกับเด็กผู้ชายสูงกว่าเด็กผู้หญิง และเกิดกับเด็กที่มีอายุ 24-29 เดือน สูงกว่าเด็กที่มีอายุอ่อนกว่า 12 เดือน

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพบว่า เด็กเล็กที่แยกกันอยู่กับพ่อแม่มีแนวโน้มจะอยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย โดยผู้ดูแลเป็นยายมากกว่าย่าสองเท่า (ร้อยละ 57 เทียบกับร้อยละ 29) พ่อแม่ย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ และเชื่อว่าได้ฝากเด็กไว้ให้อยู่ในการดูแลที่ดี พ่อแม่ผู้ย้ายถิ่นเองหลายคนถูกเลี้ยงโดยปู่ย่าตายายของตนเช่นกัน เกือบทุกคนส่งเงินกลับบ้านเพื่อเกื้อหนุนครอบครัวในถิ่นต้นทาง กระนั้นก็พบว่ามิเหตุผลหลายประการที่ควรเป็นกังวลเกี่ยวกับเด็กที่ต้องแยกกันอยู่กับพ่อแม่ กล่าวคือเด็กกลุ่มนี้มีแนวโน้มสูงที่จะอยู่ในครัวเรือนยากจน มีโอกาสน้อยที่จะได้สัมผัสกิจกรรมเสริมพัฒนาการจากผู้ดูแล และมีแนวโน้มสูงที่จะถูกทำโทษทางร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่แยกกันอยู่กับทั้งพ่อและแม่ มักจะมีแนวโน้มมีพัฒนาการล่าช้า โดยเฉพาะพัฒนาการทางภาษา นอกจากนี้ เด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ยังมีแนวโน้มมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์และ/หรือมีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรัง ส่วนภาวะโภชนาการไม่ตึงมีความสัมพันธ์กับการมีพัฒนาการล่าช้าเมื่อเด็กอยู่กับทั้งพ่อและแม่

การวิเคราะห์ตัวแปรพหุชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญของพัฒนาการล่าช้าในเด็กปฐมวัยคือการมีแม่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนหรือไม่ เด็กที่ได้รับการดูแลโดยผู้อื่นไม่มีแนวโน้มที่จะมีพัฒนาการจะล่าช้า ตราบใดที่มีแม่อยู่ด้วยกันในครัวเรือน ขณะที่พ่อแม่ย้ายถิ่นไม่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กเมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นๆ นอกจากจะขาดความอบอุ่นทางใจจากมารดาแล้ว พัฒนาการล่าช้าในเด็กที่ไม่ได้อยู่กับแม่ยังอาจจะเนื่องมาจากความถี่ของกิจกรรมพัฒนาเด็กและการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในระดับต่ำเมื่อแม่

ต้องย้ายถิ่น การค้นพบดังกล่าวก่อให้เกิดข้อกังวลใจเกี่ยวกับเด็กจำนวนมากที่แยกกันอยู่กับแม่ และนำไปสู่คำถามถึงผลกระทบระยะยาวของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่จะมีต่อเด็กไทยรุ่นวัยนี้อีกด้วย

ผลการวิจัยที่น่าเสนอในรายงานฉบับนี้มีประเด็นน่าสนใจหลายประการสำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป ทั้งยังเป็นข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบายได้อย่างดี แม้ว่าผลลัพธ์เหล่านี้จะได้อาจมาจากการเก็บข้อมูล ณ ช่วงเวลาเดียว แต่สามารถบ่งชี้ถึงข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายในระดับกว้างๆ ได้ โดยยังมีบางประเด็นที่สมควรศึกษาเพิ่มเติมต่อไปอีก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบาย

จัดลำดับความสำคัญให้โครงการดูแลเด็กสำหรับครอบครัวที่มีเด็กเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ หรือเด็กที่อยู่กับผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่ เช่น

- จัดให้มีโครงการสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพก่อนประจำการและระหว่างประจำการที่ครอบคลุมรอบด้านสำหรับเจ้าหน้าที่ระดับชุมชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ด้านการพยาบาลและสาธารณสุขที่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กเล็ก เพื่อให้สามารถระบุและตอบสนองความต้องการของเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ได้ดียิ่งขึ้น การสนับสนุนประเภทนี้ยิ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับปู่ย่าตายายที่เป็นผู้ดูแล
- ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือผู้ดูแลเด็กเล็กที่ไม่ใช่พ่อแม่เด็ก โดยอาจจะอยู่ในรูปของศูนย์รับเลี้ยงและพัฒนาเด็กเล็กและศูนย์ทรัพยากรที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของครอบครัวที่ต้องคอยจัดสรรแบ่งเวลาให้กับหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ ทั้งหาเงินเกื้อหนุนค่าจุนครครอบครัวและเลี้ยงดูเด็ก
- เร่งรณรงค์สร้างการตระหนักรู้แก่สาธารณะและการทำงานด้านครอบครัวและเด็กโดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้เข้มข้นยิ่งขึ้น โดยตั้งเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนทัศนคติที่ยอมรับวิธีสร้างวินัยด้วยการทำโทษทางร่างกาย ซึ่งอาจทำได้โดยแนะนำและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอให้สร้างวินัยเด็กด้วยวิธีอันหลากหลายที่ไม่ใช้ความรุนแรงผ่านช่องทางสื่อมวลชนรูปแบบต่างๆ และส่งเสริมเน้นย้ำว่าวิธีสร้างวินัยที่ไม่ใช้ความรุนแรงนั้นเป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการทำโทษทางร่างกาย ทั้งนี้ โครงการรณรงค์ควรจะดำเนินการทั่วประเทศ และสามารถเข้าถึงได้โดยประชาชนทั่วไป
- เพิ่มหัวข้อเรื่องวิธีสร้างวินัยที่ไม่ใช้ความรุนแรงไว้ในหลักสูตรการพัฒนาเด็กสำหรับให้การศึกษาและสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ดูแลเด็ก
- จัดการปัญหาด้านคุณภาพ ทักษะการเลี้ยงดูเด็ก และความรู้ความเข้าใจของผู้ดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดูแลที่เป็นผู้สูงอายุหรือปู่ย่าตายาย พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็กในประเทศไทยอาจมีความรู้ความเข้าใจอย่างจำกัดในด้านการพัฒนาเด็กและวิธีปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กที่สามารถนำไปสู่พัฒนาการที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการสำรวจพื้นฐานของการศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้พบว่า ครีวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กบางกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ (เช่น ร้องเพลง เล่านิทาน อ่านหนังสือ) ทั้งยังมีการปฏิบัติน้อยที่สุดในครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นและในครัวเรือนที่ผู้ดูแลเป็นผู้สูงอายุ นอกจากนี้ด้วยเหตุที่เด็กเล็กอาจมีผู้ดูแลหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการที่ต้องให้ข้อมูลมากขึ้นเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ดังนั้นจึงควรริเริ่มให้มีแผนงานหรือโครงการสนับสนุนการให้ความรู้เรื่องการพัฒนาเด็กที่ครอบคลุมรอบด้านแก่ผู้ดูแลเด็กเล็ก ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เป็นการเฉพาะ และควรเร่งดำเนินการแผนงานหรือโครงการดังกล่าวโดยเร็ว
- ให้ความรู้และส่งเสริมครอบครัวที่มีเด็กเล็กในการทดสอบและเฝ้าติดตามเด็กตั้งแต่แรกเกิดเพื่อยกระดับการตระหนักรู้ในเรื่องพัฒนาการสำคัญของเด็ก

ปรับบริการด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อรองรับปรากฏการณ์เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่เนื่องจากการย้ายถิ่น ยกตัวอย่างเช่น

- เน้นบทบาทสำคัญของนักสังคมสงเคราะห์ในการค้นหาและเฝ้าติดตามครอบครัวที่มีความต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับชุมชน
- บรรจุกงานด้านการพัฒนาเด็กและกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กกรวมเข้าไว้ในขอบข่ายหน้าที่รับผิดชอบของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อที่ว่าผู้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเหล่านี้ จะสามารถให้ข้อมูลต่างๆ แก่ครอบครัวที่มีเด็กเล็กได้ ในระหว่างการออกเยี่ยมบ้านเป็นประจำตามปกติ

ทบทวนการคุ้มครองทางสังคมและนโยบายทางสังคมอื่นๆ ที่จะสามารถช่วยเหลือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ให้อยู่กับลูกได้นานขึ้น เช่น

- ขยายระยะเวลาให้แม่สามารถลาคลอดบุตรได้นานขึ้น เพื่อให้แม่ที่เป็นแรงงานในระบบสามารถพักฟื้นอยู่บ้านกับลูกได้นานขึ้น
- ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงและพัฒนาเด็กเล็กขึ้นภายในบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เพื่อที่ว่าแม่ย้ายถิ่นจะสามารถอยู่กับเด็กได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนแรกๆ ของชีวิตเด็กทารก ทั้งนี้ศูนย์ดังกล่าวควรจะขยายระยะเวลาออกไปให้ครอบคลุมถึงเด็กเล็กด้วย (จนถึงอายุ 3 ปีบริบูรณ์)
- ให้ความสำคัญกับภาคเอกชนที่มีต่อสุขภาพของเด็กเล็ก และกระตุ้นให้ภาคธุรกิจงานรับผิดชอบเรื่องการดูแลเด็กและการพัฒนาเด็กอย่างแข็งขันมากขึ้น โดยส่งเสริมให้จัดทำเป็นส่วนหนึ่งของการยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของลูกจ้างและพนักงานบริษัท การเน้นในเรื่องการดูแลเด็กและการพัฒนาเด็กนี้ สามารถผนวกกรวมเข้าไว้ในนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร นอกจากนี้ ยังควรเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของผลประโยชน์ที่บริษัทจะได้รับเพิ่มขึ้น หากมีการส่งเสริมและยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของลูกจ้างและพนักงานให้ดีขึ้น
- นำเรื่องการให้การสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอแก่ครอบครัวที่มีเด็กเล็กเข้าสู่การพิจารณา ทั้งนี้ รัฐบาลได้ดำเนินโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึง 1 ปี ในครอบครัวยากจนและใกล้เส้นความยากจนอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่ารายได้ครัวเรือนมีผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กแล้ว การพิจารณาขยายและให้เงินอุดหนุนต่อเนื่องแก่เด็กจนถึงอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ ก็จะมีประโยชน์อย่างมาก ทั้งนี้ นโยบายดังกล่าวยังควรพิจารณารวมไปถึงการให้บริการทางสังคมที่ไม่จำกัดตามรายชื่อที่มีอยู่ตามทะเบียนบ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกในการรองรับการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีหลากหลายรูปแบบเกิดขึ้นในประเทศไทย
- จัดลำดับให้เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่เป็นประเด็นสำคัญในแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับต่อไปของรัฐบาล
- รัฐบาลโดยคณะกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ กำลังดำเนินการยกร่างแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ.2560-2564 เมื่อคำนึงถึงหลักฐานจากการวิจัยที่พบว่า การย้ายถิ่นภายในประเทศส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กแล้ว ก็คงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หากคณะกรรมการฯ จะนำข้อเสนอแนะจากรายงานฉบับนี้ไปพิจารณารวมเข้าไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับใหม่ กล่าวโดยเจาะจงให้ชัดเจนก็คือ ควรจะระบุให้ครอบคลุมเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 2 ซึ่งมุ่งเน้นการคุ้มครองและพัฒนาเด็กผู้มีความต้องการพิเศษ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยและวิเคราะห์เพิ่มเติม

- ศึกษาว่ารูปแบบการเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันของผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ มีผลการวิจัยก่อนหน้านี้แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการเลี้ยงดูเด็กมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการล่าช้าในประเทศไทย (Nanthamongkolchai, Ngaosusit and Munsawaengsub, 2007)

- รัฐบาลควรริเริ่มดำเนินโครงการศึกษาติดตามระยะยาวเรื่องการติดตามตรวจสอบและให้การสนับสนุนพิเศษแก่เด็กที่มีพัฒนาการล่าช้า โครงการดังกล่าวนี้อาจจะดำเนินการในรูปแบบความร่วมมือกันระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้อง
- ปรับคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กให้มีความเหมาะสมกับครอบครัวในบริบทชนบทให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่คุณดูแลเด็กเป็นผู้สูงอายุ

รายการคำย่อและอักษรย่อ

CLAIM	Children Living Apart from Parents Due to Internal Migration เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เนื่องจากการย้ายถิ่นภายในประเทศ
MICS	Multiple Indicator Cluster Survey การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรี (การสำรวจ MICS)
NSO	National Statistical Office สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.)
UNICEF	United Nations Children's Fund องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูนิเซฟ)

1. ข้อมูลพื้นฐานการวิจัย

1.1 บทนำ

รายงานฉบับนี้นำเสนอผลการวิจัยรอบแรก (การสำรวจพื้นฐาน) ของการศึกษาติดตามระยะยาวเพื่อสำรวจผลกระทบของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่มีต่อสุขภาพของเด็กเล็ก (อายุ 0-3 ปี) ในประเทศไทย บอยเดนและเดอร์คอน (Boyden and Dercon, 2012, หน้า 12) กล่าวว่า “เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าช่วงปฐมวัยคือระยะสำคัญที่สุดของวัฏจักรชีวิตในแง่ของการพัฒนาการ เพราะเป็นช่วงเวลาที่กระบวนการเจริญเติบโตเร่งความเร็วขึ้นมาก โดยพัฒนาการสำคัญๆ จะเริ่มเกิดขึ้นในช่วงวัยนี้” การวิจัยติดตามระยะยาวครั้งนี้ มีพื้นฐานมาจากโครงการศึกษาเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เนื่องจากการย้ายถิ่นภายในประเทศ (โครงการ CLAIM) ที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการมาแล้วก่อนหน้านี้ (Jampaklay et al., 2012) โดยการวิจัยติดตามระยะยาวครั้งนี้พยายามตอบข้อจำกัดของการศึกษาที่ผ่านมา เช่น แม้ผลการวิจัยจะให้ข้อค้นพบที่มีคุณค่า แต่โครงการ CLAIM ที่ดำเนินการครั้งก่อนเป็นการศึกษาแบบตัดขวาง และเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ที่อาศัยการวัดเชิงอัตวิสัย (subjective measurement) เป็นหลัก โดยยังไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ หลายๆ ประเด็น เช่น มุมมองของพ่อแม่ผู้ย้ายถิ่น และเน้นเพียงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กอายุ 8-15 ปี เท่านั้น

การย้ายถิ่นของวัยแรงงานจากพื้นที่ชนบทเพื่อไปทำงานในเมืองใหญ่หรือต่างประเทศ อันส่งผลให้ต้องแยกจากครอบครัวและบุตรนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่พบบ่อยในประเทศไทยเท่าๆ กับในประเทศอื่นๆ เช่นงานวิจัยในประเทศฟิลิปปินส์พบว่า การไปทำงานยังต่างประเทศในปัจจุบันถือเป็นกลยุทธ์เพื่อการดำรงชีพของครอบครัวชาวฟิลิปปินส์ (เช่น งานของ Asis and Ruiz-Marave, 2011) นอกจากนี้ การวิจัยในประเทศอินโดนีเซียยังชี้ให้เห็นว่า การย้ายถิ่นของแรงงานเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ควบคู่ไปกับประเด็นปัญหาด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ (Sukamdi et al., 2012)

สำหรับประเทศไทยนั้น การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555 (การสำรวจ MICS) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) พบว่า เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ร้อยละ 42.4 ไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่ หรือทั้งพ่อและแม่ เป็นสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 36 เมื่อ พ.ศ. 2548-2549 และร้อยละ 21 ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ ที่ยังมีชีวิตอยู่

เมื่อพิจารณาเฉพาะเด็กเล็ก พบว่า สถานการณ์ตามที่รายงานในการสำรวจ MICS พ.ศ. 2555 นั้น ยิ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง กล่าวคือ ประมาณสองในห้าคน (ร้อยละ 40) ของเด็กอายุ 0-4 ปี ไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ ขณะที่มากกว่าหนึ่งในห้าคน (ร้อยละ 21) ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ (ที่ยังมีชีวิตอยู่ทั้งคู่) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549 และ 2556) ส่วนการวิจัยภายใต้โครงการวิจัย CLAIM (Jampaklay et al., 2012) พบว่า ประมาณสามในสี่ของเด็กเป้าหมายไม่ได้อยู่กับพ่อ และประมาณร้อยละ 60 ไม่ได้อยู่กับแม่ เป็นเวลาอย่างน้อยสองเดือน แม้ว่าการศึกษาดังกล่าวจะไม่ได้เป็นตัวแทนของเด็กทั่วประเทศดังเช่นการสำรวจ MICS แต่ผลการวิจัยก็ถือเป็นการบ่งชี้โดยมีข้อมูลชัดเจนถึงประสบการณ์และสภาพปัจจุบันโดยทั่วไปของเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ในบริบทของสังคมไทย

การย้ายถิ่นถือเป็นกระบวนการและการตัดสินใจที่ส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพครัวเรือน ชุมชนภูมิลำเนาเดิม ตลอดจนเศรษฐกิจทั้งระบบในรูปแบบต่างๆ (Azam and Gubert, 2006) ส่วนใหญ่แล้ว ผลกระทบของการย้ายถิ่นต่อสวัสดิภาพครอบครัวมักจะเป็นในเชิงบวก โดยมีเงินส่งกลับเป็นตัวเชื่อมระหว่างการย้ายถิ่นกับการพัฒนาที่จับต้องได้มากที่สุดและขัดแย้งกันน้อยที่สุด (Ratha, 2007) ตัวอย่างเช่น การย้ายถิ่นช่วยบรรเทาความยากจนโดยการเพิ่มรายได้ครัวเรือนด้วยเงินส่งกลับ ซึ่งจะช่วยให้เรื่อง

การบริโภคของครัวเรือนและทำให้ครัวเรือนเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่สามารถเริ่มกิจการใหม่ได้มากขึ้น นอกจากนี้ การย้ายถิ่นและรายได้จากเงินส่งกลับยังช่วยเพิ่มการลงทุนด้านการดูแลสุขภาพและการศึกษา (Ratha, 2007) หลักฐานเชิงประจักษ์ในประเทศไทยแสดงให้เห็นว่า เด็กจะได้รับประโยชน์ด้านการศึกษาหากสมาชิกในครัวเรือนคนใดคนหนึ่งที่เป็นผู้ย้ายถิ่นมีการส่งเงินกลับ (เช่น งานวิจัยของ Curran et al., 2004)

ผลการวิจัยจากโครงการ CLAIM (Jampaklay et al., 2012) ชี้ให้เห็นว่า พ่อแม่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่ส่งเงินกลับบ้านอย่างน้อยหนึ่งครั้งในช่วง 12 เดือนก่อนการสำรวจ โดยมีค่าเฉลี่ยของจำนวนเงินส่งกลับมายังครัวเรือนเดือนละ 3,000 บาท อย่างไรก็ตาม งานวิจัยอื่นๆ ในเขตชนบทของประเทศไทยสะท้อนว่า การไม่ส่งเงินกลับบ้านหรือส่งกลับแต่ไม่สม่ำเสมอก็เกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาของครัวเรือนย้ายถิ่น (เช่นงานวิจัยของ Jampaklay, 2009) ดังนั้น จึงยังไม่อาจหาข้อยุติที่จะสรุปได้ว่าประโยชน์จากเงินส่งกลับมีน้ำหนักมากกว่าผลเสียที่อาจสืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่น

แม้ประโยชน์จากการย้ายถิ่นจะเป็นเรื่องที่รับรู้กันดี แต่ก็มีกรายงานประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กับการย้ายถิ่นกันอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกันมากมาย เช่น การที่ผู้ย้ายถิ่นต้องแยกกันอยู่กับครอบครัวย่อมก่อให้เกิดความเครียดซึ่งอาจนำไปสู่ผลลัพธ์อันไม่พึงประสงค์ในเด็กที่ต้องแยกกันอยู่กับพ่อแม่หรือต้องอยู่กับผู้ดูแลคนอื่น แม้ว่าการย้ายถิ่นจะช่วยลดความจำเป็นในการใช้แรงงานเด็กและช่วยยกระดับโอกาสการได้รับการศึกษาของเด็กให้สูงขึ้น แต่ก็มีงานวิจัยที่เตือนว่าการย้ายถิ่นของแรงงานอาจจะเป็นตัวอยางของทางเลือกเพื่อการเคลื่อนย้ายทางเศรษฐกิจด้วย เช่น งานวิจัยในสหรัฐอเมริกาพบว่า การย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับการลดลงของแรงจูงใจในการเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย (Kandel and Kao, 2001) วัยรุ่นตอนต้นจำนวนมากในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลังพัฒนาได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ย้ายถิ่นและเฝ้ารอว่าเมื่อไรตนจึงจะสามารถย้ายออกจากบ้านไปทำงานได้เสียที อันเป็นการเลือกเดินตามเส้นทางเดียวกันกับผู้ย้ายถิ่นจากภูมิลำเนาเดียวกัน ซึ่งถูกมองว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ (เช่นงานของ Jampaklay, Vapattanawong, and Prasithima, 2012)

การย้ายถิ่นยังอาจส่งผลกระทบต่อเด็ก วัยรุ่น และผู้ดูแลที่อยู่ในครัวเรือนต้นทางได้ในหลายรูปแบบ กลไกที่เป็นสาเหตุที่บุคคลแต่ละกลุ่มอาจได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นนั้นควรจะมีการศึกษากันอย่างชัดเจนให้เป็นที่รับทราบโดยทั่วกัน เพื่อเป็นทางเลือกหรือประกอบการกำหนดและประกาศใช้นโยบายสาธารณะ ตลอดจนการประเมินสิ่งที่เป็นผลกระทบดังกล่าวด้วย ซึ่งจะช่วยให้ได้นโยบายที่สามารถลดผลกระทบเชิงลบของการย้ายถิ่น ขณะเดียวกันก็จะช่วยขบเน้นผลกระทบเชิงบวกให้เด่นชัดขึ้น โดยเชิงประจักษ์แล้ว มีการให้ความสนใจที่ค่อนข้างน้อยในการประเมินผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อชุมชนภูมิลำเนาต้นทางทั้งโดยทั่วไปหรือโดยเฉพาะเจาะจงที่มีต่อเด็กที่ต้องแยกกันอยู่กับพ่อแม่ย้ายถิ่น

โครงการ CLAIM (Jampaklay et al., 2012) ที่สำรวจเด็กอายุ 8-15 ปี ในพื้นที่ชนบทประเทศไทยพบว่า เด็กเป้าหมายส่วนใหญ่มีประสบการณ์แยกกันอยู่กับพ่อแม่เป็นระยะเวลานาน ซึ่งโดยมากมักจะเริ่มตั้งแต่แรกเกิด เนื่องจากพ่อแม่ต้องไปทำงานต่างจังหวัด ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งนั้น พบว่าครัวเรือนย้ายถิ่นจะมีความมั่งคั่งเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่มีพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งย้ายถิ่น อีกทั้งความมั่งคั่งของครัวเรือนยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเงินส่งกลับจากพ่อแม่ย้ายถิ่นอีกด้วย ($p < 0.000$) นอกจากนี้ ยิ่งครัวเรือนมีความมั่งคั่งมากเท่าใด ผู้ดูแลก็มีแนวโน้มจะประสบปัญหาทางด้านจิตใจน้อยลงเท่านั้น ($p < 0.000$)

ในทางกลับกัน ผู้ดูแลจากครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นและผู้ดูแลที่มีอายุมากมีแนวโน้มจะประสบปัญหาทางด้านจิตใจสูงกว่าผู้ดูแลรายอื่น (ร้อยละ 45 ในครัวเรือนที่พ่อแม่ย้ายถิ่นเมื่อเทียบกับร้อยละ 26 ในครัวเรือนที่พ่อหรือแม่ย้ายถิ่น และร้อยละ 34 ในครัวเรือนที่ไม่มีผู้ย้ายถิ่น ($p < 0.000$) และร้อยละ 50 ในกลุ่มผู้ดูแลที่อายุ 60 ปีขึ้นไปเมื่อเทียบกับร้อยละ 24 ในกลุ่มผู้ดูแลที่อายุน้อยกว่า 35 ปี และร้อยละ 37 ในกลุ่มผู้ดูแลที่อายุระหว่าง 35-59 ปี ($p < 0.000$) นอกจากนี้ ยังพบว่า เด็กที่มีพ่อแม่ย้ายถิ่น

มีผลการเรียนต่ำกว่า ต่ำเครื่องดื่มแอลกอฮอล์น้อยกว่า และพอใจกับสถานที่ที่ตนเองอยู่อาศัยน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ย้ายถิ่น ($p < 0.000$) ในทำนองเดียวกัน ผู้ดูแลเด็กที่มีพ่อแม่ย้ายถิ่น (ทั้งคู่หรือพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง) ยังรายงานว่า เด็กมีความรับผิดชอบน้อยกว่า ($p < 0.05$) พึ่งตนเองน้อยกว่า ($p < 0.01$) และมีความสุขน้อยกว่า ($p < 0.000$) เด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ย้ายถิ่น (Jampaklay et al., 2012)

สำหรับบริบทอื่นนั้น งานวิจัยก็แสดงให้เห็นว่าการย้ายถิ่นของพ่อแม่ส่งผลต่อตัวเด็ก การวิจัยที่ผ่านมาศึกษาผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของเด็ก และพบผลทั้งแง่บวกและลบ เช่น ในบริบทของประเทศเม็กซิโกที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในการส่งผู้ย้ายถิ่นไปยังสหรัฐอเมริกา ฮิลเดบรันด์และแม็คเคนซี (Hildebrandt and McKenzie, 2005) ศึกษาผลด้านสุขภาพของเด็กในครัวเรือนที่มีผู้ย้ายถิ่นและไม่มีผู้ย้ายถิ่น พบว่า เด็กในครัวเรือนที่มีผู้ย้ายถิ่นมีอัตราตายทารกต่ำกว่าและมีน้ำหนักแรกเกิดมากกว่าเมื่อเทียบกับเด็กในครัวเรือนที่ไม่มีผู้ย้ายถิ่น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การย้ายถิ่นของพ่อแม่ทำให้สุขภาพของเด็กดีขึ้น เพราะการย้ายถิ่นช่วยเพิ่มความมั่นคงและเพิ่มความรู้ โดยเฉพาะในส่วนของแม่ อย่างไรก็ตาม แม้จะแสดงให้เห็นผลในเชิงบวก ผู้วิจัยก็ยังพบว่า เด็กที่มีพ่อแม่ย้ายถิ่นมีโอกาสได้กินนมแม่ ได้รับวัคซีน หรือไปพบแพทย์ในช่วงขวบปีแรกของชีวิตน้อยกว่าเด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ย้ายถิ่น นอกจากนี้ ยังตั้งข้อสังเกตว่าปรากฏการณ์พ่อแม่ย้ายถิ่นอาจส่งผลเสียในระยะยาวต่อสุขภาพของเด็กอีกด้วย

นอกจากนี้ การศึกษาโดยคาร์เลตโตและคณะ (Carletto et al., 2011) พบว่า การย้ายถิ่นมีผลเชิงบวกต่อสุขภาพร่างกายของเด็กเช่นกัน โดยได้ประเมินผลกระทบจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ชาวกัวเตมาลาที่เดินทางไปทำงานยังสหรัฐอเมริกา ว่ามีต่อค่าคะแนนส่วนสูงตามเกณฑ์อายุและความชุกของภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังในเด็กอายุน้อยกว่า 6 ปี ในครัวเรือนต้นทางอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า เด็กในครัวเรือนที่มีผู้ย้ายถิ่นไปยังสหรัฐอเมริกามีค่าคะแนนส่วนสูงตามเกณฑ์อายุในระดับที่สูงกว่า และมีความชุกของภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังน้อยกว่า เมื่อเทียบกับเด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ย้ายถิ่น ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่าการย้ายถิ่นอาจนำไปสู่ความมั่นคงด้านอาหารที่ดีขึ้นและช่วยลดการเจ็บป่วย สอดคล้องกับงานวิจัยของคาร์เลตโตและคณะ (2011) มานสุรี (Mansuri, 2006) วิเคราะห์ข้อมูลประเทศปากีสถานและพบว่า การย้ายถิ่นมีผลกระทบเชิงบวกและสำคัญอย่างยิ่งต่อส่วนสูงตามเกณฑ์อายุในเด็กอายุ 6 เดือนถึง 10 ปี ทั้งนี้ มีการตั้งข้อสังเกตในด้านความแตกต่างทางเพศว่า การย้ายถิ่นมีผลกระทบต่อเด็กผู้ชายน้อยกว่าเด็กผู้หญิงมาก กล่าวคือผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเด็กผู้ชายอาจได้รับการดูแลในแง่ของโภชนาการและการดูแลสุขภาพดีกว่าเด็กหญิงเมื่อครัวเรือนมีทรัพยากรจำกัด

ผลเสียจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ก็มีการบันทึกไว้ด้วยเช่นกัน เช่น การศึกษาโดยแกรัมและจอร์แดน (Graham and Jordan, 2011) ที่ศึกษาสุขภาพด้านจิตใจของเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี ที่มีพ่อแม่เป็นแรงงานย้ายถิ่น ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่มีพ่อแม่ย้ายถิ่นในประเทศอินโดนีเซียและประเทศไทยมีค่าดัชนีชี้วัดสุขภาพด้านจิตใจต่ำกว่าเด็กที่อยู่ในครัวเรือนที่ไม่มีผู้ย้ายถิ่น แต่ไม่พบความแตกต่างในประเทศฟิลิปปินส์หรือเวียดนาม สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยเชิงบริบทซึ่งรวมถึงบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ในประเทศศรีลังกา วิครามะและคณะ (Wickramage et al., 2015) พบว่า ร้อยละ 43 ของเด็กอายุ 6-59 เดือน ที่อยู่ในครัวเรือนต้นทาง โดยพ่อแม่ย้ายถิ่นมีความผิดปกติทางจิต เทียบกับร้อยละ 34 ของเด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ย้ายถิ่น ผู้วิจัยยืนยันว่าการปรับตัวทางสังคมและอารมณ์ไม่ได้และปัญหาพฤติกรรมอาจเกิดขึ้นได้ในเด็กที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย โดยเด็กผู้ชายที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่นมีความเสี่ยงที่จะมีความผิดปกติทางจิตมากกว่า

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานว่าการย้ายถิ่นมีผลเสียต่อสุขภาพร่างกายของเด็ก เช่น โนเบิลส์ (Nobles, 2007) พบว่า การย้ายถิ่นระหว่างประเทศของพ่อแม่ ส่งผลกระทบเชิงลบต่อส่วนสูงตามเกณฑ์อายุของเด็กในประเทศเม็กซิโก ส่วนการศึกษาโดยเจิน (Zhen, 2013) ที่อาศัยข้อมูลจากระบบเฝ้าระวังอาหารและโภชนาการแห่งประเทศจีนชี้ให้เห็นว่า ภาวะโภชนาการของเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี ในประเทศจีนที่มีแม่ย้ายถิ่นไปยังเขตเมืองอยู่ในระดับต่ำกว่าเด็กที่มีแม่เป็นลูกจ้างในเขตภูมิลาเนา ทั้งนี้ ภาวะโภชนาการในระดับต่ำกว่ากลุ่มอื่นของเด็กในครัวเรือนที่มีผู้ย้ายถิ่นนั้น ยังถูกยกให้เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาในประเทศ

ศรีลังกาด้วย (Wickramage et al., 2015) โดยแสดงให้เห็นว่ากว่าหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 30) ของเด็กในครัวเรือนต้นทางเป็นเด็กที่มี “น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์หรือน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นรุนแรง” เมื่อเทียบกับร้อยละ 18 ของเด็กในครัวเรือนที่ไม่มีผู้ย้ายถิ่น

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น งานวิจัยที่ผ่านมาที่ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการย้ายถิ่นกับสุขภาพของเด็ก ต่างมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ด้านสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะโภชนาการและสุขภาพจิต เท่าที่ทราบมาขณะนี้ยังไม่มี การดำเนินงานวิจัยที่เน้นศึกษาเฉพาะเจาะจงไปที่ความเสี่ยงต่อผลลัพธ์ด้านพัฒนาการของเด็กที่อาจเป็นผล กระทบจากการไม่ได้ อยู่กับพ่อและแม่ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กวัยเรียนปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการเด็ก อันได้แก่ ความยากจน สุขภาพ โภชนาการ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม (เช่นงานของ Walker et al., 2007; Leng and Park, 2010) เด็กเล็กที่มีชีวิตอยู่อย่างยากจนขั้นแค้นหรือในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงเชิงสังคมวัฒนธรรม มีแนวโน้มจะเผชิญความเสี่ยงเชิงชีววิทยา และจิตวิทยาอันมีผลต่อพัฒนาการผ่านการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและการทำงานของสมอง ส่วนปัจจัยอื่นๆ เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเพศ มารดามีการศึกษาน้อย และขาดการเข้าถึงบริการต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นความเสี่ยงเชิงสังคมวัฒนธรรม ส่วน ความเสี่ยงเชิงชีววิทยานั้น ได้แก่ การเจริญเติบโตก่อนคลอดและหลังคลอด ภาวะพร่องสารอาหาร โรคติดเชื้อ และสารพิษในสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงเชิงจิตวิทยา ได้แก่ ปัจจัยด้านการเลี้ยงดูบุตร ภาวะเครียดซึมเศร้าของมารดา และการเผชิญความรุนแรง (Walker et al., 2007) ส่วนนักวิจัยคนอื่นก็ได้ขยายความเพิ่มเติมออกไปว่า การที่ครอบครัวมีทรัพยากรมากขึ้นย่อมช่วยให้ครอบครัวสามารถจ่ายเงินลงทุนเพื่อทุนมนุษย์ของเด็กในหลายมิติได้มากขึ้น การศึกษาในภาคตะวันตกของประเทศจีนพบว่า รายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้นจะมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ด้านพัฒนาการของเด็กหลายประการในระดับสูง (เช่น งานของ Leng and Park, 2010)

กล่าวโดยสรุปแล้ว วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัยที่ผ่านมาในบริบทต่างๆ ได้กล่าวถึงผลที่อาจเกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างกว้างขวาง ผลลัพธ์ที่นักวิจัยให้ความสนใจ ได้แก่ ภาวะสุขภาพ โภชนาการ การศึกษา สุขภาพจิต พฤติกรรมเสี่ยง และพัฒนาการเด็กซึ่งการศึกษาที่นำไปเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นของพ่อแม่มีน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ การวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยหลายประการที่เกิดขึ้นผ่านการย้ายถิ่นของพ่อแม่แล้วส่งผลกระทบเชิงบวกหรือเชิงลบต่อสุขภาพของเด็ก เช่น รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นเนื่องจากเงินส่งกลับ ซึ่งช่วยให้มีการลงทุนได้เพิ่มขึ้นในการดูแลสุขภาพและการศึกษาของเด็ก (แม้การวิจัยจะแสดงให้เห็นว่าเงินส่งกลับอาจกลายเป็นแรงจูงใจให้เด็กเลือกเดินทางตามเส้นทางที่ย้ายถิ่นแรงงานแทนที่จะเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนก็ตาม) นอกจากนี้ ผลลัพธ์ด้านสุขภาพเด็กที่ดีขึ้นก็อาจจะมาจากการย้ายถิ่นที่กระตุ้นให้ครัวเรือนมีความมั่งคั่ง และมีความรู้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของแม่ และยังช่วยเพิ่มความมั่นคงทางอาหารให้ดีขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการแยกกันอยู่กับพ่อแม่ในวัยเด็กเล็ก (อายุต่ำกว่า 3 ปี)

จากวรรณกรรมที่มีอยู่ข้างต้น การศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้ได้พัฒนาขึ้นเพื่อตอบคำถามต่อไปนี้

- ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ต่อพัฒนาการเด็กเล็ก (อายุต่ำกว่า 3 ปี) มีอะไรบ้าง
- แรงผลักดันทางตรงและทางอ้อมให้เกิดพัฒนาการล่าช้าในเด็กที่อยู่ในครัวเรือนที่มีผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศมีอะไรบ้าง ในส่วนนี้จะมีการตรวจสอบในสองเส้นทาง ได้แก่ อิทธิพลของการย้ายถิ่นที่มีต่อครัวเรือนและในท้ายที่สุดแล้วจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการเด็กอย่างไร และอิทธิพลของการย้ายถิ่นและการอยู่หรือไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีผลต่อความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กหรือการดูแลเด็กอย่างไร โดยอภิปรายถึงอิทธิพลของประเด็นดังกล่าวที่มีต่อพัฒนาการเด็ก
- เงินส่งกลับช่วยยกระดับทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนในถิ่นต้นทางที่จะมีผลทำให้สุขภาพเด็กและภาวะโภชนาการดีขึ้นหรือไม่
- ผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่มีความเหมือนหรือแตกต่างจากผู้ดูแลที่เป็นพ่อแม่อย่างไร ในด้านที่เกี่ยวข้องกับวิธีปฏิบัติในการดูแลเด็กและการสร้างวินัย

- ผลการวิจัยที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้ ตรวจสอบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับผลกระทบที่มีต่อรูปแบบการอยู่อาศัยและการจัดการครัวเรือน รวมทั้งความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในครอบครัว โดยเน้นผลลัพธ์ด้านพัฒนาการของเด็ก ผลการวิจัยแสดงให้เห็นหลักฐานเชิงประจักษ์สำหรับการเฝ้าติดตามสุขภาวะในอนาคตของเด็กต่อไป ทั้งยังส่งสัญญาณที่นำไปเป็นห่วงถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นพัฒนาการของเด็ก รูปแบบการอยู่อาศัยของพ่อแม่ และการดูแลเด็ก

1.2 ระเบียบวิธีวิจัย

1.2.1 แบบการวิจัย

การศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้เป็นการเฝ้าติดตามเด็กเป้าหมายกลุ่มเดิม ณ ช่วงเวลาต่างกันสองช่วง ระเบียบวิธีวิจัยนี้ทำให้สามารถประเมินผลลัพธ์ด้านตัวเด็กว่าได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่หรือไม่อย่างสมเหตุสมผล นอกจากนี้การศึกษาระยะยาวยังจำเป็นสำหรับการติดตามเก็บบันทึกการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติหรือการรับรู้เมื่อเวลาผ่านไป ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยการเก็บข้อมูลแบบย้อนเวลา ดังนั้น การศึกษานี้จึงใช้วิธีติดตามระยะยาวเพื่อสำรวจหาความแตกต่างระหว่างเด็กเล็กที่อยู่กับพ่อแม่ดูแล และที่อยู่กับผู้อื่น โดยควบคุมลักษณะของทั้งสองกลุ่ม ณ การสำรวจพื้นฐาน การวิจัยด้วยวิธีนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถตรวจสอบผลกระทบจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่เกิดขึ้นระหว่างการสำรวจและความแตกต่างด้านพฤติกรรมของพ่อแม่เมื่อเวลาผ่านไปได้อีกด้วย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ) การศึกษาเชิงคุณภาพออกแบบมาเพื่อเก็บบันทึกแง่มุมต่างๆ ที่การสำรวจเชิงปริมาณไม่อาจทำได้ หรือประเด็นที่สมควรต้องมีการสืบค้นเชิงลึกเพิ่มเติม ดังนั้น จึงดำเนินการวิเคราะห์เชิงปริมาณให้แล้วเสร็จ ก่อนการออกแบบเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผลการสำรวจเชิงปริมาณเบื้องต้นจะช่วยให้ทราบว่าควรกำหนดกรอบคำถามสำหรับการสำรวจเชิงคุณภาพต่อไปอย่างไร

การศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้มีแผนเฝ้าติดตามเด็กกลุ่มหนึ่งที่มีอายุไม่เกิน 36 เดือน ตลอดจนครัวเรือนของเด็ก ณ เวลาสำรวจพื้นฐาน เพื่อวัดลักษณะของเด็กและแง่มุมต่างๆ ด้านสุขภาวะ ณ ช่วงเวลาต่างกันสองช่วง การสำรวจเชิงปริมาณรอบแรกดำเนินการระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 หลังจากนั้นเป็นการสัมภาษณ์ระดับลึกกับพ่อแม่และผู้ดูแล โดยดำเนินการตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 ส่วนการสำรวจและสัมภาษณ์ระดับลึกรอบที่สองกับเด็กและครัวเรือนกลุ่มเดิม รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึกรายเดิม จะแล้วเสร็จภายในปีที่สามของโครงการ (ประมาณกลางปี พ.ศ. 2559 ถึง 2560) ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึกได้มาจากตัวอย่างเชิงปริมาณโดยคัดเลือกตามลักษณะความสนใจ (โดยจะใช้วิธีการเดียวกันนี้ในรอบที่สองด้วย)

1.2.2 เด็กเป้าหมายและครัวเรือนที่เข้าเกณฑ์

การสำรวจพื้นฐานมุ่งเน้นที่เด็กอายุไม่เกิน 3 ปี (36 เดือน) โดยเด็กกลุ่มนี้จะมีอายุ 5-2 ปี ในการสำรวจรอบถัดไป วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กเล็กจำนวนมากต่างเน้นย้ำว่าช่วงเวลาปฐมวัยนั้นมีความสำคัญมากเพียงใดต่อผลลัพธ์ด้านพัฒนาการและชีวิตเด็ก องค์การ UNICEF (2013) ระบุว่า “ช่วงปีแรกๆ ของชีวิตมีความสำคัญยิ่งต่อบุคคล ไม่เพียงแต่ด้านสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกายเท่านั้น หากยังรวมถึงพัฒนาการทางสติปัญญา อารมณ์และสังคมอีกด้วย เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงสองสามปีแรกของชีวิตคือการก่อร่างสร้างตัวตนและมีบทบาทสำคัญในการสร้างทุนมนุษย์ ทำลายวงจรความยากจน ส่งเสริมผลิตภาพทางเศรษฐกิจ และขจัดความเหลื่อมล้ำและความไม่ยุติธรรมทางสังคม”

ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดอัตราการเจริญเติบโตทางจิตใจของเด็ก ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เด็กอยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ดูแล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถช่วยให้สมองทารกเติบโตได้โดยการให้สิ่งเร้าและปฏิกิริยาตอบสนองที่เหมาะสม วิทยาการใหม่ๆ ต่างก็ยืนยันว่า พัฒนาการเกี่ยวข้องกับการติดต่อสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างกระบวนการลักษณะพันธุกรรม กระบวนการทางชีวภาพ และกระบวนการเจริญเติบโตเต็มวัย ซึ่งจะถูกก่อให้เป็นรูปร่างโดยประสบการณ์ การกระทำ และการมีปฏิสัมพันธ์ของเด็ก ตลอดจนอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง ซึ่งรวมถึงผู้ดูแลและค่านิยมทางวัฒนธรรมของผู้ดูแล (Boyden and Dercon, 2012; Walker et al., 2007)

บอยเดนและเดอร์คอน (Boyden and Dercon, 2012, หน้า 13) อธิบายว่า “ลักษณะของแต่ละบุคคล (เช่น บุคลิกภาพ) และปัจจัยด้านชีวภาพ (ได้แก่ ปัจจัยทางพันธุกรรม กระบวนการเนื้อพันธุกรรม และประสาทชีววิทยา) ทำงานร่วมกับความเป็นไปในครอบครัว (เช่น ความผูกพันทางอารมณ์กับผู้ดูแล การทำหน้าที่ของครอบครัว) และปัจจัยทางประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง (เช่น ฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ) ในการกำหนดรูปแบบของการเจริญเติบโตและการปรับตัวของเด็ก โดยสำคัญที่สุดในช่วงขวบปีแรกและปีที่สองของชีวิตเด็ก ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เด็กทารกเริ่มมีโอกาสเผชิญโลกกว้าง

เพื่อแยกผลกระทบจากการย้ายถิ่นของผู้ดูแลให้ชัดเจนออกจากปัจจัยอื่น การศึกษานี้เลือกเฉพาะเด็กที่มีน้ำหนักแรกเกิดตามเกณฑ์ปกติ โดยไม่รวมเด็กที่มีน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่าเกณฑ์ กล่าวคือ เป็นเด็กที่คลอดเมื่ออายุครรภ์ได้ 37 สัปดาห์ขึ้นไป มีน้ำหนักแรกเกิดอย่างน้อย 1,500 กรัม (Matte et al., 2001) และไม่มีภาวะพิการใดๆ

สำหรับครัวเรือนที่เข้าเกณฑ์นั้น ได้แก่ ครัวเรือนที่มีเด็กอายุไม่เกิน 3 ขวบ (0–36 เดือน¹) อย่างน้อยหนึ่งคน เป็นครัวเรือนที่มีทั้งพ่อและแม่ มีแม่เพียงคนเดียว² หรือไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย หากในครัวเรือนเดียวกันมีเด็กที่เข้าเกณฑ์มากกว่าหนึ่งคน เด็กเป้าหมายจะถูกเลือกโดยการสุ่ม

ส่วนการศึกษาเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสามประเภทจากครัวเรือนเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ดูแล (บุคคลผู้มีหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูเด็กเป้าหมายในชีวิตประจำวัน) พ่อแม่ย้ายถิ่นในปัจจุบัน และพ่อแม่ผู้ย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม

1.2.3 ขนาดตัวอย่างและการเลือกตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบกลุ่มตัวอย่างโดยครอบคลุมเด็กที่มาจากครัวเรือนสามประเภท ดังนี้

1. เด็กที่พ่อแม่ทั้งคู่ยังมีชีวิตแต่ไม่ได้อยู่ร่วมกันในครัวเรือนตามปกติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม (เช่น พ่อแม่ย้ายถิ่น พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน หรือพ่อจากบ้านไปอย่างถาวร)
2. เด็กที่อยู่กับแม่โดยที่พ่อไม่ได้อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม (เช่น พ่อย้ายถิ่นเพื่อไปทำงาน หรือหย่าร้างหรือแยกทางกันกับแม่เด็ก)
3. เด็กที่อยู่กับทั้งพ่อและแม่

สถานภาพของเด็กในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจถูกใช้เป็นตัวกำหนดประเภทครัวเรือนของเด็ก โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบการอยู่อาศัยก่อนหน้านี้ ตัวอย่างเช่น เด็กที่อยู่โดยไม่มีพ่อแม่ในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจอาจได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ในช่วงหลังคลอด ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ตลอดช่วงชีวิตของเด็กนั้นเก็บบันทึกโดยใช้แบบสอบถามเพื่อการสำรวจพื้นฐาน

1 เลือกศึกษาเฉพาะทารกแรกเกิดถึงอายุ 36 เดือนบริบูรณ์ เด็กที่อายุตั้งแต่ 36 เดือน 1 วัน ขึ้นไป จะไม่อยู่ในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจครั้งนี้

2 ไม่รวมครัวเรือนที่มีพ่อเพียงคนเดียวเนื่องจากเด็กเล็กต้องอยู่กับพ่อเพียงลำพังโดยไม่แน่นอนเป็นเรื่องที่พบได้ไม่บ่อยนักในสังคมไทย

ขนาดตัวอย่างเป้าหมายที่กำหนดไว้คือ 1,000 ครอบครัว โดยกำหนดขนาดตัวอย่างครัวเรือนทั้งสามประเภทไว้ ดังนี้ ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ร้อยละ 60 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ครัวเรือนที่เด็กอยู่กับแม่ที่บ้านร้อยละ 20 และครัวเรือนที่เด็กมีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วยกันที่บ้านอีกร้อยละ 20 ตารางที่ 1.1 แสดงขนาดกลุ่มตัวอย่างตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และที่เก็บข้อมูลได้ตามจริงโดยจำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัยของเด็ก ทั้งนี้ ตารางในรายงานฉบับนี้ทั้งหมดมีที่มาจากผลการสำรวจพื้นฐาน พ.ศ. 2556 ของการศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้ เว้นแต่จะได้ระบุไว้เป็นอย่างอื่น

ตารางที่ 1.1: จำนวนครัวเรือนในการสำรวจเชิงปริมาณ (เป้าหมายและที่เก็บได้จริง) จำแนกตามประเภทครัวเรือน

	เป้าหมาย	ที่เก็บได้จริง
เด็กที่อยู่กับทั้งพ่อและแม่	200	227
เด็กที่อยู่กับแม่และพ่อไม่ได้อยู่ด้วย	200	221
เด็กที่ทั้งพ่อและแม่ไม่ได้อยู่ด้วย	600	632
รวม	1,000	1,080

ผู้วิจัยได้รวมพ่อแม่ทุกคนเข้าไว้ในการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพสมรส เพื่อเพิ่มโอกาสให้สามารถเก็บข้อมูลได้ตามขนาดตัวอย่างที่ตั้งเป้าหมายไว้ตามเกณฑ์ด้านรูปแบบการอยู่อาศัย ทั้งนี้พบว่าร้อยละ 18.7 ของเด็กในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีพ่อแม่ที่สิ้นสุดการสมรสแล้ว ดังนั้นนักวิจัยที่ต้องการแยกผลกระทบจากการสิ้นสุดการสมรสของพ่อแม่ให้ชัดเจนนอกจากการย้ายถิ่นควรคำนึงถึงประเด็นดังกล่าวนี้ด้วย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจในพื้นที่ชนบทของสองจังหวัด ที่ถูกเลือกเพราะมีความชุกของการย้ายถิ่นภายในประเทศสูง โดยอาศัยข้อมูลจากการสำรวจที่เป็นตัวแทนระดับชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549) โดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงเพียงหนึ่งอำเภอจากแต่ละจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้ได้ขนาดตัวอย่างตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (1,000 ครัวเรือน) การสำรวจครั้งนี้ครอบคลุม 11 ตำบล และ 130 หมู่บ้าน ในจังหวัดที่ 1 และอีก 11 ตำบล และ 135 หมู่บ้าน ในจังหวัดที่ 2

ก่อนลงมือสำรวจจริงนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดกรองครัวเรือนโดยใช้บัญชีรายชื่อครัวเรือนที่เข้าเกณฑ์ จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพในแต่ละตำบล³ ซึ่งช่วยประหยัดเวลาผู้ทำงานภาคสนามได้อย่างมาก

การสัมภาษณ์ระดับลึก ได้สัมภาษณ์ผู้ดูแล พ่อแม่ย้ายถิ่น และพ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนาจำนวนหนึ่ง (ตารางที่ 1.2) การเลือกผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึกจากกลุ่มผู้ดูแลนั้นใช้ประเภทครัวเรือนและความสัมพันธ์กับเด็กเป็นหลัก ทั้งนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ครอบคลุมความสัมพันธ์หลักทุกรูปแบบ (แม่ ปู่ย่าตายาย และอื่นๆ) จากครัวเรือนทุกประเภท นอกจากนี้ พ่อแม่ย้ายถิ่นในปัจจุบันและพ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนาก็เลือกตามประเภทครัวเรือนและความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ (ลักษณะของผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึกที่เลือกในการศึกษานี้ปรากฏดังแสดงไว้ในภาคผนวก)

3 เมื่อ พ.ศ. 2544 สถานีอนามัยตำบลปฐมนายะกระดขันเป็น 'โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล' โดยมีจุดเน้นที่การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพมากกว่าการดูแลสุขภาพทางการแพทย์ (Auamkul, Kanshana and Phirangapaura, 1999)

ตารางที่ 1.2: จำนวนผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก

ประเภทผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์	จำนวน
ผู้ดูแล	20
พ่อแม่ย้ายถิ่นในปัจจุบัน	15
พ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนา	10
รวม	45

1.2.4 เครื่องมือการวิจัย

สำหรับการสำรวจเชิงปริมาณนั้น ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลด้านครัวเรือน เด็กเป้าหมาย ผู้ดูแลหลัก และพ่อแม่เด็ก แบบสอบถามชุดดังกล่าวมีรายละเอียดในแต่ละแบบดังต่อไปนี้

- **แบบสอบถามสำหรับครัวเรือน:** ผู้ตอบแบบสอบถามอาจเป็นผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่งในครัวเรือน แต่ประมาณร้อยละ 97 ของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ปกครองของเด็ก หรือผู้ดูแลหลัก หรือทั้งสองอย่าง แบบสอบถามประกอบด้วยทะเบียนครัวเรือนสำหรับลงรายการต่างๆ ได้แก่ อายุ เพศ การสำเร็จการศึกษา ภาวะสุขภาพ สถานภาพการทำงาน และความสัมพันธ์กับเด็กเป้าหมาย ซึ่งเป็นรายละเอียดของสมาชิกครัวเรือนในขณะนั้นทุกคน สมาชิกครัวเรือนผู้อาศัยอยู่ที่อื่น การเกื้อหนุนครอบครัว และชุดคำถามเพื่อวัดฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงแหล่งรายได้หลักที่เกื้อหนุนครัวเรือน ทรัพย์สินของครัวเรือน และลักษณะการอยู่อาศัย
- **แบบสอบถามสำหรับเด็ก:** ผู้ตอบแบบสอบถามอาจเป็นแม่เด็กหรือผู้ดูแลหลัก แต่จำเป็นต้องรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ เด็กเป้าหมาย แบบสอบถามประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ ได้แก่ การดูแลสุขภาพและปัญหาสุขภาพ คำถามว่าแม่เด็กดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ใช้นาฬิกา หรือสูบบุหรี่ระหว่างตั้งครรภ์หรือไม่ คำถามเกี่ยวกับภาวะสุขภาพจิตของแม่ระหว่างตั้งครรภ์ และคำถามว่าเด็กเป็นสิ่งที่ต้องการของแม่ในช่วงเวลาตั้งครรภ์หรือไม่ นอกจากนี้ แบบสอบถามยังครอบคลุมถึงการเลี้ยงเด็กด้วยนมแม่และการให้อาหารเสริมแก่ทารก รวมทั้งรายการข้อคำถามอื่นๆ ที่วัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ซึ่งใช้ในการศึกษาก่อนหน้านี้ในประเทศไทย (Nanthamongkolchai et al., 2010) และการสร้างวินัยให้กับเด็ก โดยใช้เกณฑ์การวัดจากการสำรวจ MICS ครึ่งล่าสุด (UNICEF, 2010) และคำถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อการทำโทษทางร่างกายและเกี่ยวกับผู้ดูแลที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก
- **แบบสอบถามสำหรับผู้ดูแล:** ผู้ตอบแบบสอบถามคือผู้ดูแลหลักของเด็กเป้าหมาย ในแบบสอบถามมีคำถามเกี่ยวกับลักษณะของผู้ดูแล รวมถึงภาวะสุขภาพและทัศนคติต่อการดูแลเด็ก โดยประกอบด้วยชุดคำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิต รวมทั้งแบบประเมินสภาวะจิตใจด้วยตนเอง (SRQ 20) เพื่อตรวจคัดกรองปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยองค์การอนามัยโลก (Harding et al., 1980) และใช้ในโครงการศึกษา CLAIM (Jampaklay et al., 2012) ด้วย
- **แบบสอบถามสำหรับพ่อแม่:** ผู้ตอบแบบสอบถามชุดนี้คือพ่อหรือแม่เด็กเป้าหมายหากอยู่ด้วยกันในครัวเรือน หรือผู้ดูแลหลักหากพ่อแม่เด็กไม่ได้อยู่ด้วย ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับประวัติชีวิตรายเดือนของเด็ก (เช่น ใครคือผู้ดูแลหลักของเด็ก) คำถามเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัยและอาชีพของพ่อแม่ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านประวัติการย้ายถิ่นของพ่อแม่ คำถามเกี่ยวกับการตัดสินใจย้ายถิ่น คำถามเกี่ยวกับการติดต่อกับพ่อแม่ย้ายถิ่น และคำถามเกี่ยวกับเงินส่งกลับที่ได้รับ

การศึกษาครั้งนี้วัดพัฒนาการของเด็กโดยใช้แบบคัดกรองพัฒนาการเด็กปฐมวัย Denver II ซึ่งเป็นแบบทดสอบที่ปรับปรุงในปี พ.ศ. 2535 โดยมีพื้นฐานมาจากฉบับที่พัฒนาขึ้นใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2510 (Frankenberg et al., 1992a; Frankenberg et al., 1992b) แบบทดสอบนี้ออกแบบมาเพื่อให้นำไปใช้เป็นเครื่องมือของกุมารแพทย์ ครูอาจารย์ และบุคลากรสาธารณสุข สำหรับการประเมินในเบื้องต้นว่าเด็กอายุ 2 เดือนถึง 6 ปี เข้าข่ายมีพัฒนาการล่าช้าหรือไม่ เครื่องมือดังกล่าวจะประเมินสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็ก 125 รายการ ในสี่ด้านหลัก ได้แก่ ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง ด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กและการปรับตัว ด้านการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ และด้านภาษา ทั้งนี้ มีการประยุกต์ใช้แบบคัดกรอง Denver II ให้เหมาะสมกับประเทศไทยโดยสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็ก (Kotchabhakdi and Lawsuanpong, 1992)

การศึกษาครั้งนี้ ทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II โดยบุคลากรสาธารณสุขที่มีคุณสมบัติเหมาะสม (พยาบาล) ที่ผ่านการฝึกอบรมการใช้เครื่องมือแล้ว ในพื้นที่ศึกษาที่ 1 พยาบาลประจำศูนย์สุขภาพแม่และเด็กจำนวน 2 คน เป็นผู้ดำเนินการ ส่วนพื้นที่ศึกษาที่ 2 พยาบาลจากโรงพยาบาลประจำอำเภอจำนวน 2 คน เป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งการทดสอบเพื่อตรวจคัดกรองดังกล่าวนี้ มีขึ้นประมาณหนึ่งเดือนหลังการสำรวจครัวเรือน และโดยปกติแล้วจะดำเนินการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งทุกครัวเรือนเข้าถึงได้สะดวก แต่ก็มีบางครัวเรือนที่ไม่ได้เข้ารับการทดสอบ ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในกรณีนี้ คณะผู้ดำเนินการทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II จะออกไปจัดการทดสอบให้ที่บ้าน

ในคราวเดียวกันกับการจัดทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II นั้น จะดำเนินการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงเพื่อประเมินภาวะโภชนาการของเด็กไปด้วย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงจากการสำรวจ MICS4 เป็นเครื่องมือวัด ตามคำแนะนำขององค์การ UNICEF ทั้งนี้ก่อนลงมือทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II ผู้วิจัยได้เชิญเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสถิติแห่งชาติมาฝึกอบรมคณะผู้ดำเนินการทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II ให้สามารถใช้เครื่องมือชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงเพื่อเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

แม้ว่าขนาดตัวอย่างจะมีทั้งสิ้น 1,080 ราย แต่เด็กเป้าหมายบางคนก็ไม่ได้เข้ารับการประเมินพัฒนาการเด็ก ซึ่งพบว่ามีเด็กจำนวน 96 ราย ที่ข้อมูลด้านพัฒนาการขาดหายไป ในจำนวนนี้ เด็กเป้าหมาย 17 ราย มาเข้ารับการทดสอบแต่ไม่ให้ความร่วมมือจึงทดสอบไม่แล้วเสร็จ ดังนั้น ตัวอย่างที่นำไปวิเคราะห์จึงรวมเฉพาะเด็กที่มีข้อมูลด้านพัฒนาการเท่านั้น นั่นคือ 984 ราย คิดเป็นร้อยละ 91 ของจำนวนที่สำรวจทั้งหมด

อนึ่ง ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเด็กที่ถูกรวมเข้าหรือคัดออกจากการวิเคราะห์ ในแง่ของประเภทครัวเรือน อายุ เพศ และผู้ดูแล ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อมั่นว่าเด็กที่ไม่มีข้อมูลพัฒนาการกับเด็กที่ถูกรวมเข้าไว้ในการวิเคราะห์ทั้งหมดมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน

ในขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพของการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ระดับลึกขึ้นสำหรับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม (ผู้ดูแล พ่อแม่ย้ายถิ่น และพ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนา) คำถามสำหรับผู้ดูแลจะถามเกี่ยวกับเหตุผลในการดูแลเด็ก ระหว่างที่พ่อแม่เด็กอยู่ที่อื่น รวมทั้งความคาดหวัง การปรับตัว และการเตรียมการต่างๆ หลังจากรับทราบหน้าที่การเป็นผู้ดูแล สำหรับพ่อแม่ย้ายถิ่น คำถามจะถามเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจในการย้ายถิ่นและแยกกันอยู่กับเด็ก เตรียมการเรื่องการดูแลเด็กอย่างไรบ้าง และการวางแผนว่าจะอยู่ในฐานะผู้ย้ายถิ่นต่อไปอีกอย่างไร นอกจากนี้ คำถามเพิ่มเติมว่าหากย้อนเวลากลับคืนได้ จะกลับไปแก้ไขสิ่งใดบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการย้ายออกไปใช้ชีวิตโดยแยกกันอยู่กับลูกๆ เป็นคำถามที่สอบถามเพิ่มเติมจากพ่อแม่ย้ายถิ่นที่กลับภูมิลำเนาแล้ว

1.2.5 จริยธรรมการวิจัย

ก่อนจะเริ่มลงมือดำเนินการศึกษานั้น เครื่องมือการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัยได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (หนังสือรับรองเลขที่ 2013/1-1-22) ผู้ให้ข้อมูลทราบวัตถุประสงค์ของการศึกษาและได้รับแจ้งว่าจะเก็บคำตอบเป็นความลับ มีการอธิบายและให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการสำรวจติดตามระยะยาวของการศึกษา เพื่อให้รับรู้ว่ามีอีกสองปีข้างหน้าผู้วิจัยจะติดต่อกลับมาอีกครั้ง ผู้ให้ข้อมูลได้รับเอกสารรายละเอียดของการศึกษา ซึ่งเป็นการอธิบายถึงสิทธิและข้อดีข้อเสียของการเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้ให้ข้อมูลได้ลงนามในหนังสือแสดงความยินยอมที่ระบุว่า เป็นการเข้าร่วมโดยสมัครใจและมีสิทธิจะถอนตัวได้ทุกเมื่อ ทั้งนี้ พบว่าอัตราการการปฏิเสธเข้าร่วมการศึกษายู่ในระดับต่ำจริงๆ แล้วผู้ที่เข้าเกณฑ์ที่ได้รับการติดต่อทุกรายตอบตกลงเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม มีบางรายที่เลือกแล้วแต่ไม่สามารถติดตามให้มาเข้ารับการสัมภาษณ์ได้ กรณีเหล่านี้จะใช้ครัวเรือนรายใหม่จากประเภทเดียวกันในชุมชนเดียวกันมาทดแทน

1.3 การจัดการและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสำรวจจะถูกป้อนเข้าระบบบันทึกข้อมูลผ่านโปรแกรม CSPro สำหรับประมวลผลการสำมะโนประชากรและการสำรวจ (the Census and Survey Processing System) ส่วนคำตอบจากคำถามปลายเปิดได้นำมาบันทึกเป็นรายการและลงรหัสตามลำดับ หลังจากนั้นเพิ่มข้อมูลในรูปแบบ CSPro จะถูกถ่ายโอนไปเป็นรูปแบบ STATA ที่จะนำมาใช้สำหรับการจัดการและวิเคราะห์ข้อมูล การชำระข้อมูลดำเนินการไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด ความถี่ของแต่ละตัวแปรเพื่อตรวจหาความผิดพลาดที่เป็นค่าเกินพิสัย จากนั้นจึงตรวจสอบข้ามตัวแปรเทียบกับแบบสอบถามก่อนลงรหัส ทำหน้าที่เป็นสมุดคู่มือลงรหัสการสำรวจ เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลทั้งหมดถูกป้อนอย่างถูกต้อง เจ้าหน้าที่สองคนซึ่งเป็นคณะทำงานสัมภาษณ์ทำหน้าที่ป้อนข้อมูล ทั้งนี้ ผู้ช่วยนักวิจัยของโครงการเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ส่วนนักวิจัยเป็นผู้ตรวจสอบข้ามตัวแปร สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ทำการวิเคราะห์สองตัวแปรสำหรับลักษณะของเด็ก พ่อแม่ ผู้ดูแล และครัวเรือน ในตอนท้ายของรายงานฉบับนี้ นำเสนอผลจากการวิเคราะห์พหุตัวแปรเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่าง การย้ายถิ่นของพ่อแม่และพัฒนาการเด็ก เมื่อควบคุมตัวแปรอิสระอื่น

1.4 ลักษณะของเด็กเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยเด็กจำนวน 1,080 ราย อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 36 เดือน อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น เฉพาะเด็กจำนวน 984 ราย ที่เข้าทดสอบด้วยแบบคัดกรอง Denver II และมีผลการทดสอบเท่านั้นที่ถูกนำมาวิเคราะห์ ลักษณะของเด็กเป้าหมายในที่นี้หมายถึง เพศ อายุ ผู้ดูแลหลักในปัจจุบัน ผู้ดูแลตลอดช่วงชีวิต และรูปแบบการอยู่อาศัยตลอดช่วงชีวิต จำแนกตามประเภทครัวเรือน (อยู่กับทั้งพ่อและแม่ ไม่ได้อยู่กับพ่อ หรือไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่)

จากกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายที่ศึกษา ร้อยละ 55 เป็นเพศชาย และร้อยละ 45 เป็นเพศหญิง คิดเป็นอัตราส่วนเพศ 1.22 สูงกว่าอัตราส่วนเพศในเด็กอายุ 3-0 ปี ของประชากรไทยทั้งหมด ซึ่งอัตราส่วนเพศชายต่อเพศหญิงคิดเป็น 1.03⁴ ทั้งนี้ สัดส่วนเพศแทบจะคล้ายกันในครัวเรือนทุกประเภท อนึ่ง เหตุผลของอัตราส่วนเพศที่สูงขนาดนี้ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด

จากการสำรวจพบว่า ในครัวเรือนทุกประเภท มีเด็กที่อายุน้อยกว่าเด็กที่อายุน้อย กล่าวคือ กว่าสามในสี่ของเด็กเป้าหมายมีอายุ 1 ขวบขึ้นไปในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจ ถึงแม้ครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่อยู่กับเด็กและครัวเรือนที่แม่อยู่กับเด็ก จะมีเด็กทารกเป็นสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ไม่ได้อยู่กับเด็กก็ตาม ทั้งนี้สำหรับครัวเรือนทุกประเภทนั้น เด็กอายุ

4 คำนวณจากตารางที่ 2 ข้อมูลประชากรจาก สสช. จำแนกรายปี ตามอายุ เพศ และพื้นที่ สำหรับปี พ.ศ. 2553

24-36 เดือน เป็นสัดส่วนสูงสุดที่สุดของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ขณะที่เด็กอายุน้อยกว่า 6 เดือน เป็นสัดส่วนต่ำที่สุด โดยเด็กอายุ 24-36 เดือน มีสัดส่วนสูงอย่างเห็นได้ชัดเจนในครัวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ไม่ได้อยู่กับเด็ก

แม้ข้อมูลประวัติชีวิตเด็กจะแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนสูงของเด็กที่เริ่มแยกกันอยู่กับพ่อแม่ตั้งแต่วัยเล็กๆ สัดส่วนนี้เพิ่มขึ้นตามอายุเด็ก ซึ่งชี้เป็นนัยว่าพ่อแม่จะยังไม่ย้ายไปอยู่ที่อื่น จนกว่าเด็กจะมีอายุถึงวัยหนึ่ง กล่าวคือแม่มีแนวโน้มย้ายถิ่นน้อยกว่าเด็กอายุไม่ถึงอายุ 6 เดือน ทั้งนี้ อายุเฉลี่ยของเด็กเป้าหมายในครัวเรือนทุกประเภทของการศึกษาค้างนี้ อยู่ในช่วง 19 ถึง 21 เดือน

การทดสอบไคสแควร์แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างอายุเด็กกับประเภทครัวเรือน แผนภูมิที่ 1.1 แสดงผู้ที่ถูกระบุว่าเป็นผู้ดูแลหลักของเด็กเป้าหมายในการสำรวจ ซึ่งไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใด กล่าวคือ ถ้าเด็กอยู่กับทั้งพ่อและแม่หรืออยู่กับแม่แล้ว แม่ผู้ให้กำเนิดมักจะเป็นผู้ดูแลหลัก (ร้อยละ 89 และร้อยละ 76 ตามลำดับ) การที่แม่รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลหลักในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อมีสัดส่วนต่ำกว่าครัวเรือนประเภทอื่นนั้น ชี้ให้เห็นว่าแม่ที่มีสามีไปทำงานที่อื่นอาจต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วยเพื่อเกื้อหนุนทางการเงินแก่ครอบครัว ซึ่งพบบ่อยกว่าแม่ที่มีสามีอยู่ด้วยกันในครัวเรือน สำหรับครัวเรือนประเภทนี้ เด็กร้อยละ 24 จะมียายเป็นผู้ดูแล ส่วนครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่พบว่ามียายเป็นผู้ดูแลร้อยละ 57 และมีเพียงร้อยละ 29 ที่มีย่าเป็นผู้ดูแล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของญาติฝ่ายแม่ในการอุปถัมภ์ค้ำชูครอบครัวขยายในสังคมไทยมากกว่าฝ่ายพ่อ (ดูตารางที่ 1.3)

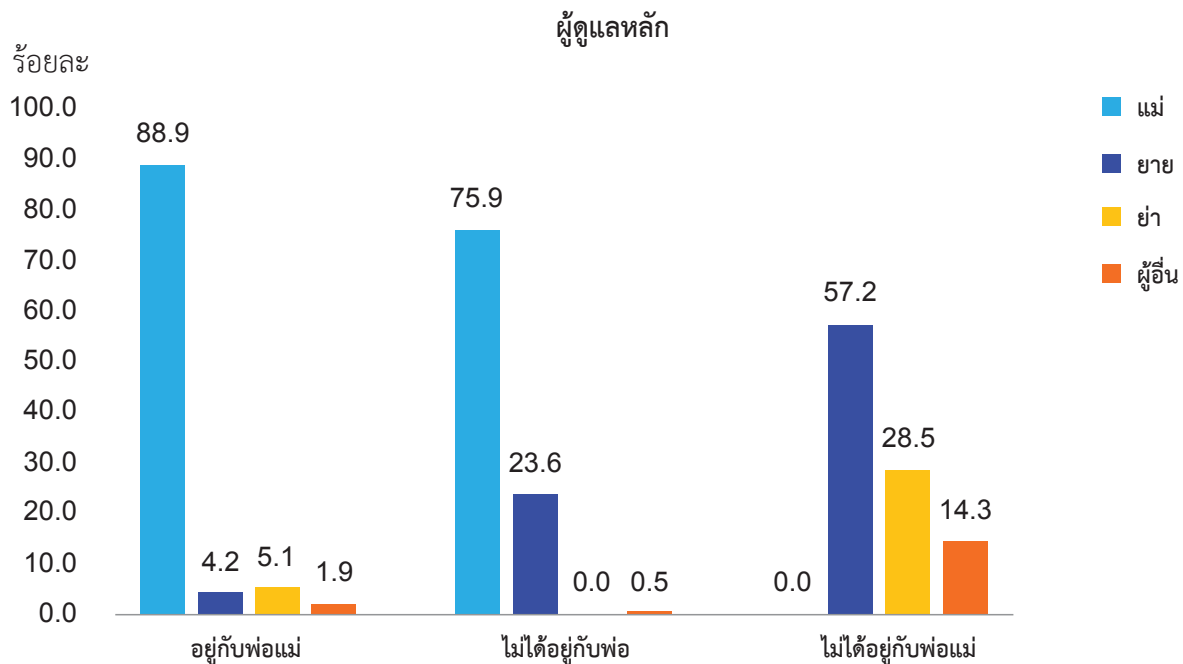
ตารางที่ 1.3: ร้อยละของเด็กเป้าหมาย จำแนกตามเพศ อายุ และผู้ดูแลหลัก

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
รวม	216	195	573
	100.0	100.0	100.0
เพศ			
ชาย	53.7	55.9	55.3
หญิง	46.3	44.1	44.7
กลุ่มอายุ (เดือน)*			
0-5	9.7	8.2	3.8
6-11	15.7	20.0	15.7
12-17	20.4	24.1	18.7
18-23	19.4	16.4	20.9
24-29	19.9	16.4	19.9
30-36*	14.8	14.9	20.9
ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	18.7 (9.3)	18.1 (9.5)	20.7 (9.1)

หมายเหตุ : เด็กที่อายุตั้งแต่ 36 เดือน 1 วัน ขึ้นไป ไม่รวมอยู่ในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจครั้งนี้

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

แผนภูมิที่ 1.1: ร้อยละของเด็ก จำแนกตามผู้ดูแลหลัก และประเภทครัวเรือน

ตารางที่ 1.4 และแผนภูมิที่ 1.2 แสดงผลการสำรวจผู้ดูแลหลักของเด็กเป้าหมายในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุขณะดำเนินการสำรวจ ข้อมูลแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของเด็กในครัวเรือนแต่ละประเภท (ณ เวลาสำรวจ) ที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักจำแนกตามกลุ่มอายุ เช่น ในกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ (ณ เวลาสำรวจ) ร้อยละ 97 มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 1 เดือน โดยในทุกประเภทครัวเรือนขณะดำเนินการสำรวจ พบว่า เด็กเป้าหมายส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 90) มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุได้ 1 เดือน สัดส่วนของการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักจะลดลงเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น การลดลงดังกล่าวนี้เห็นได้ชัดในเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ โดยมีสัดส่วนลดลงเป็นร้อยละ 64 ในกลุ่มเด็กอายุ 3 เดือน และเป็นร้อยละ 25 ในกลุ่มเด็กอายุ 6 เดือน

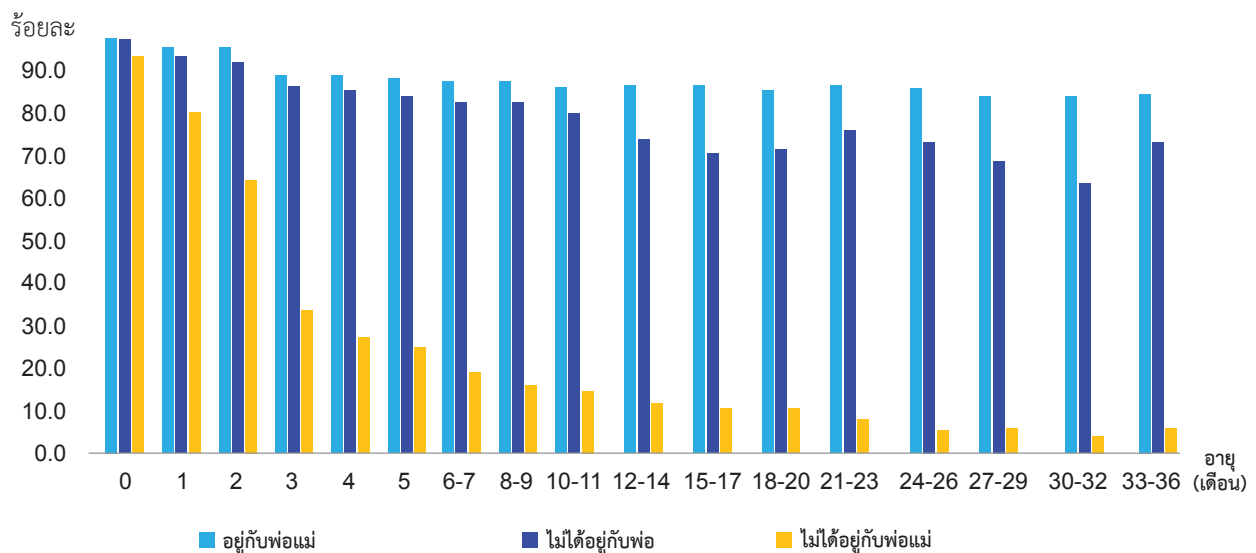
จะเห็นว่าแม่เริ่มออกจากบ้านไปทำงานที่อื่นเมื่อเด็กเป้าหมายอายุได้ประมาณ 3 เดือน สามในสี่ของแม่ที่ไม่ได้อยู่กับลูกจะออกจากบ้านหลังจากที่เด็กอายุย่างเข้าสู่ 6 เดือน นอกจากนี้ สัดส่วนของเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักก็ลดลงในกลุ่มเด็กที่อยู่กับแม่ โดยไม่มีพ่ออยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งในกลุ่มดังกล่าวนี้ สัดส่วนของแม่ที่ไม่ได้อยู่กับลูกจะลดลงจากร้อยละ 96 ในกลุ่มเด็กแรกเกิด เป็นร้อยละ 83 ร้อยละ 79 ร้อยละ 75 และร้อยละ 71 ในกลุ่มเด็กอายุ 6 เดือน 12 เดือน 24 เดือน และ 36 เดือน ตามลำดับ แม้แต่ในกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ (ณ ช่วงเวลาสำรวจ) สัดส่วนของการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักก็ลดลงด้วยเช่นกัน ถึงแม้จะมีระดับการลดลงที่น้อยกว่าก็ตาม กล่าวคือ จากร้อยละ 97 ในกลุ่มเด็กอายุ 1 เดือน เป็นร้อยละ 83 ในกลุ่มเด็กอายุ 36 เดือน

ข้อเท็จจริงที่ว่าแม่ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นเมื่อเด็กอายุได้ประมาณ 3 เดือนนั้น สอดคล้องกับสิทธิประโยชน์การลาคลอดบุตรที่ผู้หญิงทำงานในระบบได้รับ อย่างไรก็ตาม ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่า ผู้หญิงในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจครั้งนี้ได้รับสิทธิประโยชน์ในการลาคลอดบุตรดังกล่าวหรือไม่ หรือว่าผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นผู้ที่ทำงานในระบบหรือไม่ ถึงกระนั้นก็ตาม ข้อเท็จจริงดังกล่าวสามารถเป็นดัชนีชี้วัดได้ระดับหนึ่งถึงวิธีปฏิบัติที่นิยมใช้ในการลาคลอดบุตรเป็นระยะเวลาสามเดือน ไม่ว่าจะทำงานในระบบหรือนอกระบบก็ตาม

ตารางที่ 1.4: ร้อยละของเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิด จำแนกตามประเภทครัวเรือน

อายุเด็ก (เดือน)	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
0	96.8	96.4	92.2
1	94.3	92.3	79.7
2	94.3	91.2	63.8
3	88.0	85.2	33.1
4	88.1	84.5	26.9
5	87.4	83.1	24.7
6-7	86.5	81.6	19.1
8-9	86.6	81.8	15.8
10-11	85.4	79.2	14.5
12-14	85.7	73.1	11.7
15-17	85.6	69.6	10.7
18-20	84.6	70.8	9.1
21-23	85.7	75.3	8.0
24-26	84.9	72.4	5.5
27-29	83.0	68.2	6.0
30-32	81.8	61.5	3.8
33-36	83.3	71.4	5.6

แผนภูมิที่ 1.2: ร้อยละของเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแลหลักตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุขณะสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน

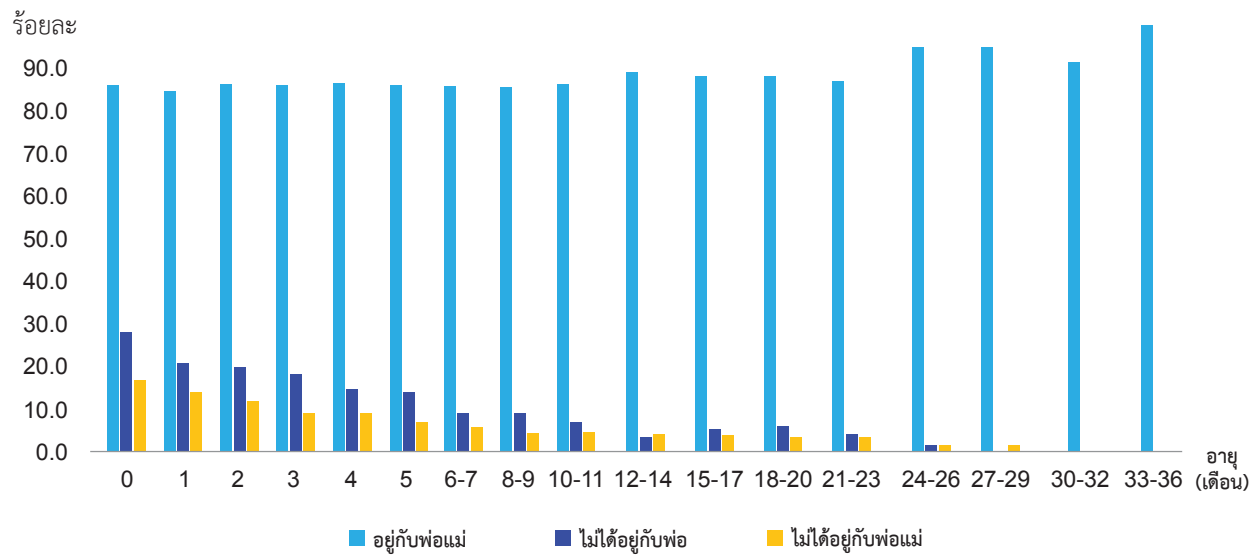
ตารางที่ 1.5 และแผนภูมิที่ 1.3 แสดงให้เห็นว่าเด็กเล็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนเป็นเรื่องปกติธรรมดา ตั้งแต่เด็กแรกเกิดเลยทีเดียว ทั้งนี้จะเห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ และเด็กที่อยู่กับแม่ โดยไม่มีพ่ออยู่ด้วยในช่วงเวลาดำเนินการสำรวจ ดังแสดงในตารางที่ 1.5 ข้างล่างนี้ จะเห็นว่า ในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ ณ ช่วงเวลาสำรวจ ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่เมื่ออายุ 1 เดือน สัดส่วนที่ต่ำกว่าเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ ณ ช่วงเวลาสำรวจ กล่าวคือ มีเพียงร้อยละ 18 สะท้อนให้เห็นว่าเด็กกลุ่มนี้ ต้องอยู่โดยไม่มีพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือไม่มีทั้งสองคน

สำหรับเด็กในครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อหรือไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่นั้น สัดส่วนของเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ลดลงเมื่อเด็กอายุมากขึ้น ส่วนใหญ่พ่อที่ไม่ได้อยู่กับเด็กจะออกจากครัวเรือนไปทำงานที่อื่นตั้งแต่เด็กแรกเกิด สำหรับเด็กในกลุ่มที่อยู่กับทั้งพ่อและแม่ ณ ช่วงเวลาสำรวจนั้น การไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่จะค่อนข้างคงที่ต่อเนื่องตลอดช่วงอายุที่สำรวจ (อย่างน้อยร้อยละ 86 ของเด็กในกลุ่มนี้) อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในเด็กกลุ่มนี้เองนั้น การไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน ณ ช่วงใดช่วงหนึ่งในชีวิต (จนกระทั่งอายุได้ 36 เดือน) ก็เกิดขึ้น แม้จะในระดับที่น้อยกว่ามาก เมื่อเทียบกับเด็กคนอื่นจากครัวเรือนอีกสองประเภท สำหรับเด็กกลุ่มนี้นั้น การไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนคิดเป็นร้อยละ 12 ในกลุ่มเด็กอายุ 1 เดือน และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14 ในกลุ่มเด็กอายุ 6 เดือน

ตารางที่ 1.5: ร้อยละของเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่ตั้งแต่แรกเกิด จำแนกตามประเภทครัวเรือน

อายุเด็ก (เดือน)	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
0	87.0	28.7	18.3
1	85.9	22.2	15.4
2	87.3	20.8	13.2
3	86.1	17.5	9.4
4	86.1	15.5	9.0
5	85.4	13.6	7.4
6-7	86.0	9.5	6.3
8-9	85.5	8.8	5.1
10-11	86.6	6.7	4.8
12-14	89.0	3.7	4.3
15-17	87.9	5.4	4.1
18-20	87.3	5.6	3.3
21-23	86.8	4.1	3.7
24-26	94.5	1.7	1.8
27-29	94.3	0.0	1.8
30-32	90.9	0.0	0.0
33-36	100.0	0.0	0.0

แผนภูมิที่ 1.3: ร้อยละของเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุขณสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน

2. การตัดสินใจย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่ทำให้ไม่ได้อยู่กับลูก

2.1 แรงจูงใจในการย้ายถิ่นและแยกกันอยู่กับเด็ก

การศึกษานี้ต้องการทำความเข้าใจการตัดสินใจย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่ทำให้ต้องจากลูกไป ด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกกับพ่อแม่ย้ายถิ่นไปทำงานในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมแล้ว จากการสัมภาษณ์พบว่า ความจำเป็นในการต้องหาเงินเลี้ยงดูครอบครัว คือแรงจูงใจสำคัญของพ่อแม่กลุ่มนี้ที่ทำให้ต้องตัดสินใจย้ายถิ่น พ่อแม่บางรายกล่าวว่าค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการต้องเลี้ยงดูลูก คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความจำเป็นต้องหารายได้เสริมแก่ครัวเรือน

“...มาที่นี้เพราะงานค่ะ ก็มันกลัวนะ [ว่าเราจะหาเงินได้ไม่พอ] เพราะเรามีค่านี้นี้ต้องใช้จ่ายเยอะแยะไปหมด ก็เลยต้องมาช่วยสามีหาเงินเพิ่ม คิดว่าถ้าให้แม่ดูลูกให้มันคงดีกว่า เพราะเราจะได้ทำงานหาเงินอย่างเต็มที่ ก็เลยขอให้แม่ช่วยเลี้ยงลูกให้เราไปก่อน แล้วสักหน่อยพอลูกโตถึงจะพามาอยู่ด้วยกันที่นี้ ตอนนั้นก็เลยเลี้ยงเขาเองค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 6)

“เราคิดกันว่าถ้าพ่อแม่สองคนทำงานก็คงจะหาเงินได้มากขึ้น ราวๆ อาทิตย์ละ 12,000 ได้ค่ะ ถ้าทำสองคน ตอนนั้นลูกแค่ 6 เดือนเองค่ะ นมผงก็แพงแพง พอรวมนมผงกับแพมเพิร์สแล้วก็เกือบๆ เดือนละ 5,000 เนอะค่ะ ค่ากินอยู่ค่าใช้จ่ายสูงๆ นี่แหละค่ะทำให้เราต้องไป [หางานทำ]” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 2)

พ่อแม่บางรายกล่าวถึงแรงจูงใจด้านอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับคนที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาแล้วนั้น การขาดโอกาสในพื้นที่ภูมิลำเนาซึ่งเป็นหมู่บ้านในชนบทย่อมหมายถึงการย้ายถิ่นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ข้อคิดเห็นจากพ่อแม่ดังกล่าวข้างล่างนี้ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของคนไทยที่มีต่อประเภทของงานที่ผูกติดมากระดับการศึกษา กล่าวคือคนไทยมีทัศนคติร่วมกันที่มองว่าการศึกษาสูงคือการสูญเสียเปล่าหากปัญญาชนต้องมาลงเอยด้วยการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร

“... ‘แล้วเรียนจบปริญญามา ผัวมันต้องกลับมาปลูกผักขายหรือ’ แม่เขาถาม ‘มันไม่เสียดายความรู้หรือ’ แม่แกก็พูดไป ‘เออ ไม่กลับหรือ’ ก็บอกแกไปอย่างนี้...” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 11)

“ตามหมู่บ้านแถวบ้านนอกนะค่ะ เหมือนกับว่าใครๆ ที่เรียนจบแล้ว จะต้องย้ายไปทำงานที่กรุงเทพฯ มันก็เลยตัดสินใจย้ายได้ง่ายมากค่ะ ไม่ต้องลังเลอะไร เวลามีคนมาถามเมื่อไหร่จะไปหางานทำเลยที อีกอย่าง ไม่มีอะไรให้ทำด้วยค่ะ ที่บ้านมีแต่ทำไร่ทำนายนั่นแหละ ถ้ากลับบ้านตอนนี้ ก็คงไม่พ้นกลับไปทำนายนั่นแหละค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 5)

พ่อแม่ย้ายถิ่นหลายคนกล่าวเจาะจงถึงการได้อย่างเสียอย่างของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการย้ายถิ่นแต่ต้องทิ้งลูกไว้ให้คนอื่นดูแล สำหรับบางคนแล้วแรงจูงใจหลักที่ต้องย้ายถิ่นก็คือการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าให้แก่ลูกๆ พ่อแม่กลุ่มนี้ค่อนข้างมั่นใจว่าการย้ายถิ่นเป็นทางเลือกที่ดีแล้วที่ตนได้ทำเพื่อลูก

“เรามาที่นี้ก็เพื่อพวกเขา เราต้องจากพวกเขามาทำงานหาเงินส่งให้ ขอเวลาเก็บเงินสักเจ็ดแปดปี แล้วพวกเราจะได้อยู่ด้วยกัน กลับมารวมกันเป็นครอบครัว.... [เรา] คิดถึงลูกสาวมาก แต่ต้องทนเพื่อเก็บเงินไว้ให้ลูก เขาจะได้สบายเวลาโต ลูกต้องใช้เงินเรียนหนังสือกับอะไรต่ออะไรสารพัด คิดเรื่องลูกสาวเยอะเหมือนกันค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 13)

“ในความคิดผมนะ เราจะหาแต่สิ่งดีๆ ที่สุดให้ลูกเรา แล้วสิ่งที่ดีที่สุดก็คือจะหาเงินมาส่งเสียเลี้ยงดูลูกได้ยังไง.... ถ้าลูกมาอยู่กับเราที่นี้ พวกผมก็คงไม่มีเวลาทำงาน แต่ถ้าลูกอยู่กับย่าที่บ้าน พวกผมจะได้ส่งเงินกลับไปให้ใจ ไม่ใช่ให้แต่ลูกๆ แค่นั้นนะ ให้พ่อแม่เราด้วย ก็คือว่าส่งเงินกลับบ้านที่เดียวได้ให้ทั้งลูกให้ทั้งพ่อแม่ด้วยเลยครับ” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 2)

พ่อแม่รายอื่นๆ ก็ตอบอย่างชัดเจนว่า การต้องแยกจากกันกับเด็กๆ ถือเป็นกลยุทธ์ภายในครัวเรือนที่มีเหตุผลเข้าใจได้ในทางเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่าตนรู้สึกเหมือนปู่ย่าตายายเป็นผู้ดูแลเด็กที่มีคุณภาพสูงและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม ดังนั้นจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ เพราะปู่ย่าตายายมีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กเล็กทั้งยังมีความสัมพันธ์เป็นปู่ย่าตายายของเด็กๆ การดูแลที่มิให้จึงเต็มไปด้วยความรักความผูกพัน อนึ่ง ตามปกติแล้วปู่ย่าตายายไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการดูแลหลาน

“เราเลี้ยงลูกเองไม่ได้หรอกค่ะเพราะเราต้องทำงาน แต่ถ้าจะให้ใครสักคน [คนอื่น] มาดูแลลูกเรา เราก็คงจะห่วงเป็นธรรมดา ยิ่งตอนนั้นมีข่าวออกบ่อยๆ ด้วย [เกี่ยวกับเด็กถูกพี่เลี้ยงทำร้าย] ยังไงเราก็ต้องจ้างพี่เลี้ยงเด็กเดือนละ 3,000-4,000 บาท ซึ่งก็เป็นเงินพอๆ กัน [กับที่ส่งให้ปู่ย่าตายาย] อยู่แล้ว แต่เราก็ไม่มีเวลาเที่ยวรับเที่ยวส่งลูกไปไหนจะต้องทำกะกลางคืนอีก แล้วลูกจะอยู่ยังไงเวลานั้น คงจะรอจนเราพร้อมนั่นแหละค่ะถึงจะไปรับลูกมาอยู่ด้วย” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 15)

ถึงแม้พ่อแม่ย้ายถิ่นจะมองว่าการย้ายถิ่นและต้องจากลูกเล็กๆ ไป ให้อยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย จะเป็นกลยุทธ์ภายในครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพ แต่พวกเขาต่างก็ตั้งใจและหวังว่าสักวันจะได้กลับไปอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันและใช้ชีวิตรวมกันพ่อแม่ลูก

แต่บางครั้ง การได้อย่างเสียอย่างที่ต้องแลกด้วยการแยกกันอยู่กับครอบครัว ไม่เพียงแต่ต้องอยู่ไกลห่างจากลูกเล็กเท่านั้น หากยังต้องจากพ่อแม่ผู้สูงอายุอีกด้วย จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่ายากที่จะคิดคำนวณถึงผลได้ผลเสีย และหลายครั้ง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้มีความคุ้มค่ามากไปกว่าความต้องการของครอบครัว ที่ต้องการแรงงานมาช่วยงานของครอบครัว หรือต้องการการดูแลที่บ้าน พ่อแม่ย้ายถิ่นที่ย้ายกลับภูมิลำเนาส่วนหนึ่งหยิบยกประเด็นนี้เป็นเหตุผลที่พวกตนกลับภูมิลำเนา

“ปู่ย่าเขามีกงานต้องทำเยอะและจำเป็นต้องให้เราช่วย เขาขอว่าให้กลับมาได้ไหม เราก็เลยกลับค่ะ งานของเขาคือรับซื้ออ้อยไปส่งโรงงานนะคะ ปู่ย่าเขาช่วยเราส่งค่างวดรถด้วยนะคะ มาอยู่ที่บ้านได้ดูแลลูกเองอย่างนี้ก็ดีกว่าแหละค่ะ แถมคุณย่าแกยังเป็นคนจ่ายหมดทุกอย่างอีกด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ จิปาถะ” (แม่กลับภูมิลำเนาตัวอย่างที่ 7)

การรักษาสมดุลระหว่างความต้องการของเด็กกับของพ่อแม่ในด้านการดูแลเอาใจใส่ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์และจิตใจ ตลอดจนการสนับสนุนทางการเงินนั้น บางครั้งก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยากลำบากอย่างยิ่ง เพราะปัจจัยต่างๆ มักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

“ลูกยังแบเบาะอยู่เลยคะตอนนั้น ยังเล็กเกินไป พาไปกับเราด้วยไม่ได้ หนูคิดถึงลูกสาวหนูมาก แต่ก็ต้องจำใจทิ้งลูกไว้กับแม่ หนูคิดยังงี้ไง หนูคิดว่าถ้าหนูฝากลูกให้แม่เลี้ยง แล้วหนูก็ส่งเงินกลับมาให้ แม่ก็จะได้มีเงินใช้ด้วย แต่ทีนี้หนูก็เพิ่งมารู้ทีหลังว่า ลูกหนูเลี้ยงยากมาก เป็นภาระหนักของแม่เลยคะ หนูถึงได้ไปรับลูกมาอยู่กับหนูและเลี้ยงลูกเองคะตอนนี้” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 3)

“ใช้เวลาอยู่นานเลยคะ [กว่าจะตัดสินใจย้ายไปจากบ้านได้] คือยายเขาไม่อยากให้เราไปไหนคะ เขายังว่า ‘ถ้าชินแกไปพวกแกก็จะไม่ใช่แม่ลูกกันอีกแล้ว’ ยังงี้ด้วยซ้ำ แต่ทางเราก็ตัดใจว่าพวกเขาโตกันแล้วไง ทีนี้ยายอีกคนหนึ่งมาคอยเป็นกำลังใจให้ มา บอกเราว่าไปเลย เราก็เลยคิดได้และตัดสินใจจากไป” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 6)

“ถ้าถามว่าจำเป็นไหมที่จะต้องไป ก็คงตอบว่าไม่ค่ะ ไม่จำเป็น ไม่เคยนึกอยากจะไปไหนไกลจากแม่หรอกค่ะ เป็นห่วงแะเพราะแกไม่ค่อยสบาย” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 6)

2.2 การให้ปู่ย่าตายายดูแลเด็ก

ปู่ย่าตายายนับเป็นผู้ดูแลที่พบบ่อยที่สุดสำหรับเด็กที่แยกกันอยู่กับพ่อแม่ ทั้งนี้พบว่าพ่อแม่ย้ายถิ่นมักคิดว่า การปล่อยเด็กไว้กับปู่ย่าตายายเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับคนที่มาจากพื้นที่บ้านเกิดของตน อีกทั้งพ่อแม่ย้ายถิ่นบางคนยังสะท้อนมุมมองให้เห็นว่า พ่อแม่ของตนเองนั้นก็เคยปล่อยตนเองไว้กับปู่ย่าตายายเพื่อจะได้ไปทำงานนอกบ้านด้วยเช่นกัน

“ยายก็เคยเลี้ยงฉันมาเหมือนกันค่ะ พอโตแล้วจึงค่อยย้ายไปอยู่แม่ ตอนนั้นน่าจะอยู่ประมาณ ป. 2 หรือ ป. 3 นี่แหละค่ะ....”

“เป็นวัจจักรเนอะ คิดว่ามันเป็นวัจจักร ...เป็นลูกโซ่ไปเรื่อยๆ แล้วถ้าลูกเรามีลูกก็จะเป็นอย่างนี้.... ก็คงจะประมาณนั้น ถ้าเราแก่ไปข้างหน้า ก็คงทำงานไม่ไหว ก็คงจะได้เลี้ยงหลานเลี้ยงลูกอยู่อย่างนี้ ลูกก็คงโตขึ้นทำงาน เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ ... ถ้าเขาไม่เลี้ยงก็... ทุกวันนี้นะมันพุดยาก” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 15)

ความสามารถของปู่ย่าตายายในการดูแลหลานนั้นยังขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละครอบครัวอีกด้วย

“ถ้าเราจะฝากลูกๆ ไว้กับพวกเขา [ปู่ย่าตายาย] เราจะต้องหาเงินให้ได้มากๆ และส่งกลับมาให้ที่บ้าน.... บางคนยังต้องแยกกันอยู่กับภรรยาสามีอีกด้วย เขาเลยต้องการความช่วยเหลือนะ เพราะต้องไปทำงานอีกที่หนึ่งไกลๆ กัน แล้วปู่ย่าตายายก็เลยจำเป็นต้องรับหลานมาเลี้ยง เป็นเรื่องธรรมดาค่ะ ก็ไม่เป็นไรนะค่ะถ้าพ่อแม่ส่งเงินกลับบ้าน ปู่ย่าตายายจะได้มีรายได้ แต่สำหรับบางคนแล้ว ปู่ย่าตายายเขามีเงินทองพออยู่พอกินอย่างสุขสบาย ก็เลยอยากรับหลานมาเลี้ยงให้ก็มี มันต่างกันนะค่ะ แล้วแต่กรณีกันไป ส่วนตัวหนูแล้ว พ่อแม่ยากจนค่ะ อีกอย่างแม่เขาก็ไม่ค่อยสบายด้วย แต่ละครอบครัวก็มีเงื่อนไขแตกต่างกันไปค่ะ บางคนก็หลงแสงสีชีวิตในเมืองเลยออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทางไปหน่อย แล้วก็เลยไม่ได้ส่งเงินกลับบ้าน มีนะค่ะเรื่องแบบนี้ มันมีจริงๆ มันเป็นวิถีชีวิตของคนชนบทเรานะค่ะ” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 3)

3. ความมั่งคั่งของครัวเรือนกับเงินส่งกลับ

3.1 ดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือน

ในการตรวจสอบโดยเทียบเคียงความมั่งคั่งของครัวเรือนในกลุ่มตัวอย่างนั้น ดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบหลักโดยดูจากทรัพย์สินที่มีในบ้าน (เช่น เตาแก๊ส เครื่องซักผ้า คอมพิวเตอร์ ฯลฯ) และลักษณะที่อยู่อาศัย (เช่น หลังคา รั้วบ้าน) หลังจากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์ไปใช้จัดทำดัชนีความมั่งคั่ง (Rutstein and Johnson, 2004; Filmer and Pritchett, 2001) โดยได้จัดทำดัชนีความมั่งคั่งขึ้นสองเกณฑ์ ได้แก่ ดัชนีที่หนึ่ง (ดัชนีความมั่งคั่งกลุ่มตัวอย่าง) ได้มาจากการวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น (ทำให้ได้ค่าควินไทล์หาระดับเท่าๆ กันคิดเป็นร้อยละ 20 ในแต่ละควินไทล์) ส่วนดัชนีที่สอง (ดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติ) ได้มาจากการรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจไปเทียบเคียงกับผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555 (MICS 4) ซึ่งเป็นผลระดับชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556)

ดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติแยกประเภทครัวเรือนในกลุ่มตัวอย่างออกเป็นควินไทล์ความมั่งคั่ง ซึ่งเป็นระดับที่เทียบเคียงได้กับครัวเรือนทั้งหมดทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้ ดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติจึงเป็นค่าควินไทล์ที่ไม่เท่ากันในแต่ละควินไทล์ ดังนั้นเฉพาะตัวแปรที่เทียบเคียงกันได้จากการสำรวจทั้งสองเท่านั้นที่ถูกเลือกเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ โดยในรายงานนี้จะนำเสนอเฉพาะดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติเท่านั้น ดังแสดงในตารางที่ 3.1

จากข้อมูลตามดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติพบว่า ประมาณร้อยละ 60 ของครัวเรือนในกลุ่มตัวอย่างถูกจัดลำดับตามฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนให้อยู่ในชั้นกลางและชั้นที่สี่ โดยมีครัวเรือนจำนวนน้อยอยู่ในชั้นยากจนที่สุด ครัวเรือนที่พ่อแม่อยู่กับเด็กจัดเป็นประเภทที่มั่งคั่งที่สุดในกลุ่มตัวอย่าง คือร้อยละ 17 มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจชั้นบนสุด ส่วนครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่จัดเป็นประเภทที่ยากจนที่สุด คือร้อยละ 33 มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจชั้นยากจนที่สุดหรือชั้นที่สองจากล่างสุด ข้อมูลข้างต้นมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.001$ สำหรับนัยความหมายของการค้นพบดังกล่าวข้างต้นนี้คือ พ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ของเด็กเป้าหมาย จะยอมจากเด็กไปก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นต้องมีรายได้ที่เป็นตัวเงินเพิ่มเข้ามาในครัวเรือนเท่านั้น แต่ทั้งนี้ก็มีปัจจัยทางเศรษฐกิจอีกหลายประการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เงินส่งกลับจากพ่อแม่ที่ไม่ได้อยู่กับลูก อาจช่วยยกระดับฐานะของครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่มีทั้งพ่อและแม่อยู่กับเด็กนั้น อาจมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า เนื่องจากมีผู้หารายได้ที่เป็นผู้ขายอยู่ร่วมกันในครัวเรือนก็ได้ ดังนั้น จึงยังไม่อาจหาข้อสรุปได้ว่าอะไรคือสาเหตุและอะไรคือผลลัพธ์โดยอาศัยเพียงตัวเลขที่เก็บข้อมูลในแบบช่วงเวลาเดียวเช่นนี้

ตารางที่ 3.1: ร้อยละของเด็ก จำแนกตามดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนและประเภทครัวเรือน

ดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติ*	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
จำนวน	228	220	632
รวม	100.0	100.0	100.0
ยากจนที่สุด	6.1	6.8	6.8
ชั้นที่สอง	14.0	16.8	26.1
ชั้นกลาง	25.0	28.6	32.4
ชั้นที่สี่	37.7	31.8	26.4
มั่งคั่งที่สุด	17.1	15.9	8.2

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

3.2 การเกื้อหนุนครัวเรือนด้วยเงินส่งกลับ

ตารางที่ 3.2 แสดงร้อยละของครัวเรือนแต่ละประเภทที่ได้รับเงินส่งกลับในช่วงหกเดือนก่อนเริ่มดำเนินการสำรวจ ซึ่งเป็นเงินส่งกลับที่ได้รับจากพ่อแม่ย้ายถิ่นของเด็กเป้าหมาย พบว่าครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่มีแนวโน้มสูงกว่ามากในการได้รับเงินส่งกลับเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ (ร้อยละ 90 เมื่อเทียบกับร้อยละ 58) สะท้อนให้เห็นว่าร้อยละ 42 ของครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อนั้น ไม่ได้ได้รับเงินส่งกลับเลยแต่อย่างใดในระยะเวลาหกเดือนที่ผ่านมา ซึ่งบางส่วนอันเป็นผลมาจากพ่อแม่ที่หย่าร้างหรือแยกทางกันอยู่ก็เป็นได้

โอกาสในการได้รับเงินส่งกลับจากพ่อแม่ที่ไม่ได้อยู่กับลูกนั้น มีความเชื่อมโยงกับสถานภาพสมรสของพ่อแม่อย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ ในครัวเรือนที่มีแม่อยู่ด้วยแต่ไม่มีพ่อนั้น ร้อยละ 85 ของพ่อจะส่งเงินรายได้กลับบ้าน ถ้าหากยังคงสถานภาพสมรสอยู่กับแม่เด็ก แต่มีเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่จะส่งเงินกลับให้แก่ครัวเรือน ถ้าหากสิ้นสุดการสมรสแล้ว ทั้งนี้ ถ้าหากพ่อแม่เลิกragันแล้ว และทั้งคู่ไม่ได้อยู่กับเด็กในครัวเรือน พบว่าครัวเรือนร้อยละ 78 ยังคงได้รับเงินส่งกลับ โดยร้อยละ 54 เป็นครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับจากแม่เท่านั้น

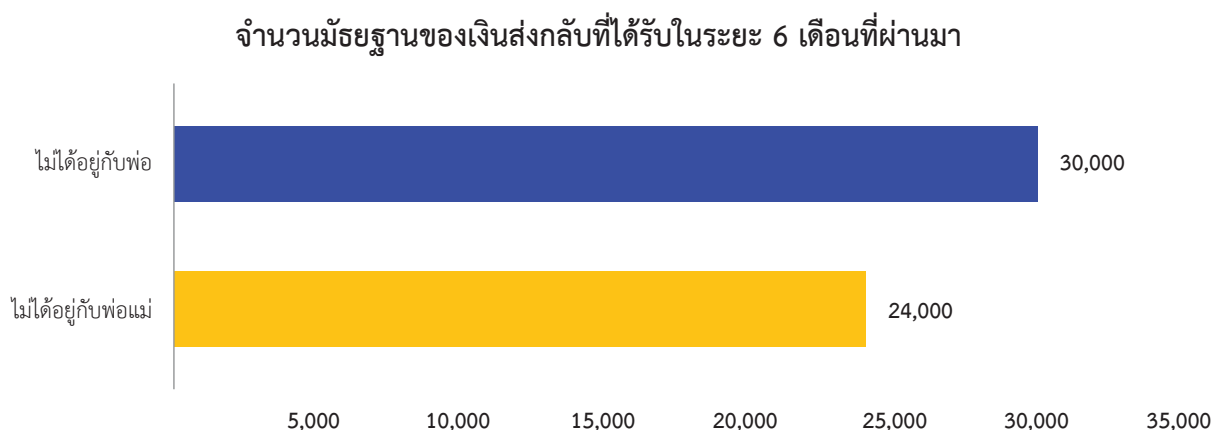
ตารางที่ 3.2: ร้อยละของครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับจากพ่อแม่เด็กเป้าหมายภายในระยะหกเดือนก่อนการสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน

เงินส่งกลับที่ได้รับ*	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	รวม
ได้รับ	58.0	89.5	81.5
ไม่ได้รับ	42.1	10.5	18.5
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	195	573	768

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

อีกประการหนึ่งที่อยู่ในความสนใจคือ จำนวนเงินที่ส่งกลับ แผนภูมิที่ 3.1 แสดงจำนวนรวมของเงินส่งกลับที่ครัวเรือนแต่ละประเภท (จากครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับ) ได้รับในช่วงระยะเวลาหกเดือนก่อนการสำรวจ พบว่า พ่อที่ไม่ได้อยู่กับเด็กและเป็นผู้ย้ายถิ่นส่งเงินกลับบ้านเพียงคนเดียวเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าพ่อแม่ที่ไม่ได้อยู่กับเด็ก จากการศึกษาที่ผู้วิจัยดำเนินการก่อนหน้านี้พบเช่นกันว่า พ่อแม่ย้ายถิ่นที่ยังมีสถานภาพสมรส ส่งเงินกลับบ้านเป็นจำนวนที่น้อยกว่าพ่อย้ายถิ่นคนเดียว (Jampaklay et al., 2012) ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดการณ์ว่า เมื่อพ่อแม่เด็กย้ายถิ่นไปด้วยกัน มักจะใช้จ่ายไปกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของทั้งสองคนมากกว่าพ่อที่ย้ายถิ่นไปเพียงลำพัง นอกจากนี้ยังอาจเป็นไปได้ที่คู่สามีภรรยาเมื่อย้ายถิ่นไปด้วยกันแล้ว มักจะเก็บเงินออมไว้กับตัวเพื่อนำกลับบ้านเมื่อถึงเวลากลับภูมิลำเนา ส่วนพ่อที่ย้ายถิ่นไปเพียงลำพังนั้น มักจะส่งเงินออมทั้งหมดกลับบ้านให้แม่เพื่อเป็นการเกื้อหนุนจุนเจือครัวเรือน อนึ่ง รายละเอียดเกี่ยวกับเงินออมและเงินส่งกลับ รวมทั้งจำนวนเงินที่ใช้จ่ายเพื่อการอุปการะเลี้ยงดูเด็กนั้นยังต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

แผนภูมิที่ 3.1: จำนวนมาตรฐานของเงินส่งกลับ (บาท) ที่ได้รับภายในระยะหกเดือนก่อนการสำรวจ จำแนกตามประเภทครัวเรือน (สำหรับครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับ)

ดังที่ได้อภิปรายไว้แล้วก่อนหน้านี้ การฝากเด็กไว้กับปู่ย่าตายายถือเป็นกลยุทธ์ครัวเรือนในหลายๆ กรณี ไม่ใช่แค่ลูกของตนเองเท่านั้นที่พ่อแม่ย้ายถิ่นจะต้องเกื้อหนุนจุนเจือ หากยังรวมถึงพ่อแม่ของตนเองอีกด้วย บางรายยังต้องเกื้อหนุนสมาชิกคนอื่นในครอบครัวอีก เช่น พี่น้องของเด็กเป้าหมาย ที่ต้องอุปการะส่งเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาทั้งหลาย

“เราต้องทำงานหาเงินเพื่อส่งกลับบ้านค่ะ เราต้องส่งกลับเดือนละ 10,000 บาท สำหรับลูกสองคน ตอนที่ยังมีลูกแค่คนเดียว เราส่งเงินกลับบ้านน้อยกว่านี้ค่ะ (7,000 บาท)” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 4)

“ถ้าเกิดว่าเงินที่ส่งกลับบ้านไปแล้วไม่พอใช้ ยายเขาก็จะเป็นคนโทรมาขอเงินเราเพิ่มเองแหละค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 5)

“ส่งเงินกลับบ้านนะคะ ขาดไม่ได้เลยคะ ก็ครอบครัวเราไม่มีรายได้ พวกเขารอเงินจากหนูอยู่คนเดียว ปู่พิการ ส่วนพวกพี่ชายเขาก็ไม่มีครอบครัวของเขาทั้งหมดแล้ว เขาก็ต้องดูแลลูกเมียเขา บางทีฉันก็ต้องไปหาญาติมาให้ได้ เราต้องจ่ายทุกอย่าง กับข้าว น้ำ ไฟ หมดทุกอย่าง ไหนจะค่าลูกไปหาหมออีก ทั้งหมดเลยนั่นแหละ” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 7)

ถึงแม้พ่อแม่ย้ายถิ่นบางคนจะส่งเงินกลับบ้านเป็นประจำสม่ำเสมอ เป็นจำนวนที่ครัวเรือนใช้จ่ายได้อย่างเพียงพอ แต่พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายก็ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้

“ฉันส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวได้อยู่ค่ะ ตอนที่ลูกคนแรกนั้นไม่ได้ส่งมากมายอะไร แม่บอกว่าไม่ต้องส่งมากมายก็ได้ เขาพออยู่สบายดีเลี้ยงลูกคนแรกให้เราได้ ไม่ขาดเหลืออะไร แต่พอมีลูกคนที่สองเท่านั้นแหละ เขาก็บอกว่าเขาแก่แล้ว เพราะฉะนั้นเราก็เลยบอกว่า ก็ได้ เดี๋ยวจะส่งเงินให้เยอะขึ้นอีกหน่อย ซึ่งก็เดือนละ 5,000 บาทนั่นแหละค่ะ ตอนนั้นก็คอยส่งให้เดือนละ 5,000 อยู่เรื่อยๆ เพราะลูกกินได้แต่นมผงอย่างเดียว แล้วราคาก็แพงมากเสียด้วย แถมลูกยังกินนมแกงอีกต่างหาก กินนมได้เยอะเลยล่ะ ค่าใช้จ่ายของลูกคนนี้ก็เลยสูงหน่อย...แต่ตอนนี้ แม่เขาเริ่มบ่นข้าว [ลูกคนที่สอง] แล้วค่ะ ก็เลยได้ซื้อนมผงน้อยลงมาแล้ว แม่เขาแทบจะไม่ขอเลยล่ะ แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ ฉันก็จะส่งเงินให้แม่เดือนละ 5,000 อยู่ดี ไม่ให้น้อยกว่านี้หรอกค่ะ ฉันจะส่งให้แม่เท่านี้เสมอ ถึงแม้เขาจะไม่ได้เรียกร้องให้เราต้องส่งเงินกลับไปให้เลยก็ตาม” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 6)

“ตอนนี้ผมส่งเงินกลับบ้านได้แค่คนเดียว แล้วมันก็ไม่พอหรอกสำหรับพวกเขานะ ผมเองก็พยายามอธิบายให้พวกเขาฟังว่า ผมส่งเงินที่เหลือจากค่าใช้จ่ายทั้งหมดกลับไปให้แล้ว ผมไม่มีเหลือเก็บไว้เองเลยซักบาทเดียว ผมหาเงินได้แค่คนเดียวพอชักหน้าให้ถึงหลังเดือนชนเดือนก็เท่านั้น อีกอย่างตัวผมเองก็พยายามใช้จ่ายอย่างระมัดระวังเต็มที่ด้วย” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 10)

4. การย้ายถิ่นกับการดูแลเด็ก

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการอภิปรายว่า วิธีปฏิบัติในการดูแลเด็กนั้นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของพ่อแม่เด็กอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยได้ครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ด้านกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก วิธีการสร้างวินัยให้กับเด็ก มีการใช้วิธีทำโทษทางร่างกายหรือไม่ ตลอดจนทัศนคติของผู้ดูแลที่มีต่อการทำโทษทางร่างกาย ทั้งนี้สถานการณ์ต่างๆ ดังกล่าวจะสำรวจโดยจำแนกตามประเภทครัวเรือน

4.1 กิจกรรมการพัฒนาเด็ก

แบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมที่ผู้ดูแลปฏิบัติเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ข้อคำถามเหล่านี้ได้มาจากการศึกษาที่ดำเนินการก่อนหน้านี้ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมการฝึกอบรมแม่ลูกอ่อน (Nanthamongkolchai et al., 2010) ประกอบด้วยคำถามด้านกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กอายุ 0–36 เดือน จำนวน 7 ข้อ และสำหรับเด็กอายุ 12–36 เดือน จำนวน 20 ข้อ โดยในการศึกษาเดิมมีผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคสำหรับชุดคำถามนี้ อยู่ที่ 0.83 (Nanthamongkolchai et al., 2010) การวัดพัฒนาการเด็กนั้นแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่งสำหรับเด็กทุกคนที่อายุ 0–36 เดือน และกลุ่มที่สองสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 12–36 เดือน)

สำหรับกลุ่มเด็กอายุ 0–36 เดือนนั้น ตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นผู้ดูแลเกือบทุกคนปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก ได้แก่ การพูดคุย การกอด หรือการเล่นกับเด็กเป้าหมาย ทุกวันหรือเกือบทุกวัน ในครัวเรือนทุกประเภท ตามมาด้วยการปล่อยให้เด็กเล่นนอกบ้าน ที่สนามเด็กเล่น หรือแถวบ้าน หรือ ‘แนะนำ’ เด็กเป้าหมายให้รู้จัก ‘สิ่งของรอบตัว’ ที่มีร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามสูงเป็นลำดับถัดมา ส่วนใหญ่ปฏิบัติกิจกรรมนี้ทุกวันหรือเกือบทุกวัน (ร้อยละ 85 หรือมากกว่านี้)

ตารางที่ 4.1: ร้อยละของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมทุกวันหรือเกือบทุกวัน จำแนกตามประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 0–36 เดือน)

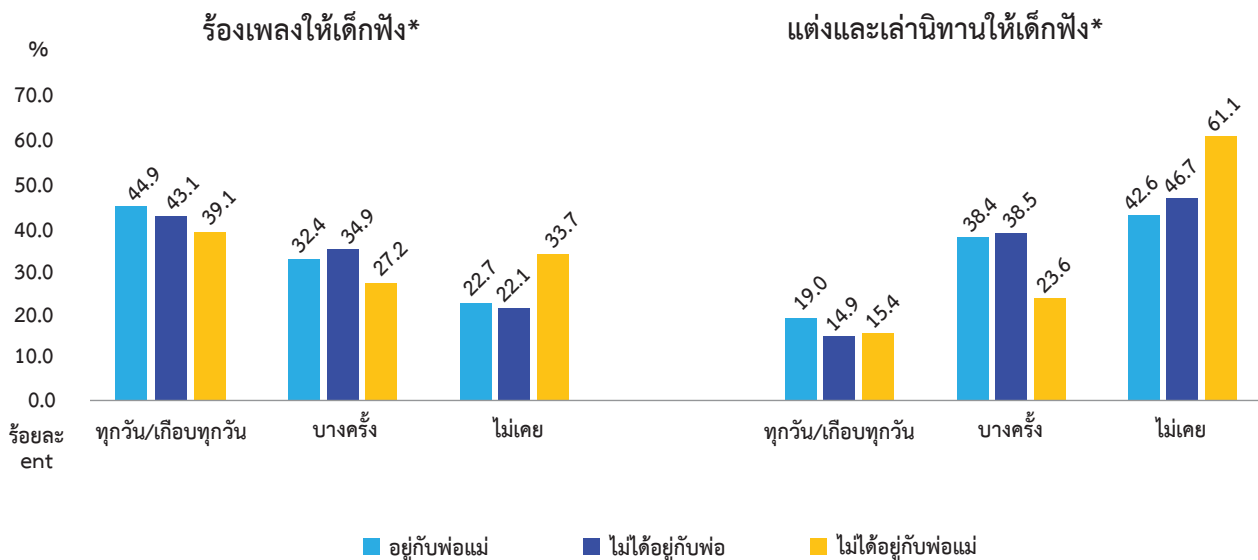
	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
จำนวน	216	195	573
พูดคุยกับเด็ก	97.7	100.0	99.3
กอดหรือสัมผัสตัวเด็ก	98.2	100.0	98.8
เล่นกับเด็ก	96.8	99.0	98.3
พาเด็กไปหรือปล่อยเด็กให้เล่นนอกบ้าน ที่สนามเด็กเล่น หรือแถวบ้าน	84.7	90.8	90.1
แนะนำเด็กให้รู้จักสิ่งของรอบตัว*	84.7	86.2	89.2

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

ผู้ดูแลในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ (ร้อยละ 45) หรือไม่ได้อยู่กับพ่อ (ร้อยละ 43) รายงานว่า ร้องเพลงหรือเพลงกล่อมเด็กให้เด็กเป้าหมายฟังทุกวันหรือเกือบทุกวัน ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ดูแลในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ (ร้อยละ 39) ในทางตรงกันข้าม มีผู้ดูแลในสัดส่วนที่เกือบเท่ากันรายงานว่าไม่เคยร้องเพลงหรือเพลงกล่อมเด็กให้เด็กเป้าหมายฟัง กล่าวคือเกือบหนึ่งในสี่ของครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่และไม่ได้อยู่กับพ่อ และประมาณหนึ่งในสามของครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่

พบผลการสำรวจที่คล้ายกันนี้ในประเด็นการแต่งนิทานและเล่าให้เด็กเป้าหมายฟังเช่นกัน จะเห็นว่ามีครัวเรือนตั้งแต่ร้อยละ 43 (ครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่) จนถึงร้อยละ 61 (ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่) ของเด็กเป้าหมายที่ไม่เคยปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่รายงานว่าแต่งนิทานและเล่าให้เด็กเป้าหมายฟังทุกวันหรือเกือบทุกวัน (ร้อยละ 19) มากกว่าผู้ดูแลจากครัวเรือนประเภทอื่น ผลการทดสอบไคสแควร์แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติกิจกรรมการร้องเพลงและเล่านิทานให้เด็กฟัง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามประเภทครัวเรือน ($p < 0.05$) โดยผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่เป็นสัดส่วนสูงที่สุดที่แต่งนิทานและเล่าให้เด็กฟังทุกวันหรือเกือบทุกวัน ขณะที่ผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เป็นสัดส่วนต่ำที่สุด

แผนภูมิที่ 4.1: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กบางอย่าง และตามประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 0-36 เดือน)

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

จากข้อเท็จจริงข้างต้นว่า เด็กที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ในครัวเรือนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ฟังเพลงหรือนิทานน้อยกว่าเด็กจากครัวเรือนประเภทอื่นนั้น อาจเชื่อมโยงสัมพันธ์กับอายุของผู้ดูแล ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าผู้ดูแลที่มีอายุมากขึ้นอาจจะร้องเพลงหรือแต่งนิทานเล่าให้เด็กเล็กฟังน้อยลง ผลการสำรวจ (ตาราง ก1 ในภาคผนวก) ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งผู้ดูแลมีอายุมากเท่าใด ยังมีแนวโน้มในการร้องเพลงหรือแต่งนิทานน้อยลงเท่านั้น โดยผู้ดูแลที่อายุต่ำกว่า 60 ปี มากกว่าร้อยละ 40 ตอบว่าตนร้องเพลงให้เด็กฟังเป็นประจำทุกวัน ในขณะที่ผู้ดูแลที่อายุ 60 ปีขึ้นไป เพียงร้อยละ 35 เท่านั้น ที่ตอบว่าได้ร้องเพลงให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ($p < 0.05$) สำหรับการแต่งนิทานแล้วเล่าให้เด็กฟังนั้น มีผู้ดูแลที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณสองในสามรายที่ตอบว่าไม่เคยปฏิบัติเลย ขณะที่ผู้ดูแลอายุต่ำกว่า 30 ปี เพียงร้อยละ 45 ที่รายงานว่าไม่ได้ปฏิบัติเช่นนั้นเลย ($p < 0.001$) ดังได้ทราบกันดีว่า ในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่นั้น ปู่ย่าตายายคือผู้ดูแลที่พบมากที่สุด ซึ่งครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่นี้พบว่า ผู้ดูแลร้อยละ 18 อายุ 60 ปีขึ้นไป เมื่อเทียบกับเพียงไม่ถึงร้อยละ 3 ในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ และครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ($p < 0.001$) (ตาราง ก2 ในภาคผนวก)

ผลการสำรวจข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ดูแลที่เป็นผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่ต้องการความคิดสร้างสรรค์หรือภูมิหลังทางการศึกษา

เพื่อให้เป็นการวัดเชิงสรุปด้านวิถีปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็ก และเพื่อพิจารณาว่ามีความแตกต่างในครัวเรือนทุกประเภทหรือไม่ นั้น ผู้วิจัยได้ให้ค่าคะแนนสำหรับกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กเจ็ดกิจกรรม โดยแต่ละกิจกรรมมีค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักเท่ากัน โดยมีความหมายดังนี้ 1 คะแนน หมายถึง ไม่เคยปฏิบัติ 2 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติบางครั้ง และ 3 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติทุกวัน หรือเกือบทุกวัน ทั้งเจ็ดกิจกรรมนั้นอาจมีคะแนนต่ำสุดที่ 7 คะแนน และสูงสุดที่ 21 คะแนน ผลการให้ค่าคะแนนปรากฏดังแสดงในตารางที่ 4.2 พบว่า มีค่าเฉลี่ยประมาณ 19 คะแนน โดยครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่มีคะแนนต่ำสุด แม้จะแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนก็ตาม

ตารางที่ 4.2: ค่าเฉลี่ยของกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กเจ็ดกิจกรรม จำแนกตามประเภทครัวเรือน

	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	จำนวน	ช่วงคะแนน
อยู่กับพ่อแม่	18.6	1.6	216	12–21
ไม่ได้อยู่กับพ่อ	18.6	1.7	195	13–21
ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	18.3	1.6	573	11–21

อาศัยค่าคะแนนกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรหุ่นขึ้นมาเพื่อพิจารณาว่าเด็กได้รับประสบการณ์กิจกรรมการเลี้ยงดูที่เหมาะสมที่สุดหรือไม่ ทั้งนี้วิถีปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กจะถือว่าอยู่ในระดับเหมาะสมน้อย ถ้ามีค่าคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 80 ของคะแนนสูงสุด (ค่าคะแนนต่ำกว่า 17 คะแนน) และถือว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมถ้ามีค่าคะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป (ค่าคะแนน 17–21 คะแนน) ตารางที่ 4.3 แสดงร้อยละของระดับการปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กโดยจำแนกตามประเภทครัวเรือน ผลการวิเคราะห์พบว่า ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่มีแนวโน้มสูงสุดที่จะถูกจัดให้อยู่ในประเภทที่มีวิถีปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กในระดับเหมาะสมน้อย ขณะที่วิถีปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กในระดับเหมาะสมน้อยแทบจะคล้ายคลึงกันในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่และครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ ($p < 0.01$) ดังนั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า เด็กในครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่มีแนวโน้มสูงกว่าที่จะมีวิถีปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กในระดับเหมาะสมน้อย เมื่อเทียบกับเด็กจากครัวเรือนประเภทอื่น

ตารางที่ 4.3: ร้อยละของระดับการปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กและประเภทครัวเรือน

ระดับของวิถีปฏิบัติกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็ก*	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
เหมาะสมที่สุด	75.9	76.4	65.8
เหมาะสมน้อย	24.1	23.6	34.2
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	216	195	573

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

สำหรับเด็กอายุ 12–36 เดือนนั้น แบบสอบถามมีคำถามเรื่องกิจกรรมเพิ่มเติม ได้แก่ การอ่านหนังสือและดูหนังสือภาพกับเด็ก กิจกรรมต่างๆ เช่น เรียกชื่อสิ่งของรอบตัว นับเลข และวาดรูป ชมเชยเมื่อเด็กทำอะไรน่าพอใจ และให้กำลังใจเมื่อเด็กพยายามทำอะไรด้วยตนเองอย่างเต็มที่

เมื่อกล่าวถึงสัดส่วนของผู้ดูแลที่อ่านหนังสือหรือดูหนังสือภาพกับเด็กเป้าหมายทุกวันหรือเกือบทุกวัน พบว่ามีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยในครัวเรือนทุกประเภท อย่างไรก็ตาม ดังแสดงในตารางที่ 4.4 ข้างล่างนี้ สัดส่วนของผู้ดูแลที่ไม่เคยปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวนี้ มีสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในกลุ่มครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ (ร้อยละ 16 เมื่อเทียบกับร้อยละ 8 และร้อยละ 7 ในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่และครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ ตามลำดับ)

งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก ต่างเน้นย้ำและให้เห็นความสำคัญกับการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง เช่น ไวท์เฮิร์สต์และโลนิแกน (Whitehurst and Lonigan, 2002, หน้า 848) ระบุว่า “อย่างไรก็ดี การอ่านหนังสือด้วยกัน หมายถึงความรัก ความสำคัญของหน่วยครอบครัว และข้อผูกพันของพ่อแม่ต่ออนาคตของลูก การอ่านด้วยกัน คือการอ้าแขนรับเอาเป้าหมายด้านความก้าวหน้าทางการศึกษา การยกระดับทางวัฒนธรรม และวาทกรรมการรู้หนังสือ....” ดังนั้น ข้อค้นพบที่ว่า พ่อแม่มีแนวโน้มอ่านหนังสือให้เด็กฟังมากกว่าผู้ดูแลคนอื่น จึงเป็นข้อค้นพบที่สำคัญ

ส่วนการปฏิบัติกิจกรรมกับเด็กเป้าหมาย เช่น เรียกชื่อสิ่งของรอบตัว นับเลข และวาดรูป เป็นประจำทุกวันหรือเกือบทุกวันนั้น พบว่า มีการปฏิบัติมากที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ และปฏิบัติน้อยที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ โดยครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่นี้ผู้ดูแลที่ไม่เคยปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวมีสัดส่วนสูงที่สุด แม้จะไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติก็ตาม นอกจากนี้ ผู้ดูแลส่วนใหญ่ ในครัวเรือนทุกประเภท (เกือบร้อยละ 80 หรือมากกว่า) ชมเชยเด็กเป้าหมายเมื่อเด็กทำอะไรเป็นที่น่าพอใจ หรือให้กำลังใจเด็กอยู่เสมอเมื่อเด็กพยายามทำอะไรอย่างเต็มความสามารถด้วยตัวเอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.4: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาเด็กและประเภทครัวเรือน (สำหรับ เด็กอายุ 12-36 เดือน)

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
จำนวน	159	138	451
รวม	100.0	100.0	100.0
อ่านหนังสือหรือดูหนังสือภาพกับเด็ก*			
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	37.7	41.3	41.0
บางครั้ง	54.1	52.2	43.5
ไม่เคย	8.2	6.5	15.5
ทำกิจกรรมกับเด็ก เช่น เรียกชื่อสิ่งของรอบตัว นับเลข และวาดรูป			
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	46.5	54.4	43.2
บางครั้ง	45.3	34.8	43.2
ไม่เคย	8.2	10.9	13.5
ชมเซย์เมื่อเด็กทำอะไรเป็นที่น่าสนใจ			
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	79.3	79.0	79.6
บางครั้ง	20.1	19.6	19.7
ไม่เคย	0.6	1.5	0.7
ให้กำลังใจเมื่อเด็กพยายามทำอะไรอย่างเต็มความสามารถด้วยตนเอง			
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	86.2	79.7	79.4
บางครั้ง	13.2	20.3	20.0
ไม่เคย	0.6	0.0	0.7

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

ตารางที่ 4.5 แสดงสัดส่วนของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ‘เสมอ’ ในกลุ่มเด็กอายุ 36-12 เดือน โดยจำแนกตามประเภทครัวเรือนและเรียงลำดับจากมากไปน้อย ทั้งนี้เกือบทุกครัวเรือนรายงานว่าได้กอดเด็กอยู่เสมอและพูดกับเด็กอย่างชัดถ้อยชัดคำอยู่เสมอ (มากกว่าร้อยละ 90 โดยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามประเภทครัวเรือน) ตามมาด้วยการทำให้ครอบครัวอบอุ่น ดูแลห่วงใย และรักใคร่กันอยู่เสมอ และพูดตอบเสมอเมื่อเด็กพูดหรือส่งเสียงอ้อแอ้กับผู้ดูแลทุกครั้ง (มากกว่าร้อยละ 80 โดยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามประเภทครัวเรือน)

นอกจากนี้ ผู้ดูแลมากกว่าร้อยละ 70 หันไปพูดคุยกับเด็กเสมอแม้จะกำลังทำงานอยู่ อนุญาตให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระโดยเฝ้าดูห่างๆ อยู่ไม่ไกลเสมอ พาเด็กไปสนามเด็กเล่นอยู่เสมอหรือปล่อยให้เด็กเล่นที่บริเวณใต้ถุนบ้านอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง ช่วยเหลือเด็กอยู่เสมอเวลาหัดยืน เดิน วิ่ง ปีนป่าย เล่นฟุตบอล หรือออกกำลังกายกลางแจ้ง และให้กำลังใจเด็กอยู่เสมอเวลาหัดติดกระดุม ถักช้อน จับดินสอสี หรือยกแก้วขึ้นดื่ม ทั้งนี้ร้อยละดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเฉพาะผู้ดูแลที่พาเด็กไปสนามเด็กเล่นอยู่เสมอหรือปล่อยให้เด็กเล่นที่บริเวณใต้ถุนบ้านอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง โดยมีสัดส่วนสูงที่สุดในกลุ่มครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (p<0.001)

ส่วนกิจกรรมที่ชนิดต่อไปนี้มีผู้ดูแลมากกว่าครึ่งหนึ่ง ที่ไม่ได้มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ดังแสดงในตารางที่ 4.5 กล่าวคือ มีผู้ดูแลเพียงร้อยละ 50–38 รายงานว่าได้ให้เด็กเล่นของเล่นหรือเครื่องเล่นที่ช่วยเสริมให้เด็กได้ออกกำลังกาย เช่น จักรยาน อยู่เสมอ ผู้ดูแลเพียงร้อยละ 26–19 รายงานว่าอ่านหนังสือหรือแต่งนิทานให้เด็กฟังอยู่เสมอ ผู้ดูแลร้อยละ 26–19 ส่งเสริมให้เด็กเล่นของเล่นหรือเครื่องเล่นที่ช่วยฝึกกล้ามเนื้อมัดเล็ก เช่น ปั้นดินน้ำมัน อยู่เสมอ และผู้ดูแลเพียงร้อยละ 19–13 รายงานว่าประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุเหลือใช้ในบ้านหรือวัสดุธรรมชาติอยู่เสมอ

กิจกรรมสามชนิดสุดท้ายข้างต้นนั้น พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญตามประเภทครัวเรือนด้วยเช่นกัน แม้ว่าจะมีรูปแบบความแตกต่างที่ค่อนข้างไม่สอดคล้องกันก็ตาม กล่าวคือ การอ่านหนังสือหรือแต่งนิทานให้เด็กฟังปฏิบัติน้อยที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ($p<0.001$) ขณะที่การส่งเสริมให้เด็กเล่นของเล่น ($p<0.01$) และการประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุธรรมชาติ มีการปฏิบัติน้อยที่สุดในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ ($p<0.01$)

ตารางที่ 4.5: ร้อยละของผู้ดูแลที่ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก 20 กิจกรรม อย่างสม่ำเสมอ จำแนกตามประเภทครัวเรือน (สำหรับเด็กอายุ 12–36 เดือน)

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่
จำนวน	159	138	451
1. กอดเด็ก	97.5	98.6	98.7
2. พูดกับเด็กอย่างชัดเจน ชัดคำอยู่เสมอ	93.7	92.8	93.1
3. ทำให้ครอบครัวอบอุ่น รักใคร่ และดูแลห่วงใยกัน	89.3	87.0	86.3
4. พูดตอบเมื่อเด็กพูดหรือส่งเสียงอ้อแอ้ด้วยทุกครั้ง	86.8	87.0	86.0
5. หันไปพูดคุยกับเด็กแม้จะกำลังทำงานอยู่	82.4	75.4	80.3
6. อนุญาตให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระโดยเฝ้าดูอยู่ห่างๆ ไม่ไกลจากเด็ก	79.3	77.5	82.0
7. พาเด็กไปสนามเด็กเล่นหรือปล่อยให้เด็กเล่นที่บริเวณใต้ถุนบ้านอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง*	78.0	78.3	86.9
8. ช่วยเหลือเด็กเวลาเด็กหัดตั้งไข่ ยืน เดิน วิ่ง ปีนป่าย เล่นฟุตบอล หรือออกกำลังกายกลางแจ้ง	78.0	84.8	84.0
9. ให้กำลังใจเด็กเวลาเด็กหัดติดกระดุม ถือก้อน จับดินสอสี หรือยกแก้วขึ้นดื่ม	71.7	79.7	80.0
10. พาเด็กไปด้วยเมื่อไปจับจ่ายสินค้าที่ร้ายขายของชำ หรือตลาด หรือไปเยี่ยมญาติ รวมทั้งเวลาญาติๆ มาเยี่ยมที่บ้าน	70.4	71.7	64.1
11. แนะนำเด็กให้รู้จักช่วยเหลือตนเอง เช่น จับช้อนกินข้าวเอง แต่งตัวเอง ดื่มน้ำเอง เข้าห้องน้ำเอง	68.6	75.4	78.7
12. ส่งเสริมเด็กให้เล่นดิน เล่นทราย เล่นสาดน้ำ	68.6	71.0	73.2
13. พูดกับเด็กอย่างนุ่มนวลอ่อนโยนอยู่เสมอ	64.8	68.1	71.4

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
จำนวน	159	138	451
14. ให้เด็กได้มีโอกาสเล่นกับเด็กคนอื่นๆ ที่อายุไล่เลี่ยกัน เช่น เล่นวิ่งไล่จับ เล่นเป็นครูกับนักเรียน เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นขายของ เล่นโปลิสจ๊ับขโมย	62.9	68.1	71.2
15. ให้เด็กได้เล่นของเล่นประเภทลากจูง	58.5	63.0	68.1
16. ส่งเสริมให้เด็กรู้จักหยิบจับข้าวของออกจากกล่องและเก็บคืนไว้ในกล่อง รู้จักเย็บปักถักร้อย รู้จักสร้างเสริมเติมต่อด้วยบล็อกไม้ หรือเล่นในกระเบาะทราย	46.5	51.5	57.7
17. ให้เด็กเล่นของเล่นหรือเครื่องเล่นต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้ออกกำลังกาย เช่น ปั่นจักรยาน	38.4	43.5	49.5
18. อ่านหนังสือหรือแตงนิทานให้เด็กฟัง*	20.8	23.9	19.5
19. ส่งเสริมให้เด็กได้เล่นของเล่นหรือเครื่องเล่นต่างๆ ที่ช่วยฝึกกล้ามเนื้อมัดเล็ก เช่น ปั้นดินน้ำมัน*	18.9	25.4	23.7
20. ประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุเหลือใช้ในบ้านหรือวัสดุธรรมชาติ*	12.6	19.0	17.7

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

ผู้ดูแลส่วนใหญ่ รวมทั้งพ่อแม่เด็ก ต่างสะท้อนให้เห็นว่าไม่เคยหรือแทบจะไม่เคยเล่านิทานให้เด็กเป้าหมายฟัง ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจเชิงปริมาณ

“ไม่ได้เล่านิทานให้ลูกสาวฟังเลยคะตอนนี้ แต่ที่เคยอ่านนิทานให้ฟังบ้าง แล้วก็ฟังเพลงด้วยคะตอนตั้งท้อง” (ผู้ดูแลที่เป็นแม่ ตัวอย่างที่ 4 จากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่)

“ไม่เคยเล่า [นิทาน]...ไม่เคยร้องเพลงเลยคะ” (ผู้ดูแลที่เป็นแม่ ตัวอย่างที่ 16 จากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ)

พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายกล่าวถึงว่าการแยกกันอยู่กับเด็กนั้นส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของตนเองในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างไบบ้าง การมีเวลาอยู่กับเด็กอย่างจำกัดถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเงื่อนไขบังคับสำคัญที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

“ผมก็คิดเรื่อง [พัฒนาการเด็ก] นี้เหมือนกันนะ แต่ประเด็นคือผมไม่มีเวลาไง แบบว่าผมจะได้กลับไปเยี่ยมลูกสาวทุกสัปดาห์ เดือน ไปที่ก็อยู่ได้ไม่กี่วันอย่างมากสุด เวลาไม่พอจะให้สอนอะไรได้หรอก แต่ถ้าผมได้อยู่กับลูกแคว้นละชั่วโมงนะ ผมว่าผมคงจะสอนจะหัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กอะไรพวกนั้นได้บ้าง เวลาคือกุญแจสำคัญเลยนะ แคว้นละชั่วโมงก็พอหมดไป” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 12)

พ่อแม่ย้ายถิ่นเห็นพ้องกันว่า พัฒนาการของเด็กนั้นโดยหลักใหญ่ใจความแล้วล้วนขึ้นอยู่กับปู่ตายายที่เลี้ยงดู พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายรู้สึกว่ ปู่ตายายไม่ได้ให้ความสนใจมากนักกับกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก แม้ว่าจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมเรื่องพัฒนาการเด็ก ทั้งในกลุ่มพ่อแม่และปู่ตายาย เพื่อตอบว่าข้อสังเกตนี้สมเหตุสมผลหรือไม่ ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นเพราะผู้สูงอายุไม่มีความรู้เรื่องพัฒนาการเด็กมากนัก พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายพยายามช่วยเหลือสนับสนุนปู่ตายายด้วยการจัดหาหนังสือเด็ก สมุดวาดภาพระบายสี และบล็อกตัวต่อต่างๆ มาให้

“ผมว่าแม่แกอาจจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการลูกผมได้ซัก 70 เปอร์เซ็นต์ได้มั้ง เพราะแกคงจะมีเรื่องนั้นนี่นำราคาถามาคอย กวนใจแกอยู่เหมือนกัน อย่างเช่น เล่นไฟเลี้ยวบ้างละ หรือไม้กึ๋นหลานๆ เทียวมาขอเงินแกบ้างละ” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 2)

การสัมภาษณ์ระดับลึกเผยให้เห็นว่า พื้นฐานการศึกษาดูเหมือนจะมีความสำคัญในแง่ที่ว่ามีการนำเอากิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กไปปฏิบัติหรือไม่ ทั้งนี้ พ่อแม่ที่มีการศึกษาดูจะมีแนวโน้มมากกว่าในการให้ความสำคัญกับการจัดหากิจกรรมหรือเครื่องมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนาของเด็ก เช่น หนังสือและของเล่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพัฒนาการทางภาษา พ่อแม่ย้ายถิ่นที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมปลายจะมองว่าหนังสือ (เช่น หนังสือนิทาน หนังสือฝึกเรียนรู้ตัวอักษร หนังสือวาดภาพระบายสี และบล็อกตัวต่อของเล่น) เป็นเครื่องช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายกล่าวว่า ได้สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กแต่ละวัย แล้วจัดหาการส่งเสริมต่างๆ ตามที่แนะนำในหนังสือ เมื่อถึงเวลากลับไปเยี่ยมบ้าน ก็จะซื้อหาของเล่นและหนังสือที่เหมาะสมกับวัยไปฝากเด็ก

“เราคุยกัน แล้วก็พากันไปหาหนังสือพัฒนาการเด็กแต่ละช่วงวัย เราตัดสินใจซื้อของเล่นให้ลูกตามคำแนะนำ อย่างเช่น บล็อกตัวต่อครับ” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 2)

แม่ย้ายถิ่นรายหนึ่งกล่าวว่าได้เล่านิทานหรืออ่านนิทานให้เด็กฟังเวลากลับไปเยี่ยมบ้าน

“ก็พ่อเด็กนั่นแหละคะเขาจะเล่านิทานให้ลูกๆ ฟัง บางทีเขาก็จะเล่าเรื่องโน้นเรื่องนี้ของตัวเองบ้างคะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 5)

ทั้งนี้พบว่า ผู้ดูแลอาจได้รับรู้ถึงความสำคัญของกิจกรรมการพัฒนาเด็กผ่านการศึกษาในระบบบ้างบางส่วน แต่อีกบางส่วนก็เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ บ้างก็ได้พบปะกับผู้รอบรู้ ยายรายหนึ่งเคยเป็นแม่บ้านให้แพทย์คนหนึ่ง เลยได้สังเกตวิธีการเลี้ยงดูเด็กไปด้วยตอนทำงานที่นั่น และนำวิธีการเหล่านั้นมาใช้กับหลานสาววัย 18 เดือน อีกทั้งลูกสาวซึ่งเป็นแม่เด็กก็ยังซื้อหาหนังสือมาให้อีกด้วย

“เวลาเล่านิทานให้ฟังนะ เขาก็จะหยุดอ้อแอ้แล้วฟังเรื่องที่เรากล่าว มันทำให้เห็นว่าเขาเข้าใจเรื่องที่เรากล่าวให้เขาฟังนะ ก็เลยเล่าให้เขาฟังต่อเรื่อยๆ นอกนั้นก็จะมีพวกหนังสือ ก.ไก่ ข.ไข่ ที่แม่เขาซื้อมาให้ เราก็อ่านด้วยกัน เขาจำตัวหนังสือได้แล้วด้วยนะ เคยเล่านิทานเรื่องหมาป่ากับเด็กเลี้ยงแกะ แล้วก็เรื่องกระต่ายกับเต่า” (ผู้ดูแลเป็นยาย ตัวอย่างที่ 13 จากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่)

การใช้โทรศัพท์นั้นช่วยให้การอยู่ห่างจากเด็กไม่ได้เป็นอุปสรรคขัดขวางพ่อแม่ย้ายถิ่นจากการส่งเสริมการพัฒนาของเด็ก หรือเฝ้าติดตามกำกับดูแลกิจกรรมการพัฒนาเด็กแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายใช้ประโยชน์จากการโทรศัพท์กลับบ้านทุกวันเพื่อช่วยลูกคนโตทำการบ้าน

การสัมภาษณ์ปู่ย่าตายายที่เป็นผู้ดูแลหลานเผยให้เห็นว่า ปู่ย่าตายายบางคนตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมการพัฒนาเด็ก จึงใช้เวลาร้องเพลงและเล่านิทาน ยายรายหนึ่งกล่าวว่าตนเองเคยร้องเพลงให้หลานสาววัย 2 เดือนฟังเช่นกัน

“ร้องเพลงให้เขาฟังสองสามเพลง ยายชอบร้องเพลงของศิริพร อย่างเพลง ‘ปริญาใจ’ บ้าง เพลง ‘อยากลิ้มแฟนเขา’ บ้าง แล้วก็เพลง ‘สาวน้ำพองสะอื้น’ ยายร้องเพลงพวกนี้แหละกล่อมเขาจนหลานสาวนอนหลับ ไม่เคยเล่านิทานให้เขาฟังหรอก มีแต่ร้องเพลงให้ฟังนี่แหละ” (ผู้ดูแลที่เป็นยาย ตัวอย่างที่ 3 จากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่)

ในกลุ่มผู้ดูแลที่เล่านิทานให้เด็กฟังนั้น มักจะอ่านนิทานอีสปซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี พ่อแม่หรือผู้ดูแลที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเล่านิทานให้เด็กฟังเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้น มีแนวโน้มที่จะซื้อหนังสือฝากเด็ก แต่ทั้งนี้ปู่ย่าตายายเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่ซื้อหนังสือนิทานหรือหนังสือฝึกเรียนรู้ตัวอักษรให้เด็ก ในทางกลับกันปู่ย่าตายายมีแนวโน้มที่จะซื้อของเล่นมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเล่นที่เด็กอยากได้

4.2 การสร้างวินัย การทำโทษทางร่างกาย และทัศนคติของผู้ดูแลต่อการทำโทษทางร่างกาย

ข้อคำถามเกี่ยวกับการสร้างวินัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ นำมาจากแบบสอบถามสำหรับการสำรวจ MICS3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ใช้ใน 24 ประเทศ (แต่ไม่ได้รวมประเทศไทย) ในช่วง พ.ศ. 2550–2548 (UNICEF, 2010) เป็นคำถามที่ออกแบบมาสำหรับการอ้างอิงกับเด็กกลุ่มอายุ 24 เดือนขึ้นไป ซึ่งข้อคำถาม⁵ เกี่ยวกับการสร้างวินัยนั้นจะถามผู้ตอบแบบสอบถามว่า ผู้ตอบหรือบุคคลอื่นใดในครัวเรือนได้ปฏิบัติกรกระทำจำนวน 11 รายการกับเด็กหรือไม่ในระยะหนึ่งเดือนก่อนการสำรวจ โดยผู้ตอบแบบสอบถามคือผู้ดูแลหลักของเด็กเป้าหมาย

แม้จะไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจน แต่การกระทำ 11 รายการดังกล่าวก็เป็นตัวแทนของการใช้ความรุนแรงก้าวร้าวที่ประเภ ได้แก่ การไม่ใช้ความรุนแรง ในข้อคำถามสามรายการแรก การใช้ความรุนแรงก้าวร้าวต่อจิตใจ ในข้อคำถามที่ 4 และ 5 การใช้ความรุนแรงต่อร่างกาย ในข้อคำถามที่ 6–9 และ การใช้ความรุนแรงต่อร่างกายอย่างร้ายแรง ในข้อคำถามที่ 10–11 ตารางที่ 4.6 สะท้อนให้เห็นถึงสัดส่วนของผู้ดูแล (จำแนกตามประเภทครัวเรือน) ที่รายงานว่าปฏิบัติกรกระทำแต่ละรายการ ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเปรียบเทียบ คอลัมน์สุดท้ายของตารางแสดงผลการวิเคราะห์จากการศึกษาของแลนส์ฟอร์ดและดีเตอร์-เด็กคาร์ด (Lansford and Deater-Deckard, 2012) ที่ศึกษาข้อมูลการสำรวจ MICS3 โดยเน้นเรื่องการสร้างวินัยให้กับเด็กใน 24 ประเทศ แม้ว่าการศึกษาชิ้นนั้นจะเป็นข้อมูลของเด็กกลุ่มอายุ 24–48 เดือนก็ตาม

ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92–98) ตอบว่า ใช้การอธิบายว่าทำไมสิ่งที่เด็กทำจึงเป็นสิ่งผิดเป็นวิธีสร้างวินัยให้กับเด็ก โดยมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยตามประเภทครัวเรือน แม้จะพบว่า มีสัดส่วนต่ำที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รายงานว่าให้เด็กทำสิ่งอื่นแทนเมื่อเด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมด้วยเช่นกัน (ร้อยละ 67–85) ทั้งนี้ ผู้ดูแลในสัดส่วนต่ำที่สุด (ร้อยละ 67) ที่ใช้วิธีนี้มาจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างครัวเรือนแต่ละประเภท ($p < 0.05$) ส่วนการงดเว้นสิทธิพิเศษบางอย่างของเด็กนั้น มีผู้ดูแลร้อยละ 58–65 รายงานว่าได้ใช้วิธีดังกล่าว โดยไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างครัวเรือนแต่ละประเภท

เมื่อเทียบกับผลการวิเคราะห์ข้อมูล 24 ประเทศ (Lansford and Deater-Deckard, 2012) พบว่า ร้อยละของผู้ดูแลที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการสร้างวินัยให้กับเด็กเป้าหมายในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้ ค่อนข้างสูงกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วิธีให้เด็กทำสิ่งอื่นเป็นการทดแทน อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจแสดงให้เห็นชัดเจนว่ามีการใช้วิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการสร้างวินัยให้กับเด็กในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่น้อยกว่าครัวเรือนอื่น

วิธีการสร้างวินัยให้กับเด็กกลุ่มที่สองเป็นตัวแทนของการใช้ความรุนแรงก้าวร้าวต่อจิตใจ พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามในสัดส่วนค่อนข้างสูง (ร้อยละ 80–88) ที่รายงานว่าตนเองหรือบุคคลอื่นในครัวเรือนบางครั้งก็ขึ้นเสียงเอ็ด ตวาด หรือตะคอกใส่เด็ก โดยมีผู้ใช้วิธีนี้ในสัดส่วนสูงที่สุดมาจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ (แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติก็ตาม) สำหรับสัดส่วนของผู้ดูแลที่ใช้ถ้อยคำต่ำเตี้ยกว่า โง่ ชีเกียจ หรือคำอื่นทำนองนี้คิดเป็นร้อยละ 20–22 ซึ่งใกล้เคียงกันในครัวเรือนทุกประเภท เมื่อเทียบกับผลการวิเคราะห์ของแลนส์ฟอร์ดและดีเตอร์-เด็กคาร์ด (Lansford and Deater-Deckard, 2012) พบว่า การขึ้นเสียงเอ็ด ตวาด หรือตะคอกใส่เด็กเพื่อสร้างวินัยให้กับเด็กเป้าหมายนั้นมีสูงกว่า ส่วนการใช้ถ้อยคำต่ำเตี้ยกว่า โง่ ชีเกียจ หรือคำอื่นทำนองนี้มีน้อยกว่าข้อมูลที่พบใน 24 ประเทศ

5 คำถามที่ใช้ตามจริงคือ กรุณาบอกให้เราทราบว่า ท่านหรือบุคคลอื่นในบ้านเคยทำหรือใช้วิธีต่อไปนี้ ในการอบรมสั่งสอนเด็กเป้าหมาย เมื่อเด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ในช่วง 30 วันที่ผ่านมา บ้างหรือไม่

รายการข้อคำถามกลุ่มที่สามหมายถึงวิธีการสร้างวินัยให้กับเด็กที่ถือเป็นการใช้ความรุนแรงต่อร่างกาย พบว่า การฟาดเด็กด้วยมือเปล่ามีการปฏิบัติกันโดยทั่วไป กล่าวคือผู้ดูแล (หรือบุคคลอื่นในครัวเรือน) ร้อยละ 73-87 รายงานว่า ใช้วิธีการดังกล่าวนี้ โดยมีสัดส่วนผู้ดูแลที่ฟาดเด็กด้วยมือเปล่าต่ำที่สุดมาจากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ ขณะที่สัดส่วนสูงที่สุดมาจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ ผู้ดูแลร้อยละ 55-60 รายงานว่าตีหรือฟาดมือ แขน หรือขาเด็ก ขณะที่ร้อยละ 7-17 ของผู้ดูแลรายงานว่า เคยจับตัวเด็กเขย่า โดยมีสัดส่วนสูงที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและสัดส่วนต่ำที่สุดในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ นอกจากนี้ ผู้ดูแลร้อยละ 14-29 ตอบว่า ตนเองหรือบุคคลอื่นในครัวเรือนตีกันเด็กหรือส่วนอื่นของร่างกายเด็ก โดยพบสัดส่วนสูงที่สุดในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ และพบสัดส่วนต่ำที่สุดในครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่ ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) เมื่อเทียบกับผลการศึกษาของแลนส์ฟอร์ดและดีเตอร์-เด็คการ์ด (Lansford and Deater-Deckard, 2012) พบว่า กลุ่มตัวอย่างในการสำรวจครั้งนี้มีการใช้วิธีที่ใช้ความรุนแรงต่อร่างกายบ่อยครั้งกว่า (ยกเว้นการจับตัวเด็กเขย่า)

สำหรับกลุ่มสุดท้ายนั้นเป็นวิธีการที่ถือว่าเป็นความรุนแรงต่อร่างกายอย่างร้ายแรง โดยมีผู้ดูแลร้อยละ 1-3 รายงานว่าตนเองหรือบุคคลอื่นในครัวเรือนตบหรือฟาดหน้า ศีรษะ หรือก้นเด็ก ทั้งนี้ พบว่ามีการใช้วิธีดังกล่าวในการสำรวจครั้งนี้น้อยกว่าการสำรวจใน 24 ประเทศ ตามรายงานของแลนส์ฟอร์ดและดีเตอร์-เด็คการ์ด (Lansford and Deater-Deckard, 2012) นอกจากนี้ ไม่ปรากฏว่าผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่จะตีเด็กด้วยอุปกรณ์เครื่องใช้ แต่มีการใช้วิธีนี้สูงถึงร้อยละ 7 ในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ โดยผลการสำรวจครั้งนี้ไม่แตกต่างจากผลการวิเคราะห์ของแลนส์ฟอร์ดและดีเตอร์-เด็คการ์ด

ผลการสำรวจดังกล่าวข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงหลักฐานบางประการว่า ผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีปู่ย่าตายายเป็นผู้ดูแล จะใช้วิธีการสร้างวินัยให้กับเด็กโดยใช้ความรุนแรงและมีความถี่ที่พบบ่อยพอสมควร โดยพบว่าวิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรงน้อยกว่า เมื่อเทียบกับผู้ดูแลจากครัวเรือนประเภทอื่น นี่เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อหรือแม่มีแนวโน้มเผชิญความรุนแรงมากกว่าเด็กที่อยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งเป็นอย่างน้อย

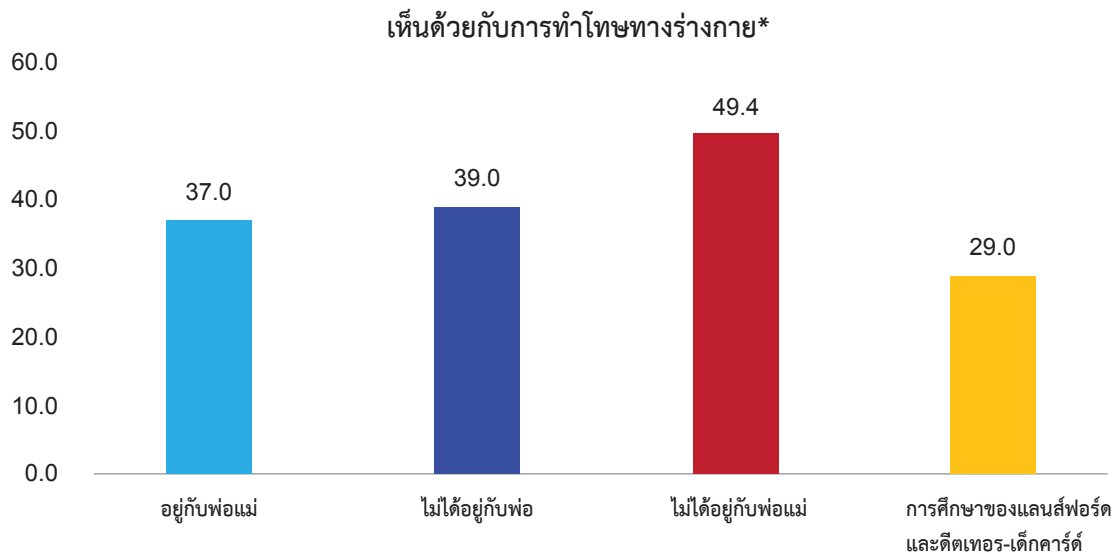
ตารางที่ 4.6: ร้อยละของผู้ดูแลที่รายงานว่าตนเองหรือบุคคลอื่นในครัวเรือนใช้การกระทำต่างๆ กับเด็กภายในระยะหนึ่งเดือนก่อนการสำรวจ (สำหรับเด็กอายุ 36–24 เดือน) จำแนกตามประเภทครัวเรือน

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	การศึกษาของแลนส์ฟอร์ดและดีทเทอร์-เด็กการ์ด
จำนวน	73	60	226	24 ประเทศ
1. อธิบายว่าทำไมสิ่งที่เด็กทำจึงเป็นสิ่งผิด	95.9	98.3	91.6	80.0
2. ให้เด็กทำสิ่งอื่นทดแทน*	84.9	85.0	66.8	30.0
3. กดเว้นสิทธิพิเศษบางอย่าง	57.5	65.0	62.8	40.0
4. ขึ้นเสียงเอ็ด ตวาด หรือตะคอกใส่เด็ก	83.6	88.3	79.7	63.0
5. ใช้ถ้อยคำด่าเด็กว่าโง่ ซึ่เกียจ หรือคำอื่นทำนองนี้	21.9	21.7	19.5	27.0
6. ฟาดเด็กด้วยมือเปล่า	72.6	86.7	81.9	42.0
7. ตีหรือฟาดมือ แขน หรือขาเด็ก	54.8	56.7	60.2	28.0
8. จับตัวเด็กเขย่า	6.9	16.7	9.7	32.0
9. ตีกันเด็กหรือส่วนอื่นของร่างกายด้วยของแข็ง*	13.7	21.7	28.8	15.0
10. ตบหรือตีหน้า ศีรษะ หรือก้นเด็ก	1.4	3.3	2.2	15.0
11. หวดเด็กด้วยอุปกรณ์เครื่องใช้	0.0	3.3	6.6	6.0

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงทัศนคติของผู้ดูแลหลักที่มีต่อการสร้างวินัยให้กับเด็กด้วยการทำโทษทางร่างกาย ผู้ตอบแบบสอบถามต้องแสดงความคิดเห็น โดยเลือกระดับว่าเห็นด้วยหรือไม่เพียงใดกับข้อความนี้ ‘การทำโทษทางร่างกายเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับอบรมสั่งสอนเด็กให้เติบโตขึ้นอย่างถูกต้องเหมาะสม’ จะเห็นได้ว่า ผู้ดูแลจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อความดังกล่าว ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ดูแลจากครัวเรือนประเภทอื่น ($p < 0.01$) ผลการสำรวจเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า มีการยอมรับการใช้ความรุนแรงต่อร่างกายเด็กในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ในระดับสูงกว่าครัวเรือนอื่น ทั้งนี้ เนื่องจากเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ส่วนมากดูแลโดยปู่ย่าตายาย ดังนั้นผลการสำรวจดังกล่าวนี้จึงอาจสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่แตกต่างกันของผู้ดูแลสองรุ่นวัยระหว่างผู้สูงอายุกับวัยทำงาน

แผนภูมิที่ 4.2: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามทัศนคติต่อการทำโทษทางร่างกาย และประเภทครัวเรือน

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

จะเห็นได้ว่า ปู่ย่าตายายเห็นด้วยกับข้อความข้างต้นมากกว่าพ่อแม่หรือผู้ดูแลอื่นๆ (ยายร้อยละ 47 ย่าร้อยละ 53 แม่ร้อยละ 38 และผู้ดูแลอื่นๆ ร้อยละ 40)

นอกจากนั้นแล้ว ผู้ที่เห็นด้วยกับการใช้วิธีทำโทษทางร่างกายมีแนวโน้มเป็นผู้ดูแลที่มีอายุน้อยกว่าหรือมีการศึกษาน้อยกว่า กล่าวคือ มีเพียงร้อยละ 36 ของผู้ดูแลที่อายุต่ำกว่า 30 ปี เท่านั้น ที่เห็นด้วยกับการใช้วิธีทำโทษทางร่างกายเป็นวิธีสร้างวินัยให้กับเด็ก ขณะที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ดูแลที่อายุ 60 ปี ขึ้นไป เห็นด้วยกับการใช้วิธีดังกล่าวนี้ และเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 48) ของผู้ดูแลที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เห็นด้วยกับการทำโทษทางร่างกาย เทียบกับร้อยละ 42 ของผู้ดูแลที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา

ทั้งนี้ ทัศนคติต่อการทำโทษทางร่างกายดังแสดงข้างต้นนี้ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามประเภทของครัวเรือน ($p < 0.01$) รวมทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลกับเด็ก ($p < 0.05$) และในแง่ของอายุกับระดับการศึกษาของผู้ดูแล ($p < 0.01$)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึก พบว่า พ่อแม่บางรายได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงต่อร่างกาย ตลอดจนแง่มุมอื่นๆ ของวิธีปฏิบัติในการดูแลเด็ก ซึ่งเป็นมุมมองที่แตกต่างจากทัศนคติของปู่ย่าตายายผู้รับบทบาทหน้าที่ในการดูแลเด็ก

“[ยาย] ไม่ได้ตีหรือทักๆ ถึงแม้บางทีเขาจะเงี้ยวขึ้น [พาดเด็ก] แต่ [เขาก็ก] หยุตแค่นั้น คงไม่มีวันตีลูกเราจริงๆ หรือทัก ก็เคยขอไม่ให้เขาตีนะค่ะ เพราะว่ากลัวจะทำให้กตัญญู อย่างที่เราเคยรู้สึกลูกตอนเป็นเด็กตอนถูกตีนะค่ะ คุยกันดีกว่า....ฉันจะไม่เข้มงวดมาก [เพื่อทำให้ลูกเชื่อฟัง] เหมือนที่แม่เคยเป็นหรือทักๆ แม่เขาบอกว่า ‘แกสั่งสอนลูกไม่ได้หรือทักยังงี้’ ‘ลูกมันไม่กลัวหรือทัก’ ‘ก็พูดกับมันแบบนี้ มันจะไปกลัวแกได้ยังไง’ เลยขอให้เขาพูดดีๆ กับไม่ใช้ความรุนแรงค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 11)

“[ย่า] เคยทำโทษ [พาด] แก่ค่ะ เพราะช่วงนี้ซุกจะตื้อจะชนขึ้น ถ้าเราได้เลี้ยงแกเอง ก็คงไม่ตีค่ะ จะพูดกับแกดีๆ ว่าทำผิดเพราะอะไร แต่บางทีคนแก่เขาก็มีดีบ้างนั่นแหละ เขาเคยเลี้ยงเรามาแบบนี้แต่ไหนแต่ไร เราจะได้เชื่อฟังเขา” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 13)

ในทางตรงกันข้าม พ่อแม่บางรายรู้สึกว้าวุ่นด้วยเหตุที่ตนเองไม่ได้เป็นคนเลี้ยงดูเด็กจนเติบโต จึงไม่มีสิทธิ์กำหนดกฎเกณฑ์วิธีการเงื่อนไขในการสร้างวินัยให้กับเด็ก

“[ฉัน] ไม่กล้าตีลูกหรอกค่ะ ก็ไม่ได้เป็นคนเลี้ยงเขานี่คะ พอกลับไปเยี่ยมบ้าน ก็แค่อยากเล่นกับลูกๆ ให้นานที่สุดที่ทำได้ เราได้เจอกันไม่บ่อยนักหรอกค่ะ” (แม่ย้ายถิ่นตัวอย่างที่ 14)

นอกจากนี้ การสัมภาษณ์ระดับลึกยังเผยให้เห็นอีกว่า พ่อแม่หลายคนก็ยอมรับและเห็นด้วยกับการทำโทษทางร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ย้ายถิ่นหรือพ่อแม่ที่อยู่กับเด็กก็ตาม กระนั้น จากการสัมภาษณ์ระดับลึกก็ยังพบว่ามีปู่ย่าตายายที่เห็นด้วยกับการชมเชยและให้รางวัลเมื่อเด็กมีพฤติกรรมเหมาะสมแทนที่จะลงโทษเมื่อเด็กประพฤติไม่ดี ทั้งนี้ ไม่พบความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างคนต่างรุ่นวัยในด้านรูปแบบการเลี้ยงดูเด็ก

“ทำสิ ถ้าเขาชน ยายก็ต้องตีเขา คือบางทีเขาก็ไม่ฟังเอาเสียเลยเวลายายบอกยายสอนอะไร ถ้าเขาฟังชักน้อยและทำอย่างที่ยายบอก ก็คงไม่เป็นไร” (ผู้ดูแลเป็นยาย ตัวอย่างที่ 13 จากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่)

“ยายจะพูดว่า ‘เก่งมากจ้ะ’ ทีนี้เขาก็จะตบมือให้ตัวเองแล้วก็พูดว่า ‘ยายจำ ฟ้าใส [ชื่อของเด็ก] เก่ง เก่งมาก’ แล้วยายก็จะพูดตอบเขากลับไปว่า ‘ใช่จ้ะ ฟ้าใสเก่งมากลูก’” (ผู้ดูแลเป็นยาย ตัวอย่างที่ 11 จากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่)

พ่อแม่ย้ายถิ่นบางรายตอบว่า ตนมักจะตามใจหรือเอาใจเด็กโดยยอมทำสิ่งที่เด็กเรียกร้องจนเด็กได้ใจ เพื่อใช้เป็นวิธีการชดเชยที่เด็กต้องแยกกันอยู่กับตนเอง

“ลูกอยากได้อะไร เราก็ให้ลูกนะคะ ก็เด็กนะคะ ถ้าใครยอมให้เขาทำนั่นทำนี่อย่างที่เขาอยากทำ เขาก็จะไปกับคนนั้นแหละ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 13)

“ผมไม่ได้เข้มงวดขนาดนั้น บางทีก็แค่ขู่เฉยๆ แต่ไม่เคยตีลูกนะ แค่อึดใจแค่นี้ก็แกล้งร้องแล้วละครับ แกล้งยายนะครับ” (พ่อย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 1)

ถึงแม้จะเชื่อและไว้วางใจว่าพ่อแม่ของตนจะดูแลเด็กได้เป็นอย่างดี แต่ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพ่อแม่ก็ตอบว่ารู้สึกเหมือนปู่ย่าตายายจะยอมทำตามจนเด็กได้ใจ และมักจะใช้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบตามใจ ซึ่งเป็นวิธีการที่อนุญาตให้เด็กได้ทำหรือได้รับทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็กต้องการ ผู้ให้ข้อมูลเกรงว่าเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว ยึดแต่ตนเองเป็นศูนย์กลาง

“เขา [ปู่ย่า] ไม่ยอมปล่อยให้ลูกๆ เราทำอะไรด้วยตัวเองเลยสักครั้ง ไม่ว่าจะกินข้าว กินนม อาบน้ำ และอะไรต่ออะไร เขาจะทำให้ลูกเราหมดเลย ก็เคยพยายามบอกแล้วนะคะว่าปล่อยให้เด็กๆ เขาได้ทำอะไรด้วยเองบ้าง” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 4)

แม้จะดูเหมือนว่ามีการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นบ่อยครั้งในครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มากกว่าครัวเรือนประเภทอื่น แต่ผลการสำรวจก็ยังชี้ให้เห็นว่า มีการใช้ความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ในครัวเรือนทุกประเภท ไม่ใช่แค่ครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่ร่วมกับพ่อแม่ในชีวิตประจำวันประเภทเดียวแต่อย่างใด

5. การย้ายถิ่นกับผลลัพธ์ด้านตัวเด็ก

5.1 พัฒนาการของเด็ก

ประเด็นศึกษาที่อยู่ในความสนใจของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประเด็นหลักคือ การที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่กับเด็กเนื่องจากการย้ายถิ่นส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กหรือไม่ ดังที่ได้อภิปรายไว้แล้วในบทที่ 4 ด้วยระเบียบวิธีวิจัยนั้น การวิเคราะห์ส่วนนี้ใช้แบบคัดกรองพัฒนาการเด็ก Denver II เป็นเครื่องมือ ซึ่งแบบทดสอบนี้เป็นเครื่องมือที่ออกแบบมาเพื่อคัดกรองเด็กที่มีพัฒนาการสงสัยว่าล่าช้า เพื่อจะได้ส่งต่อเด็กที่มีผลคะแนนบวกเข้ารับการประเมินในขั้นต่อไป ตารางที่ 5.1 เสนอผลการคัดกรองเด็กเป้าหมายทั้งหมดที่มีอายุ 0–36 เดือน ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ารับการทดสอบ (จำนวน = 984)

ผลการคัดกรองพบว่า เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่เป็นกลุ่มที่มีร้อยละของพัฒนาการสงสัยล่าช้าสูงที่สุด (ร้อยละ 24.8) ตามด้วยเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อ (ร้อยละ 17.4) โดยสัดส่วนต่ำที่สุดของพัฒนาการสงสัยล่าช้าพบในกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ (ร้อยละ 17.1) ซึ่งเป็นผลการทดสอบที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)

ทั้งนี้ ร้อยละของพัฒนาการสงสัยล่าช้าที่พบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นสัดส่วนที่ต่ำกว่าเล็กน้อย เมื่อเทียบกับผลการทดสอบที่ดำเนินการในระดับชาติกับเด็กกลุ่มอายุไม่เกิน 5 ปี ซึ่งรายงานไว้คิดเป็นร้อยละ 27.2 (กรมอนามัย, 2558) อนึ่ง กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดเป้าหมายว่าต้องมีเด็กที่มีพัฒนาการปกติร้อยละ 90 สำหรับเด็กกลุ่มอายุ 5–0 ปี

การสำรวจเด็กอายุ 0–2 ปี ระดับชาติในประเทศไทย⁶ ที่ดำเนินการโดยกรมอนามัย (2558) พบว่า พัฒนาการสงสัยล่าช้าของเด็กในระดับชาติคิดเป็นร้อยละ 21.9 เมื่อเปรียบเทียบผลการสำรวจในครั้งนี้กับผลการสำรวจระดับชาติจะพบว่า ตัวเลขดังกล่าวอยู่ในช่วงตัวเลขของเด็กในกลุ่มที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ (ร้อยละ 24.8) กับตัวเลขของเด็กในกลุ่มที่อยู่กับแม่ (ร้อยละ 17.4) หรือเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ (ร้อยละ 17.1)

ตารางที่ 5.1: ร้อยละของเด็กอายุ 0–36 เดือน จำแนกตามผล Denver II และประเภทครัวเรือน

ผลการทดสอบ Denver II*	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่	ตัวอย่างระดับชาติ** (อายุ 0–2 ปี)
มีพัฒนาการปกติ	82.9	82.6	75.2	78.1
สงสัยมีพัฒนาการล่าช้า	17.1	17.4	24.8	21.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน (รวม = 984)	216	195	573	5,622

หมายเหตุ: ร้อยละของเด็กที่สงสัยมีพัฒนาการล่าช้าในแต่ละด้านไม่ได้นำมาบวกกันเป็นร้อยละของเด็กที่สงสัยมีพัฒนาการล่าช้าโดยรวมทั้งหมด เนื่องจากเด็กบางคนมีพัฒนาการสงสัยล่าช้ามากกว่าหนึ่งด้าน

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

** ที่มา: กรมอนามัย, 2558

6 อายุของเด็กในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้กับอายุของเด็กในการสำรวจระดับชาติเทียบเคียงกันได้ง่ายนัก กล่าวคือในการสำรวจระดับชาตินั้น เด็กมีอายุตั้งแต่ 8 เดือน 16 วัน ถึง 35 เดือน 29 วัน ส่วนการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ครอบคลุมเด็กทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 36 เดือนบริบูรณ์

เมื่อเปรียบเทียบด้านต่างๆ ของพัฒนาการเด็กตามที่ประเมินด้วยเครื่องมือ Denver II (ตารางที่ 5.2) พบว่า เฉพาะพัฒนาการด้านภาษาเท่านั้นที่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ กล่าวคือ เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และมีพัฒนาการด้านภาษาล่าช้า เป็นสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 15.2) ตามด้วยเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อ (ร้อยละ 9.2) ($p < 0.01$) สำหรับกลุ่มเด็กที่อยู่กับแม่นั้นพบว่าร้อยละ 7.9 มีพัฒนาการด้านภาษาล่าช้า ข้อเท็จจริงที่ว่าเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และมีพัฒนาการด้านภาษาล่าช้ากว่าเด็กกลุ่มอื่นนั้น อาจเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการปฏิบัติกิจกรรมร้องเพลง อ่านหนังสือ และเล่นิทานให้เด็กฟังในระดับต่ำที่พบในครัวเรือนประเภทเดียวกันนี้ ดังที่ได้อภิปรายไปแล้ว

ทั้งนี้ ร้อยละของพัฒนาการสงสัยล่าช้าในแต่ละด้านนั้น ไม่ได้นำมาบวกกันเป็นร้อยละของพัฒนาการสงสัยล่าช้าโดยรวมทั้งหมด ดังแสดงในตารางที่ 5.1 แสดงให้เห็นว่าเด็กเป้าหมายบางราย มีพัฒนาการสงสัยล่าช้ามากกว่าหนึ่งด้าน

เมื่อเทียบกับผลการสำรวจระดับชาติครั้งล่าสุด (กรมอนามัย, 2557) พบว่า อุบัติการณ์ของพัฒนาการล่าช้าเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน กล่าวคือ สัดส่วนสูงที่สุดของพัฒนาการล่าช้า ได้แก่ พัฒนาการด้านภาษา โดยมีสัดส่วนต่ำกว่ากลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้เพียงเล็กน้อย

ตารางที่ 5.2: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามผล Denver II ที่แสดงพัฒนาการล่าช้า และประเภทครัวเรือน

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่	ตัวอย่างระดับชาติ** (อายุ 0-2 ปี)
จำนวน (รวม = 984)	216	195	573	5,622
ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง	3.7	5.6	5.8	7.5
การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กและการปรับตัว	4.6	7.2	6.8	5.9
ด้านภาษา*	7.9	9.2	15.2	13.3
การใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่	4.6	6.2	4.0	7.0

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

** ที่มา: กรมอนามัย, 2558

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กคือ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสายใยผูกพันพ่อแม่ลูกในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ เรื่องนี้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นแง่ลบของการฝากเด็กไว้กับผู้ดูแลคนอื่น พ่อแม่ย้ายถิ่นที่ให้สัมภาษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ มักจะกังวลเรื่องเด็กเพราะไม่ได้อยู่ด้วยกัน พ่อแม่เด็กมีความกังวลว่า การแยกกันอยู่นี้อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจของเด็ก ทั้งยังรู้สึกกลัวว่าอาจจะทำให้สายใยสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกลดน้อยลง จนกระทั่งเด็กจำหน้าพ่อแม่ไม่ได้ และไม่ยอมให้ตนอุ้มเวลากลับไปเยี่ยมบ้าน พ่อแม่หลายรายอธิบายปรากฏการณ์เช่นนี้ว่า เด็กไม่รู้สึกถึงความอบอุ่นหรือไม่ได้รับความรู้สึกอบอุ่นที่ควรจะได้รับหากได้อยู่กับพ่อแม่ กระนั้นก็ตาม ประเด็นดังกล่าวนี้แม้แต่พ่อแม่ที่อยู่กับเด็กแต่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านก็ยังแสดงให้เห็นว่าพวกตนก็มีความรู้สึกคล้ายกันนี้ด้วยเช่นกัน

“ถึงลูกๆ จะจำเราได้ แต่มันรู้สึกเหมือนว่าลูกไม่ค่อยสนิทกับเรา อาจจะเป็นเพราะเราไม่ได้เลี้ยงเขามากก็ได้” (พ่อย้ายถิ่นตัวอย่างที่ 2)

“อย่างเช่นว่า [มีช่วงหนึ่ง] ตอนนั้นลูกมาอยู่กับเราประมาณหนึ่งปีได้ เคยสอนลูกเรื่องอะไรสักอย่างนี้แหละ แต่ดูแล้วลูกไม่ยอมเชื่อฟังเราเลยคะ อันนี้เราสังเกตเอาเองใจ คือถ้าเราได้เลี้ยงแกเอง ก็คงจะมีโอกาสมากขึ้นที่แกจะยอมเชื่อฟังคำเรา” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 6)

“อย่างน้อยผมก็กลัวว่าลูกจะไม่รู้สึกผูกพันกับผม [กับภรรยา] นะครับ ผมเป็นกังวลเรื่องนี้เหมือนกัน คือผมกลัวว่าเวลาเรากลับไปเยี่ยมบ้าน แกจะไม่ยอมให้กอดให้อุ้ม แล้วทีนี้ พอเราได้อยู่ด้วยกัน แกอาจจะไม่ติดผม [กับภรรยา] ไม่มาคลอเคลียอยู่ใกล้ๆ นานๆ แต่อาจจะกลัวผม [กับภรรยา] แทนยังงี้ เพราะคิดว่าผม [หรือพวกผม] เป็นคนอื่น เป็นคนแปลกหน้า เนี่ยครับผมนึกกลัวอย่างนี้” (พ่อย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 10)

“หลาน(สาว)ต้องการพ่อแม่แกนะ บางทีพอแกตื่นขึ้นมาแล้วไม่เห็นพ่อแม่อยู่ใกล้ๆ ก็จะมีร้องไห้จ้าเลยแหละ แล้วก็จะมีเรียกหา แต่พ่อแม่ ยายก็จะปลอบแก บอกแกว่าพ่อแม่ไปทำงาน เดี่ยวก็กลับมาแล้ว พอซักปายสามปายสี่ แกก็จะมานั่งคอยแล้ว ทีนี้ รอว่าเมื่อไหร่พ่อแม่จะกลับซักที แล้วก็มาขอให้ยายพากลับบ้านหน่อย” (ผู้ดูแลที่เป็นยาย ตัวอย่างที่ 13 จากครัวเรือนที่เด็กอยู่กับพ่อแม่)

“เลี้ยงลูกเองก็ติดกับตัวเด็กนะคะ จะได้คอยสังเกตพัฒนาการของลูก แล้วจะได้เอาใจใส่กับพัฒนาการของลูกด้วย ลูกชายคนโตไม่ค่อยได้เลี้ยงเองเท่าไร ก็เลยยากสำหรับเราเพราะเราไม่ค่อยเข้าใจแก ไม่รู้ว่าแกอยากได้อะไร” (ผู้ดูแลที่เป็นแม่ ตัวอย่างที่ 14 จากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อ)

5.2 ภาวะโภชนาการ

ภาวะโภชนาการของเด็กเป้าหมายในการศึกษานี้ ประเมินโดยใช้เกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (WHO, 2006) ได้แก่ น้ำหนักเทียบอายุ (เพื่อวัดภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์) ส่วนสูงเทียบอายุ (เพื่อวัดภาวะทุพโภชนาการเรื้อรัง) และน้ำหนักเทียบส่วนสูง (เพื่อวัดภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันและน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์) ดังแสดงในตารางที่ 5.3 จะเห็นได้ว่า เด็กเป้าหมายส่วนใหญ่มีน้ำหนักเทียบอายุอยู่ในเกณฑ์ปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในครัวเรือนประเภทใดก็ตาม (ร้อยละ 94–97) ผลการประเมินภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังแสดงให้เห็นว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ กล่าวคือ ประมาณร้อยละ 1–3 มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังระดับรุนแรง และร้อยละ 5–7 มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังระดับปานกลาง ในครัวเรือนทุกประเภท นอกจากนี้ ยังพบว่าเด็กเป้าหมายมีแนวโน้มในการมีน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์ (ร้อยละ 6–10) สูงกว่าการมีภาวะโภชนาการไม่ดี (ร้อยละ 0–3) อย่างมาก ทั้งนี้ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ สำหรับน้ำหนักเทียบส่วนสูง โดยร้อยละ 87–91 อยู่ในเกณฑ์ปกติในครัวเรือนทุกประเภท

เมื่อเทียบกับผลการสำรวจ MICS 4 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) ซึ่งเป็นตัวแทนระดับชาติ พบว่า ความชุกของปัญหาภาวะทางโภชนาการของเด็กเป้าหมายในการศึกษานี้ อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำกว่า จากผลการสำรวจ MICS 4 นั้น ความชุกของภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ในกลุ่มเด็กอายุน้อยกว่า 3 ปี อยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 6.4 (ในกลุ่มอายุ 24–35 เดือน) ถึงร้อยละ 17.9 (ในกลุ่มอายุ 0–5 เดือน) แต่ผลการสำรวจในการศึกษานี้ อยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 0 ถึง 5.6 นอกจากนี้ ผลการสำรวจ MICS 4 พบว่าความชุกของภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังอยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 16.3 (ในกลุ่มอายุ 24–35 เดือน) ถึงร้อยละ 19 (ในกลุ่มอายุ 0–5 เดือน) แต่ผลการสำรวจในการศึกษานี้ พบว่าอยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 1.9 ถึง 6.7 ส่วนความชุกของภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันจากผลการสำรวจ MICS 4 พบว่าอยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 4.9 (ในกลุ่มอายุ 24–35 เดือน) ถึงร้อยละ 15.7 (ในกลุ่มอายุ 0–5 เดือน) แต่ผลการสำรวจในการศึกษานี้ อยู่ในช่วงตั้งแต่ร้อยละ 0 ถึง 2.8

ตารางที่ 5.3: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามภาวะโภชนาการ และประเภทครัวเรือน

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
น้ำหนักเทียบอายุ			
ปกติ	94.4	93.8	97.2
ปานกลาง	5.6	5.2	2.6
รุนแรง	0.0	1.0	0.2
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	216	193	572
ส่วนสูงเทียบอายุ			
ปกติ	92.1	90.7	94.1
ปานกลาง	6.0	6.7	5.2
รุนแรง	1.9	2.6	0.7
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	216	193	573
น้ำหนักเทียบส่วนสูง			
น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	9.3	6.2	10.0
ปกติ	87.4	90.7	88.4
ปานกลาง	2.8	2.6	1.6
รุนแรง	0.5	0.5	0.0
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	215	193	571

5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างโภชนาการกับพัฒนาการของเด็ก

การสำรวจพบว่า เด็กน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (ระดับปานกลางและรุนแรง) มีสัดส่วนสูงที่จะมีพัฒนาการล่าช้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน (ร้อยละ 42.5) เมื่อเทียบกับเด็กที่มีน้ำหนักเทียบอายุอยู่ในเกณฑ์ปกติ (ร้อยละ 20.8) ($p < 0.01$) สำหรับเด็กทุพโภชนาการเรื้อรังนั้น ก็มีสัดส่วนสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่จะมีพัฒนาการล่าช้า (ร้อยละ 33.3) ด้วยเช่นกัน เมื่อเทียบกับเด็กที่ไม่มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรัง (ร้อยละ 20.8) ($p < 0.05$) ทั้งนี้ พบว่าภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันและน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญกับพัฒนาการล่าช้า อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ค้นพบนี้แสดงให้เห็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า ภาวะโภชนาการไม่ดีมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพัฒนาการล่าช้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์และทุพโภชนาการเรื้อรัง (โปรดดูตารางที่ 5.4)

ตารางที่ 5.4: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามภาวะโภชนาการ

	ปกติ	น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า*	20.8	42.5
จำนวน	941	40
	ปกติ	ทุพโภชนาการเรื้อรัง
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า*	20.8	33.3
จำนวน	913	69
	ปกติ	ทุพโภชนาการเฉียบพลัน
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	21.6	22.7
จำนวน	957	22
	ปกติ	น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	21.6	22.5
จำนวน	890	89

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

เมื่อจัดแบ่งข้อมูลโดยจำแนกตามประเภทครัวเรือนแล้วพบว่า เด็กภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังมีแนวโน้มสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญในการมีพัฒนาการล่าช้าเมื่อเทียบกับเด็กที่ไม่มีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรัง ในกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่หรือเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อ (p<0.05) อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มเด็กที่มาจากครัวเรือนที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ นั้น พบว่า ไม่มีความแตกต่างในการมีพัฒนาการล่าช้าของเด็กภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังและเด็กที่ไม่มีภาวะดังกล่าว สำหรับภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์นั้น มีเพียงเด็กที่อยู่กับพ่อแม่เท่านั้นที่มีแนวโน้มสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญในการมีพัฒนาการล่าช้า (p<0.01) ทั้งนี้พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างพัฒนาการล่าช้ากับภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลันในครัวเรือนทุกประเภท ทั้งยังไม่มี mốiเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการล่าช้ากับภาวะน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์ด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 5.5: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามประเภทครัวเรือน และภาวะโภชนาการ

	อยู่กับพ่อแม่*		ไม่ได้อยู่กับพ่อ		ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	
	ปกติ	น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์	ปกติ	น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์	ปกติ	น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	14.7	58.3	16.6	33.3	24.5	37.5
จำนวน	204	12	181	12	556	16
	อยู่กับพ่อแม่*		ไม่ได้อยู่กับพ่อ*		ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	
	ปกติ	ทุพโภชนาการเรื้อรัง	ปกติ	ทุพโภชนาการเรื้อรัง	ปกติ	ทุพโภชนาการเรื้อรัง
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	15.1	41.2	15.4	38.9	24.7	26.5
จำนวน	199	17	175	18	539	34
	อยู่กับพ่อแม่		ไม่ได้อยู่กับพ่อ		ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	
	ปกติ	ทุพโภชนาการเฉียบพลัน	ปกติ	ทุพโภชนาการเฉียบพลัน	ปกติ	ทุพโภชนาการเฉียบพลัน
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	16.8	28.6	17.7	16.7	24.7	22.2
จำนวน	208	7	187	6	562	9
	อยู่กับพ่อแม่		ไม่ได้อยู่กับพ่อ		ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	
	ปกติ	น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	ปกติ	น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	ปกติ	น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้า	16.9	20.0	17.7	16.7	24.7	24.6
จำนวน	195	20	181	12	514	57

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบว่า ในแต่ละกลุ่มเด็กแยกตามภาวะทางโภชนาการแต่ละเกณฑ์ประเมิน มีความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการเด็กกับประเภทครัวเรือนหรือไม่ ตารางที่ 5.6 แสดงร้อยละของเด็กที่ได้รับการประเมินว่ามีพัฒนาการล่าช้า ตัวอย่างเช่น ในกลุ่มเด็กที่มีน้ำหนักเทียบอายุอยู่ในเกณฑ์ปกติและเป็นเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ในครัวเรือนเดียวกันนั้น พบว่าร้อยละ 4.8 มีพัฒนาการล่าช้า โดยในแต่ละกรณีได้ใช้การทดสอบไคสแควร์ เพื่อประเมินว่าพัฒนาการล่าช้ามีความแตกต่างตามประเภทครัวเรือน โดยกลุ่มที่มีเด็กน้อยกว่าห้าคนจะไม่นำมารวมไว้ในตารางที่ 5.6 นี้ แม้ว่าจะมีบางกลุ่มที่พบเด็กจำนวนไม่มากก็ตาม (นำเสนอเป็นตัวเอียง) ทั้งนี้พบว่า ความแตกต่างของการมีพัฒนาการล่าช้าตามประเภทครัวเรือนมีนัยสำคัญเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติในแต่ละเกณฑ์ประเมินเท่านั้น ($p < 0.001$, $p < 0.001$ และ $p < 0.05$ สำหรับเกณฑ์น้ำหนักเทียบอายุ ส่วนสูงเทียบอายุ และน้ำหนักเทียบส่วนสูง ตามลำดับ) ซึ่งผลดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจาก จำนวนเด็กที่มีปัญหาด้านภาวะโภชนาการนั้นมีอยู่เพียงเล็กน้อยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม สามารถตีความได้ว่าการได้อยู่กับพ่อแม่หรือไม่นั้น จะสร้างความแตกต่างก็ต่อเมื่อมีการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอื่นๆ ได้แล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เด็กที่ได้รับสารอาหารไม่เพียงพอมีแนวโน้มพัฒนาการล่าช้า ไม่ว่าจะอยู่กับพ่อแม่หรือไม่ก็ตาม ส่วนเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติแต่เป็นกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่นั้นก็มีแนวโน้มแสดงพัฒนาการล่าช้าสูงกว่าอย่างมาก เมื่อเทียบกับกลุ่มเด็กที่อยู่กับพ่อแม่หรือกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อ

ตารางที่ 5.6: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน ที่มีพัฒนาการล่าช้า จำแนกตามประเภทครัวเรือน และภาวะโภชนาการ

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
น้ำหนักเทียบอายุ			
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มน้ำหนักปกติตามเกณฑ์*	14.7	16.6	24.5
จำนวน	204	181	556
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์	58.3	33.3	37.5
จำนวน	12	12	16
ส่วนสูงเทียบอายุ			
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มส่วนสูงปกติตามเกณฑ์*	15.1	15.4	24.7
จำนวน	199	175	539
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มทุพโภชนาการเรื้อรัง	41.2	38.9	26.5
จำนวน	17	18	34
น้ำหนักเทียบส่วนสูง			
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มน้ำหนักปกติตามส่วนสูง*	16.5	17.7	24.8
จำนวน	188	175	505
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	20.0	16.7	24.6
จำนวน	20	12	57

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์; ตัวเอียงหมายถึง จำนวน<25

ตารางที่ 5.7 เป็นการสรุปผลการประเมินนี้ โดยแบ่งเด็กออกเป็นสามกลุ่มตามภาวะทางโภชนาการ ได้แก่ เด็กที่มีภาวะปกติตามเกณฑ์ประเมินภาวะโภชนาการทั้งสามเกณฑ์ เด็กที่มีภาวะน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์ และเด็กที่มีภาวะโภชนาการไม่ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง (มีภาวะทุพโภชนาการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างน้อยหนึ่งภาวะ โดยไม่รวมภาวะน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์) โดยรวมแล้ว ร้อยละ 79-83 ของเด็กเป้าหมายมีภาวะโภชนาการปกติ ขณะที่ร้อยละ 8-13 มีภาวะโภชนาการไม่ได้อย่างน้อยหนึ่งภาวะ (น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ ภาวะทุพโภชนาการเรื้อรังและ/หรือภาวะทุพโภชนาการเฉียบพลัน โดยไม่รวมภาวะน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์) ทั้งนี้ ไม่พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเด็กที่อยู่หรือไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคน

ตารางที่ 5.7: ร้อยละของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามภาวะโภชนาการและประเภทครัวเรือน

ภาวะโภชนาการ	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
ปกติ	79.2	81.0	82.6
น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	9.3	6.2	9.8
ทุพโภชนาการ (มีภาวะทุพโภชนาการอย่างใดอย่างหนึ่ง)	11.6	12.8	7.7
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	216	195	573

ตารางที่ 5.8 เป็นการนำเสนอร้อยละของเด็กที่มีการพัฒนาล่าช้าในแต่ละภาวะทางโภชนาการ โดยพบว่าเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติ และอยู่กับพ่อแม่ในครัวเรือนเดียวกันนั้น คิดเป็นร้อยละต่ำสุดสำหรับการมีพัฒนาการล่าช้า (ร้อยละ 14) นอกจากนี้ ยังพบว่า หนึ่งในสี่ของเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติแต่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่และแม่ มีผลการประเมินเป็นบวกสำหรับพัฒนาการล่าช้า โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.01$ ทั้งนี้ ตารางนี้ถือเป็นการนำเสนอครั้งแรกที่มองภาพจุดตัดกันระหว่างความยากจน การย้ายถิ่นของพ่อแม่ กับพัฒนาการของเด็ก ซึ่งยังจำเป็นต้องดำเนินการวิเคราะห์ตัวแปรพหุ เพื่อตรวจสอบปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเต็มที่เพิ่มเติมต่อไป

ตารางที่ 5.8: สรุปความสัมพันธ์ระหว่างภาวะโภชนาการกับพัฒนาการล่าช้าของเด็กอายุ 0-36 เดือน จำแนกตามประเภทครัวเรือน

	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มเด็กที่มีภาวะโภชนาการปกติ*	14.0	15.8	24.7
จำนวน	171	158	473
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มเด็กที่มีภาวะน้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	20.0	16.7	25.0
จำนวน	20	12	56
ร้อยละที่มีพัฒนาการล่าช้าในกลุ่มเด็กที่มีภาวะทุพโภชนาการอย่างใดอย่างหนึ่ง	36.0	28.0	25.0
จำนวน	25	25	44

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

5.4 ผลลัพธ์ด้านอื่นจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่

แม้ว่าการศึกษานี้จะมุ่งสำรวจผลกระทบของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กเล็ก แต่ปรากฏการณ์นี้ยังก่อให้เกิดภาระแก่ปู่ย่าตายายด้วย ในระหว่างการสัมภาษณ์ระดับลึก พ่อแม่จะถูกถามถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว คำตอบของผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึกแสดงให้เห็นถึงความไม่แน่ใจ มีความคิดสองจิตสองใจว่าการดูแลหลานเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีสำหรับปู่ย่าตายายกันแน่ ส่วนปู่ย่าตายายเองนั้น ตามที่รายงานโดยพ่อแม่ย้ายถิ่น พบว่า มีความกระตือรือร้นและเต็มใจดูแลหลาน ทั้งนี้ ยังพบอีกว่า มีครัวเรือนหนึ่งที่ปู่ย่าตายายดูแลหลาน และขอพ่อแม่ย้ายถิ่นไม่ให้พาเด็กไปอยู่กับยาย

“ปู่ย่าเขาขอร้องเราว่า อย่าพาหลานไปอยู่กับยายเลย จะดูแลให้เอง พวกเราจะได้ไปทำงาน.... เขาอยากเลี้ยงลูกให้เราจริงๆ ค่ะ” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 4)

นอกจากนี้ พ่อแม่บางคนยังรายงานว่า บางครั้งหลานๆ จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางผู้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือน เวลาปู่ย่าตายายไม่ลงรอยกัน

“อีกอย่างหนึ่ง พ่อแม่หนูเขาไม่ค่อยถูกกันด้วยค่ะ ลูกหนูนี้แหละจะเป็นตัวช่วยแก้ปัญหาหอร่องระแหงในความสัมพันธ์ของพวกเขา เวลาเขาทะเลาะกัน ลูกคนโตหนูก็จะพูดว่า ‘ตาจำยายจำ พูดเบาๆ หน่อยจ๊ะ หนูกลัว’ ตายายเขารักลูกหนูมากค่ะ” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 6)

นอกจากนี้ พ่อแม่ย้ายถิ่นยังตระหนักว่าตนได้มอบภาระรับผิดชอบอันหนักอึ้งแก่พ่อแม่ ทั้งนี้แม่ย้ายถิ่นรายหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดูแลเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กทารกนั้น ต้องการความเอาใจใส่ใกล้ชิดเป็นพิเศษ ทำให้ปู่ย่าตายายมีเวลาพักผ่อนน้อยลง เพราะต้องตื่นขึ้นมากลางดึกเพื่อป้อนนมเปลี่ยนผ้าอ้อมเด็ก

“แม่ไม่เคยบ่นอะไรหรอกค่ะ แต่หนูสังเกตได้ว่าเขาเหนื่อยๆ และก็นอนไม่ค่อยหลับ แม่มีเวลานอนน้อยกว่าเก่า แถมเวลาหลานป่วยก็ยังลำบากไปใหญ่ แทบไม่มีเวลาได้นอนเลยค่ะ... หนูเคยบอกเขาว่าเดี๋ยวหนูเลี้ยงลูกคนโตเองก็ได้ เขาตอบว่าเจ้าคนโตนั้นไม่ได้เป็นภาระอะไรแล้วตอนนี้ แกดูแลตัวเอง ช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว ย่าเขาไม่เคยบ่นเลยนะคะ อาจจะเป็นเพราะว่าเขากลัวเราจะเอาเด็กกลับมาอยู่กับเรามากขึ้น” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 4)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีสถานการณ์ที่ทำให้การได้รับบทบาทเป็นผู้ดูแลเด็ก ช่วยปลดเปลื้องปู่ย่าตายายจากภาระงานหนักในไร่นา แม่ย้ายถิ่นรายหนึ่งกล่าวว่า ตั้งแต่ปู่ย่าเริ่มดูแลหลาน งานอื่นๆ ก็หยุดไปโดยปริยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในไร่นา ทำให้มีชีวิตที่สุขสบายยิ่งขึ้นกว่าเดิม

“แม่เขาไม่เห็นบ่นอะไรเลยนะคะ เพราะเวลาเลี้ยงหลาน เขาไม่ต้องทำงานอย่างอื่นอะไร ตอนลูกคนแรกโตพอเข้าโรงเรียนได้ แม่เขาก็กลับไปทำนาอีกเหมือนเดิม งานหนักๆ ทำให้เขาเหนื่อยไปเยอะ แต่ตอนนี้ไม่ได้ทำแล้ว มาเลี้ยงลูกคนที่สองให้เราก็ก่อนนี้มันเหนื่อยวันละสิบชั่วโมง เราส่งเงินกลับบ้านให้เขามากขึ้น เพราะต้องเลี้ยงเด็กสองคน” (แม่ย้ายถิ่น ตัวอย่างที่ 5)

พ่อแม่ย้ายถิ่นบางราย อาจจะพิกัดตัวเองว่า ถ้าปู่ย่าตายายไม่บ่นเรื่องการดูแลหลานให้ฟังแล้ว นั่นย่อมหมายความว่าทุกอย่างเป็นปกติสุขดี แม่ย้ายถิ่นรายหนึ่งกล่าวว่า แม่ของตนเองนั้นไม่เคยพร่ำบ่นเรื่องอะไรให้ฟังเลย และยังบอกกับตนว่าการดูแลหลานไม่ใช่เรื่องหนักหรือน่าเหนื่อยแต่อย่างใด

ประการสุดท้ายพบว่า การต้องแยกกันอยู่กับลูกมีผลกระทบทางอารมณ์ต่อพ่อแม่ พ่อแม่หลายรายแสดงให้เห็นว่า การอยู่อาศัยในลักษณะนี้ยากลำบากอย่างไรบ้างสำหรับตนเอง ทั้งยังเป็นสิ่งรบกวนความสามารถในการทำงานของตนในสถานที่แห่งใหม่อีกด้วย

“ก็หนูได้อยู่กับลูกตั้งปี่นึ่งนี้ค่ะ หนูเลยร้องไห้เป็นเดือนๆ เนอะค่ะ [ตอนต้องจากลูกมาทำงาน] คิดถึงลูกเหลือเกิน ไม่เคยต้องพรากจากกันนานขนาดนี้เลย แต่ยังไงก็ต้องแยกจากลูกมาอยู่ที่นี่ ไม่งั้นก็จะมีแต่สามีเราเป็นคนหาเงินอยู่คนเดียว คิดถึงลูกใจจะขาด จิตใจนี้ไม่อยู่กับเนื้อกับตัวจนทำงานไม่ได้เลยนะคะ ไม่มีกะจิตกะใจจะทำอะไร ไม่อยากจะออกไปไหน อยากจะอยู่แต่กับลูกเท่านั้นนะ จนถึงขั้นทะเลาะกันเลยนะคะ และสามีก็พูดว่า ‘ทำไมเธอไม่เข้มแข็งซะบ้าง? ร้องไห้ไต่ยังงี้ทุกวัน?’” (แม่ย้ายถิ่นกลับ ตัวอย่างที่ 6)

“หนูอยู่เฉยไม่ได้เลยนะคะตอนแม่โทรมาบอกว่าพาลูกหนูส่งโรงพยาบาลไปเอกซเรย์ เพราะว่าแกหายใจไม่เป็นปกติ หนูได้แต่ร้องไห้ค่ะ ร้องแล้วร้องอีก วันรุ่งขึ้นเลยไปลาสิกขาล่วงหน้าไป ขส. เลยค่ะ ถึงบ้านประมาณห้าทุ่มได้ ตอนนั้นลูกน้อยยังซ้วแล้ว ตอนนี้อยู่คนเดียว หนูไม่ค่อยมีสมาธิเลยนะคะ คอยแต่จะเป็นกังวลเรื่องลูกสาวหนู เป็นห่วงว่าแกจะได้กินอะไรไหม จะอ้วนเกินไปหรือเปล่า” (แม่ย้ายถิ่นตัวอย่างที่ 15)

6. การวิเคราะห์ตัวแปรพหุ : การย้ายถิ่นกับ พัฒนาการของเด็ก

นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์ข้อมูล (ซึ่งครอบคลุมตารางไขว้ที่แสดงการวิเคราะห์ตัวแปรคู่) แล้วผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบตัวแปรทำนายพัฒนาการล่าช้าของเด็กด้วยการวิเคราะห์ตัวแปรพหุ ทั้งนี้ โดยการใช้การวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติก เพื่อตรวจสอบว่าการไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ โดยเฉพาะแม่นั้น ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กหรือไม่ เมื่อคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องปัจจัยอื่นๆ แล้ว และในการดำเนินการวิเคราะห์ตัวแปรพหุนั้น มุ่งวิเคราะห์ผลลัพธ์อย่างหนึ่งของเด็กว่า ได้รับการประเมินว่ามีพัฒนาการสงสัยล่าช้าหรือไม่ด้วยการใช้แบบคัดกรอง Denver II เป็นเครื่องมือวัด โดยให้รหัส 1 สำหรับเด็กที่มีพัฒนาการสงสัยล่าช้า และให้รหัส 0 สำหรับเด็กที่ได้รับการประเมินว่ามีพัฒนาการปกติ

ตัวแปรอิสระหลักบ่งชี้สถานภาพการอยู่กับพ่อและแม่ ซึ่งในขณะเดียวกันก็จะแสดงให้เห็นด้วยว่าใครเป็นผู้ดูแลหลัก โดยผู้วิจัยได้จำแนกการวัดตัวแปรอิสระหลักออกเป็นสี่แบบ เพื่อให้สามารถแสดงภาพแง่มุมอันหลากหลายของสถานภาพการอยู่กับพ่อและแม่ รวมทั้งผู้ดูแลหลักของเด็ก หลังจากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์แยกกันสำหรับแต่ละแบบของการวัดตัวแปรอิสระ ดังนี้

สถานภาพการอยู่กับพ่อและแม่: เป็นการวัดที่ง่ายที่สุด เพื่อแสดงภาพว่าเด็กได้อยู่กับพ่อแม่ในครัวเรือนเดียวกันหรือไม่ เท่านั้น ตัวแปรนี้แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ อยู่กับพ่อแม่ อยู่กับแม่แต่ไม่ได้อยู่กับพ่อ และไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่ โดยการใช้การอยู่กับพ่อแม่เป็นกลุ่มอ้างอิง

ผู้ดูแลไม่ใช่แม่: ตัวแปรอิสระหลักลำดับที่สองนี้เป็นตัวแปรพหุที่พิจารณาเพียงแง่มุมเดียวเช่นกัน นั่นคือดูว่าแม่เป็นผู้ดูแลหลักของเด็กหรือไม่ สำหรับตัวแปรนี้จะลงรหัส 1 ถ้าผู้ดูแลหลักของเด็กไม่ใช่ผู้ให้กำเนิด และลงรหัส 0 ถ้าผลเป็นอย่างอื่น

ความสัมพันธ์ของผู้ดูแลหลักกับเด็ก: ตัวแปรนี้เป็นส่วนขยายจากตัวแปรอิสระหลักลำดับที่สอง โดยเพิ่มเติมกลุ่มที่จำแนกตามผู้ดูแลหลัก ได้แก่ แม่ของเด็ก ตายาย (ซึ่งเป็นผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ที่พบบ่อยที่สุด) ปู่ย่า (ผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ที่พบบ่อยเป็นลำดับที่สอง) และผู้อื่น (โดยใช้แม่เป็นกลุ่มอ้างอิง)

สถานภาพการอยู่อาศัยกับแม่และประเภทผู้ดูแล: ตัวแปรนี้เป็นการรวมสถานะของแม่ (อยู่หรือไม่ได้อยู่กับเด็ก) กับความสัมพันธ์ของผู้ดูแลหลักกับเด็กเข้าไว้ด้วยกัน แม้ว่าแม่อาจจะอยู่กับเด็กในครัวเรือนเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกกรณีเสมอไป แม่จะรับบทบาทเป็นผู้ดูแลหลัก ตัวแปรอิสระนี้แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ แม่อยู่ในครัวเรือนและเป็นผู้ดูแลหลัก แม่อยู่ในครัวเรือนแต่ผู้อื่นเป็นผู้ดูแลหลัก และแม่ไม่ได้อยู่ในครัวเรือนและผู้อื่นเป็นผู้ดูแลหลัก การจัดกลุ่มดังกล่าวนี้ช่วยให้สามารถตรวจสอบได้ว่า การมีแม่อยู่ในครัวเรือน แม้จะไม่ได้เป็นผู้ดูแลหลักด้วยตนเองนั้น มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กหรือไม่

ปัจจัยที่เป็นไปได้อื่นๆ นำมารวมไว้ในรูปแบบการวิเคราะห์นี้ โดยกำหนดให้เป็นตัวแปรควบคุม ประกอบด้วย ลักษณะรายบุคคลของเด็กเป้าหมาย (ได้แก่ อายุ เพศ) ลักษณะของแม่ (ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา) ลักษณะครัวเรือน (ได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจ ขนาดครัวเรือน) และวิถีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังควบคุมตัวแปรที่บ่งชี้ว่าผู้ดูแลหลักของเด็กทำงานด้วยหรือไม่นอกเหนือจากการดูแลเด็ก ทั้งยังรวมการไม่ได้อยู่กับพ่อเข้าไว้ในแบบจำลองการวิเคราะห์แต่ละแบบด้วย ซึ่งทั้งสองกรณีนี้กำหนดขึ้นเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบต่อพัฒนาการเด็ก รวมทั้งเพื่อควบคุมตัวแปรที่มีความแตกต่างกันอีกด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจของครัวเรือนกับพัฒนาการเด็กล้วนพบว่าการศึกษากันมาก (เช่น Leng and Park, 2010; Walker et al., 2007) สถานะทางสังคมเศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่า สัมพันธ์กับการสำเร็จการศึกษาของแม่ในระดับที่สูงกว่า ความสามารถในการจัดหาโภชนาการที่เหมาะสมให้แก่เด็กในระดับที่สูงกว่า และโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณสุขและทรัพยากรทางการศึกษาในระดับที่สูงกว่า ทั้งยังมีสิ่งอื่นๆ อีกหลายประการ ส่วนงานวิจัยที่ดำเนินการในประเทศไทยก่อนหน้านี้ชี้ให้เห็นว่า สถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ ตามที่วัดโดยตัวชี้วัดเช่นการศึกษาของพ่อนั้น มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการล่าช้าของเด็ก (Isaranurug, Nanthamongkolchai and Kaewsiri, 2005) รวมทั้งความเชื่อมโยงกับภาวะทุพโภชนาการก็มีความสำคัญเช่นกัน

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนวัดโดยใช้ตัวแปรจากดัชนีความมั่งคั่ง ผู้วิจัยทดลองด้วยการประมวลผลแยกแบบจำลอง โดยใช้ดัชนีความมั่งคั่งเฉพาะกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในการศึกษานี้โดยเฉพาะ กับใช้ดัชนีความมั่งคั่งของกลุ่มตัวอย่างเทียบเคียงกับข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างระดับชาติจากการสำรวจ MICS ครั้งที่สาม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) เนื่องจากผลกระทบของตัวแปรอิสระทั้งสองมีแบบที่มีต่อพัฒนาการล่าช้าของเด็ก แสดงผลเดียวกัน ไม่ว่าจะใช้ดัชนีความมั่งคั่งใดแบบใดก็ตาม ดังนั้น จึงนำเสนอผลของรูปแบบวิเคราะห์ที่ใช้ดัชนีความมั่งคั่งระดับชาติเท่านั้นในรายงานฉบับนี้

นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยยังสำรวจผลกระทบของเงินส่งกลับที่มีต่อพัฒนาการเด็กอีกด้วย แต่เนื่องจากไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการสำรวจประเด็นดังกล่าวจึงไม่นำมารวมไว้ในการรายงานครั้งนี้

ในขั้นตอนการวิเคราะห์ตัวแปรพหุนี้ ผู้วิจัยวัดวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยการให้คะแนนกิจกรรมการเลี้ยงดูเด็กทั้งเจ็ดกิจกรรม (โปรดดูการแจกแจงข้อมูลร้อยละในการวิเคราะห์ตัวแปรคู่สำหรับวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วในบทก่อนหน้านี้) แต่ละกิจกรรมได้รับการถ่วงน้ำหนักเท่ากันและให้คะแนน 1 คะแนน หากไม่เคยปฏิบัติ 2 คะแนน หากปฏิบัติบางครั้ง และ 3 คะแนน หากปฏิบัติทุกวันหรือเกือบทุกวัน ทั้งนี้ ได้กำหนดตัวแปรด้านวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นตัวแปรพหุ เพื่อระบุว่าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูด้วยวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมน้อยหรือไม่ ซึ่งวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจะถือว่าเหมาะสมน้อย เมื่อมีค่าคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 80 ของคะแนนสูงสุด นอกจากนี้ การวัดระดับการทำโทษทางร่างกายที่ได้ดำเนินการในขั้นตอนการวิเคราะห์ตัวแปรคู่ ก็นำมาใช้ในรูปแบบวิเคราะห์ตัวแปรพหุนี้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากการล่วงละเมิดร่างกายเด็กส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบริบทของการทำโทษทางร่างกาย งานวิจัยก่อนหน้านี้จึงใช้การทำโทษทางร่างกายเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อพัฒนาการเด็ก และจัดกลุ่มให้การทำโทษทางร่างกายรูปแบบใดก็ตามเป็นการกระทำทารุณกรรม (Lansford and Deater-Deckard, 2012)

ตารางที่ 6.1 และแผนภูมิที่ 5.1–5.2 นำเสนอผลการวิเคราะห์ตัวแปรพหุ ซึ่งเป็นการสำรวจว่าตัวแปรอิสระทั้งสี่ตัวแปร สามารถเป็นตัวแปรทำนายพัฒนาการล่าช้าของเด็กได้หรือไม่

แบบจำลองแรกแสดงในตารางที่ 6.1 และแผนภูมิที่ 5.1 ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า การมีพ่อแม่ย้ายถิ่นไปจากบ้านเป็นตัวแปรทำนายที่มีนัยสำคัญสำหรับพัฒนาการล่าช้าของเด็ก ไม่ว่าลักษณะของเด็ก ของแม่ ของครัวเรือน ของผู้ดูแล และวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจะเป็นอย่างไรก็ตาม โดยค่าอัตราส่วนของโอกาสแสดงให้เห็นว่า เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีแนวโน้มมีการพัฒนาล่าช้าสูงกว่าเป็น 1.7 เท่า เมื่อเทียบกับเด็กที่มีพ่อแม่อยู่ในครัวเรือนด้วยกัน ($p < 0.05$) ถ้าพ่อแม่ไม่อยู่แต่มีแม่อยู่ในครัวเรือนด้วยนั้นพบว่า โอกาสที่เด็กจะมีพัฒนาการล่าช้าไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับเด็กที่อยู่กับพ่อแม่

ผลการวิเคราะห์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีแม่อยู่ที่บ้านกับเด็กเล็ก ในฐานะปัจจัยคุ้มครองการมีพัฒนาการปกติของเด็ก ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งแล้วเป็นไปในทำนองเดียวกันงานวิจัยที่ผ่านมาดังอภิปรายไว้แล้วก่อนหน้านี้ ซึ่งได้ให้หลักฐานบ่งชี้ผลเสียของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ ถึงแม้จะมีการวัดผลลัพธ์ด้านตัวเด็กที่แตกต่างหลากหลายกันไป แต่งานวิจัยเหล่านี้

นั้นไม่ได้อภิปรายโดยเจาะจงถึงกรณีที่ไม่มีแม่อยู่ที่บ้านเทียบกับกรณีที่มีพ่ออยู่ที่บ้าน เช่น การวิเคราะห์ของโนเบิลส์ (Nobles, 2007) ที่ใช้ข้อมูลจากประเทศเม็กซิโก ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากระบวนการย้ายถิ่นก่อให้เกิดความเสียหายต่อสุขภาพและโภชนาการของเด็กอย่างน้อยในระยะสั้น โดยอธิบายไว้ว่า ข้อเสียนี้อาจเกิดขึ้นเพราะการไม่มีพ่อแม่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนจะทำให้การจัดการโภชนาการสำหรับเด็กหรือการเข้าถึงบริการสาธารณสุขเป็นเรื่องยากมากขึ้น ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาของผู้ดูแลที่อยู่กับเด็ก

ลักษณะอื่นๆ ที่พบว่าเป็นตัวแปรทำนายที่มีนัยสำคัญสำหรับพัฒนาการล่าช้าของเด็ก ได้แก่ เพศของเด็ก และอายุของเด็ก เป็นเรื่องน่าประหลาดใจที่พบว่า เด็กผู้ชายมีแนวโน้มได้รับการประเมินว่ามีพัฒนาการล่าช้าสูงกว่าเด็กผู้หญิงเป็นสองเท่า ไม่ว่าลักษณะอื่นๆ จะมีลักษณะใดก็ตาม ($p < 0.01$) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้าในประเทศไทย (แม้ว่าการศึกษาเหล่านั้นจะครอบคลุมเด็กที่มีอายุมากกว่ากลุ่มตัวอย่างเป้าหมายด้วยก็ตาม) ดังตัวอย่างเช่น การศึกษาของสุธรรม นันทมวงคชัย และคณะ (Nanthamongkolchai et al., 2007) ที่สำรวจพัฒนาการเด็กในกลุ่มอายุ 3-6 ปี พบว่านอกเหนือไปจากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแล้ว เด็กผู้ชายมีโอกาสมีพัฒนาการล่าช้าสูงกว่าเด็กผู้หญิง 2.3 เท่า การวิจัยเดียวกันนี้ยังพบผลที่คล้ายกันเกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศที่มีต่อพัฒนาการด้านสติปัญญาในกลุ่มอายุ 6-12 ปี (Nanthamongkolchai et al., 2003) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเรื่องดังกล่าวไม่ได้อธิบายเหตุผลเบื้องหลังความแตกต่างทางเพศนี้

ความแตกต่างทางเพศของพัฒนาการ ยังพบในบริบทอื่นอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น ฮัทเทนโลเชอร์และคณะ (Huttenlocher et al., 1991) ได้ศึกษาบทบาทของการสัมผัสรับรู้การพูดที่มีต่อการพัฒนาการใช้ศัพท์เบื้องต้นในเด็กอายุ 14 ถึง 26 เดือน และพบว่าโดยเฉลี่ยแล้ว เด็กผู้หญิงมีการพัฒนาการใช้คำศัพท์ได้รวดเร็วกว่าเด็กผู้ชาย ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างทางเพศน่าจะสะท้อนให้เห็นความแตกต่างที่แท้จริงในด้านการใช้ศัพท์ ซึ่งไม่อาจอธิบายได้โดยใช้มุมมองว่าแม่พูดกับเด็กผู้หญิงบ่อยกว่าเด็กผู้ชายอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น ความแตกต่างทางเพศที่มีต่อการใช้ศัพท์เบื้องต้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของขีดความสามารถเบื้องต้นของเด็กหญิงและเด็กชาย ซึ่งไม่ใช่ความแตกต่างของวิธีตอบสนองของแม่ต่อลูกชายและลูกสาว อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ยังพบอีกว่า ความแตกต่างทางเพศจะหายไปหลังจากเด็กอายุได้สองปี

นอกจากประเภทครัวเรือนและเพศของเด็กแล้ว อายุของเด็กก็เป็นตัวแปรทำนายที่มีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) สำหรับพัฒนาการล่าช้าด้วย เมื่อเทียบกับเด็กอายุ 0-11 เดือนแล้ว เด็กที่อายุ 24-29 เดือน มีแนวโน้มจะถูกคัดกรองว่ามีพัฒนาการล่าช้าสูงกว่าเกือบสองเท่า ทำให้โอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าสูงกว่าเกือบสองเท่า

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงโอกาสในการมีพัฒนาการที่ล่าช้า (อัตราส่วนของโอกาส) สำหรับตัวแปรทำนายหลักที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ แต่ละตัวแปร (ประเภทครัวเรือน เพศของเด็ก อายุของเด็ก)

ดัชนีความมั่งคั่งที่ใช้เป็นตัวชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ไม่ได้แสดงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญใดๆ ต่อพัฒนาการของเด็ก

ลักษณะของแม่ (ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา) ไม่ได้เป็นตัวแปรทำนายที่มีนัยสำคัญของพัฒนาการของเด็กเช่นกัน นอกจากนี้ยังไม่พบว่าวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (รวมถึงทัศนคติต่อการทำโทษทางร่างกาย) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพัฒนาการของเด็ก ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นเรื่องน่าแปลกใจเพราะงานวิจัยที่ผ่านมา (เช่น Evans and Myers, 1994; Whitehurst and Lonigan, 2002; NICHD, 2006; Nanthamongkolchai et al., 2010) ต่างก็ชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ผลการศึกษารั้งนี้เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากวิธีการถ่วงน้ำหนักค่าคะแนนที่ให้เท่ากันในแต่ละวิธีปฏิบัติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ดังเสนอในผลการศึกษาเชิงพรรณนาข้างต้น วิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กบางวิธีมีการปฏิบัติบ่อย (เล่นหรือพูดคุยกับเด็ก กอดหรืออุ้มเด็ก) แต่บางวิธีก็ปฏิบัติน้อย (ร้องเพลงหรือเล่านิทานให้เด็กฟัง) วิธีปฏิบัติที่มีการปฏิบัติบ่อยเหล่านี้ อาจมีความแตกต่างสำหรับพัฒนาการเด็ก ดังนั้นจึงควรนำประเด็นนี้ไปพิจารณาในการศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อไป

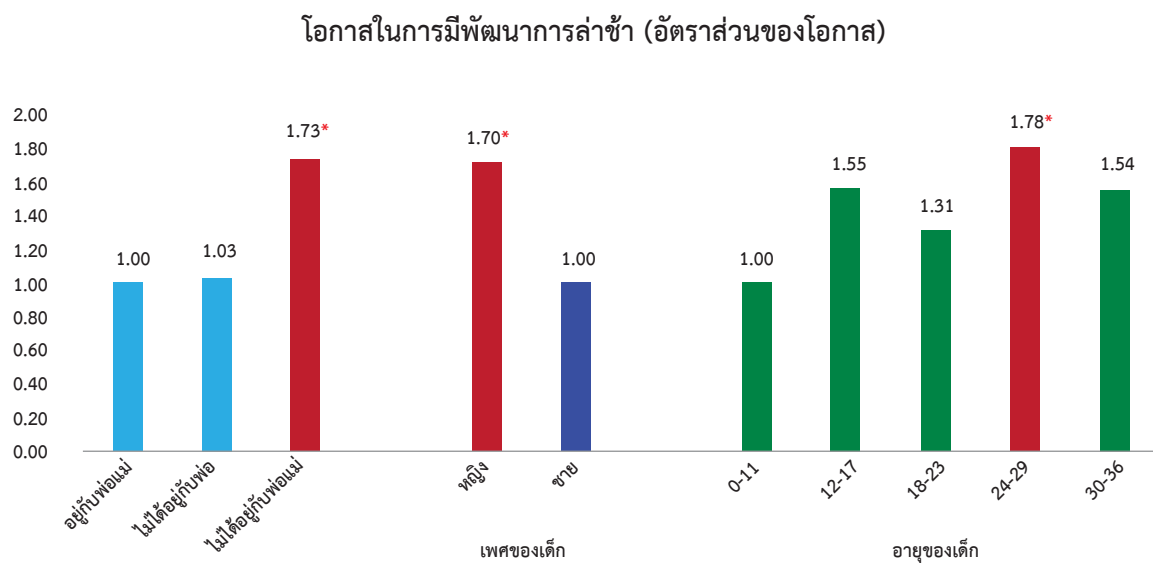
ตารางที่ 6.1: อัตราส่วนของโอกาสจากการวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติกเมื่อตัวแปรทำนายหลักคือประเภทครัวเรือน

ตัวแปรอิสระ	อัตราส่วนของโอกาส	S.E.	p
ประเภทครัวเรือน (อ้างอิง: อยู่กับพ่อแม่)			
ไม่ได้อยู่กับพ่อ	1.03	0.28	0.922
ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่	1.73	0.41	0.020
ลักษณะของเด็ก			
เพศชาย	1.70	0.29	0.002
อายุ (อ้างอิง: 0–11 เดือน)			
12–17 เดือน	1.55	0.42	0.101
18–23 เดือน	1.31	0.36	0.330
24–29 เดือน	1.78	0.48	0.032
30–36 เดือน	1.54	0.43	0.121
ภาวะโภชนาการ (อ้างอิง: ภาวะโภชนาการปกติ)			
น้ำหนักสูงกว่าเกณฑ์	1.08	0.32	0.796
ทุพโภชนาการเรื้อรัง, น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ หรือทุพโภชนาการเฉียบพลัน	1.62	0.44	0.077
ลักษณะของแม่			
อายุ (อ้างอิง: 15–19 ปี)			
20–24 ปี	0.77	0.23	0.377
25–29 ปี	0.71	0.22	0.277
30–34 ปี	0.61	0.20	0.125
35–48 ปี	0.91	0.33	0.803
ระดับการศึกษา (อ้างอิง: ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า)			
มัธยมต้น	0.91	0.25	0.728
มัธยมปลาย	0.82	0.24	0.503
สูงกว่ามัธยมปลาย	0.78	0.24	0.434
ลักษณะของครัวเรือน			
ความมั่งคั่งของครัวเรือน (อ้างอิง: ยากจนที่สุด หรือ ควินไทล์ล่างสุด)			
ยากจน (ควินไทล์ที่ 2)	0.75	0.26	0.422
ปานกลาง (ควินไทล์ที่ 3)	0.86	0.29	0.647
มั่งคั่ง (ควินไทล์ที่ 4)	0.61	0.21	0.147
มั่งคั่งที่สุด (ควินไทล์ที่ 5)	0.61	0.26	0.235

ตัวแปรอิสระ	อัตราส่วนของโอกาส	S.E.	p
ขนาดครัวเรือน (อ้างอิง: 2-4 คน)			
5-6 คน	1.21	0.23	0.315
>6 คน	1.41	0.35	0.171
วิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก			
วิธีอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมน้อย (คะแนน < ร้อยละ 80)	1.23	0.22	0.257
เห็นด้วยหรือเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการทำโทษทางร่างกาย	0.93	0.16	0.679
ลักษณะของผู้ดูแล			
ผู้ดูแลทำงานร่วมกับดูแลเด็ก	1.04	0.18	0.835
คะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้ดูแล	0.96	0.03	0.294
ผู้ดูแลมีปัญหาสุขภาพจิต	1.19	0.22	0.349
ค่าคงตัว (Constant)	0.29	0.22	0.109
จำนวน =		923	
ค่าสถิติความเหมาะสมของโมเดลวิเคราะห์ (log likelihood) =		-452.81	
ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเทียม (Pseudo R ²) =		0.05	

หมายเหตุ: ค่า S.E. หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน; ค่า p หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติ

แผนภูมิที่ 5.1: อัตราส่วนของโอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าเมื่อตัวแปรทำนายหลักคือประเภทของครัวเรือน

หมายเหตุ: เส้นแนวนอนที่ระดับ 1.0 แสดงอัตราส่วนของโอกาสที่เท่ากัน (ไม่แตกต่างกัน)

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติ

แบบจำลองที่สองตรวจสอบความสำคัญของแม่ที่เป็นผู้ดูแลต่อการพัฒนาการของเด็ก โดยกำหนดตัวแปรทุกตัวแปรเช่นเดียวกับแบบจำลองแรก que แสดงในตารางที่ 1 ข้างต้น โดยรูปแบบวิเคราะห์นี้ให้ผลที่บ่งชี้ว่า การมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการปกติของเด็ก ($p < 0.05$)

การศึกษาของนักวิจัยแห่งสถาบันสุขภาพเด็กและการพัฒนามนุษย์แห่งชาติอเมริกา (2006) ระบุว่า ตัวแปรทำนายที่มีนัยสำคัญที่สุดและคงเส้นคงวาที่สุดสำหรับพัฒนาการด้านสติปัญญาและด้านสังคมของเด็ก ได้แก่ คุณภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเด็ก ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าเด็กที่ได้รับการดูแลโดยบุคคลอื่นที่ไม่ใช่แม่ผู้ให้กำเนิด มีความเสี่ยงสูงต่อการมีพัฒนาการล่าช้า (โดยมีอัตราส่วนของโอกาสที่ 1.7 ดังแสดงในส่วนที่สองจากด้านล่างของแผนภูมิที่ 5.2) ทั้งนี้ โปรดสังเกตว่าในแบบจำลองนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรหุ่นเพิ่มเข้ามาเพื่อวัดว่ามีพ่อของเด็กอยู่ด้วยหรือไม่ อย่างไรก็ดี ตัวแปรดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นตัวแปรทำนายที่มีทางสถิติ ซึ่งบอกเป็นนัยว่าการอยู่หรือไม่ได้อยู่กับพ่อ ไม่ได้สร้างความแตกต่างต่อพัฒนาการของเด็ก เมื่อพิจารณาตัวแปรอื่นๆ สิ่งที่มีนัยสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กจริงๆ ตามผลการวิเคราะห์ครั้งนี้ ได้แก่ การมีแม่เป็นผู้ดูแลหลัก นี่อาจเป็นเพราะข้อเท็จจริงที่ว่า แม่มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมพัฒนาการที่สมบูรณ์ของเด็กบ่อยกว่าผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ของเด็ก

ตารางไขว้แสดงข้อมูลระหว่างประเภทของผู้ดูแลกับวิธีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งให้เห็นว่า ผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ของเด็กปฏิบัติกิจกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมน้อย เป็นสัดส่วนสูงกว่าแม่ของเด็ก (ผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ของเด็กร้อยละ 34 เมื่อเทียบกับผู้ดูแลที่เป็นแม่ของเด็กร้อยละ 23, $p < 0.01$)

เมื่อได้ขยายตัวแปรอิสระหลักโดยการจำแนกเด็กตามผู้ดูแลหลักที่ไม่ใช่แม่ เพื่อตรวจสอบว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลกับเด็กมีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กหรือไม่ อัตราส่วนของโอกาสปรากฏดังแสดงในแผนภูมิที่ 5.2 ในส่วนที่สองจากด้านบน ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแปรพหุครั้งนี้เป็นที่น่าประหลาดใจ โดยเผยให้เห็นว่า เด็กที่ได้รับการดูแลโดยย่าหรือบุคคลอื่น ไม่แสดงให้เห็นความแตกต่างในด้านพัฒนาการของเด็ก เมื่อเทียบกับเด็กที่ดูแลโดยแม่ แต่ถ้าเป็นเด็กที่ได้รับการดูแลโดยยาย กลับพบว่า มีแนวโน้มสูงกว่าในการมีพัฒนาการล่าช้ามากกว่าสองเท่า ($p < 0.01$)

เมื่อย้อนกลับไปดูผลการวิเคราะห์ดังแสดงให้เห็นไปแล้วก่อนหน้านี้ ซึ่งระบุว่า เมื่อใดที่แม่ไม่เป็นผู้ดูแลเด็ก บุคคลที่จะมารับบทบาทหน้าที่ในการดูแลเด็กแทนแม่โดยมากแล้วมักจะเป็นยาย ทั้งนี้ ไม่แน่ชัดว่าเหตุใดเด็กที่ได้รับการดูแลโดยยายนั้น จึงมีแนวโน้มในการมีพัฒนาการล่าช้าสูงกว่า แต่เด็กที่ได้รับการดูแลโดยย่าหรือบุคคลอื่น กลับไม่มีความแตกต่างจากเด็กที่มีแม่เป็นผู้ดูแล ในกรณีที่แม่อยู่ด้วยนั้น ย่าจะรับบทบาทหน้าที่เป็นผู้ดูแลในสัดส่วนต่ำกว่า (11 ราย จากผู้ดูแลทั้งหมด 182 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 6) เมื่อเทียบกับยาย (57 ราย จากผู้ดูแล 424 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 13) ซึ่งบอกเป็นนัยว่า การอาศัยร่วมครัวเรือนเดียวกันของพ่อแม่กับลูกสาวที่สมรสแล้ว พบได้บ่อยมากกว่าการอาศัยร่วมครัวเรือนเดียวกันของพ่อแม่กับลูกชายที่สมรสแล้ว อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีความชัดเจนว่า การให้ยายดูแลเด็กกรณีที่มีแม่เด็กอยู่ในครัวเรือนเดียวกันจะเป็นผลเสียต่อพัฒนาการของเด็กได้อย่างไร เป็นไปได้ว่ายังมีตัวแปรอื่นที่ไม่ได้นำเข้ามารวมไว้ในวิเคราะห์ที่จะใช้เป็นฐานของการค้นผลนี้ได้ ยกตัวอย่างเช่น เด็กที่อยู่ในความดูแลของยาย อาจถูกฝากไว้ตั้งแต่ยังมียาอายุน้อยกว่าเด็กที่ฝากไว้กับบุคคลอื่น เนื่องจากโดยปกติยายมักจะถูกเลือกให้เป็นผู้ดูแลมากกว่า

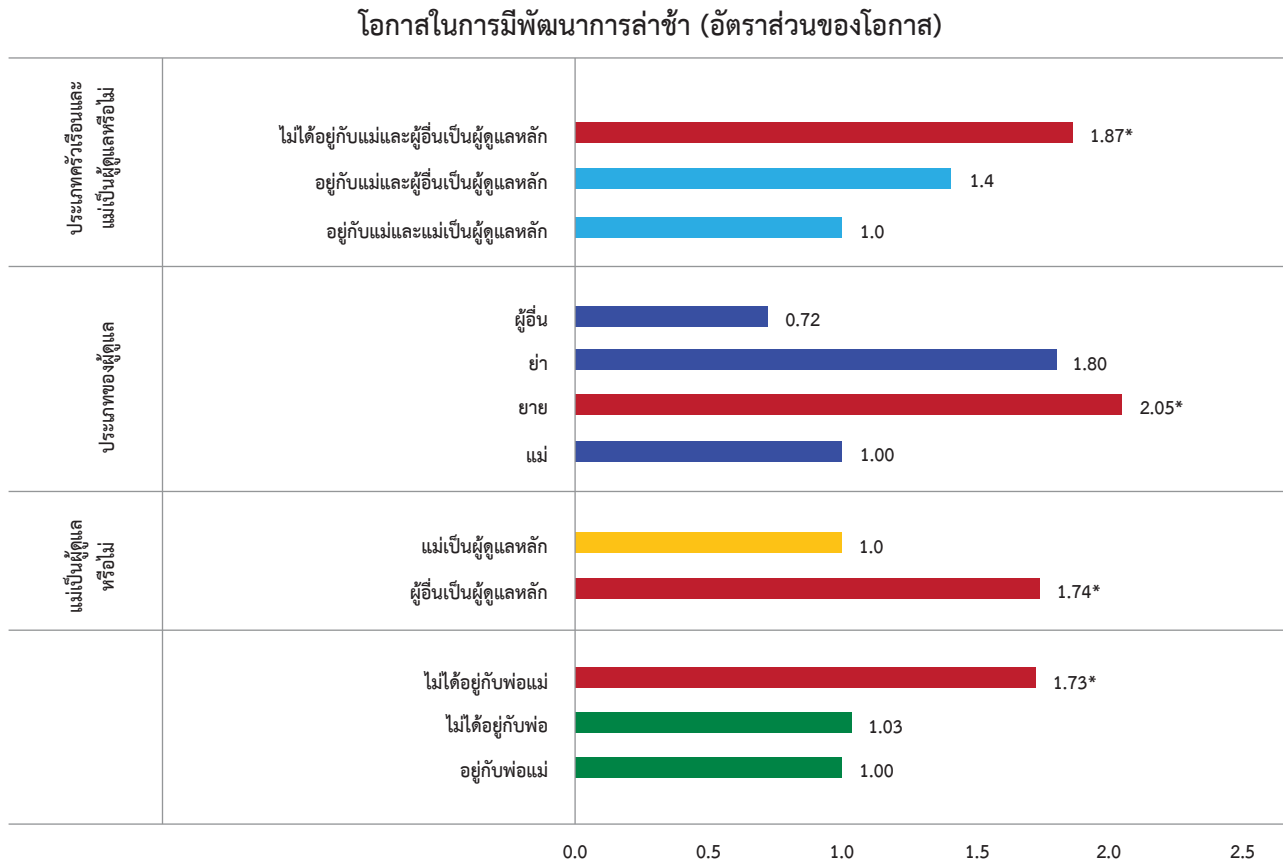
ผลการศึกษาแสดงให้เห็นความสำคัญของการมีแม่อยู่ในครัวเรือนด้วยกัน และการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักกว่ามีผลต่อพัฒนาการของเด็ก อย่างไรก็ตาม การมีแม่อยู่ในครัวเรือนด้วยกันนั้นไม่ได้เป็นการบอกเป็นนัยเสมอไปว่าแม่จะรับบทบาทเป็นผู้ดูแลหลักด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาแสดงให้เห็นว่า เด็กที่มีแม่อยู่ร่วมกันเป็นประจำในครัวเรือนจำนวนหนึ่ง มีผู้อื่นเป็นผู้ดูแลหลัก (74 ราย จากผู้ดูแล 448 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 17) ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นยายดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจว่าการอยู่กับแม่ได้ทำให้เกิดความแตกต่างสำหรับพัฒนาการของเด็กหรือไม่ แม้แต่กรณีที่แม่ไม่ได้เป็นผู้ดูแลหลักก็ตาม

สำหรับการวิเคราะห์ตัวแปรพหุในชุดสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจผลกระทบที่เป็นการรวมระหว่างการไม่ได้อยู่กับแม่และการมีแม่เป็นผู้ดูแลหลักหรือไม่ (แผนภูมิที่ 5.2) ถึงแม้เราจะยังไม่ทราบกลไกเบื้องหลังว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น แต่ผลการวิเคราะห์ก็แสดงให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกันของแม่กับเด็กมีความสำคัญในแง่ของการพัฒนาการที่ล่าช้าของเด็ก แม้ผู้รับบทบาทเป็นผู้ดูแลหลักจะไม่ใช่แม่ก็ตาม ทั้งนี้ความเสี่ยงต่อการมีพัฒนาการล่าช้า เมื่อเทียบกับเด็กที่อยู่กับแม่และมีแม่เป็นผู้ดูแลหลัก พบว่ามีสูงกว่าเฉพาะในเด็กที่ดูแลโดยบุคคลอื่นที่ไม่ใช่แม่ และแม่ไม่ได้อยู่ร่วมกันในครัวเรือนด้วยเท่านั้น โอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าของเด็กกลุ่มดังกล่าวนี้สูงกว่าเป็น 1.9 เท่า ($p < 0.05$) โอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าสำหรับเด็กที่อยู่กับแม่แต่มีบุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลหลัก ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญกับเด็กที่อยู่กับแม่และได้รับการดูแลโดยแม่เป็นหลัก

การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์อันสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกับแม่ในครัวเรือนเดียวกัน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการพัฒนาการของเด็ก ไม่ว่าแม่จะเป็นผู้ดูแลหลักหรือไม่ก็ตาม ในทางกลับกัน การค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า การย้ายถิ่นของแม่ไปจากเด็กเล็ก ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเด็ก ซึ่งในกรณีนี้ประเมินจากพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้ดูเหมือนว่า ถึงแม้บุคคลอื่นจะรับบทบาทหน้าที่หลักในการดูแลเด็ก แต่การมีแม่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนก็ยังส่งผลกระทบเชิงบวก จึงทำให้มีโอกาสเป็นไปได้ว่า การอาศัยอยู่ร่วมกันกับเด็กในครัวเรือนเดียวกัน แม้จะออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปโรงเรียนระหว่างวัน ก็ยังคงทำให้แม่ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กๆ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

คำอธิบายที่เป็นไปได้คือ ผู้ดูแลที่เป็นแม่อาจสามารถจัดหาหรือสร้างสิ่งแวดล้อมในบ้าน ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษา ได้ดีกว่าผู้ดูแลที่ไม่ใช่แม่ เช่น การอ่านหนังสือหรือเล่านิทาน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการของเด็ก งานวิจัยที่ผ่านมาจำนวนมากแสดงหลักฐานว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างการอ่านหนังสือด้วยกันของแม่และเด็กกับผลลัพธ์ด้านพัฒนาการทางภาษาของเด็ก โดยเฉพาะในช่วงสองปีแรกของชีวิต (Raikes et al., 2006) นอกจากนี้แล้ว แม่ที่ได้อยู่ร่วมกันกับเด็กยังสามารถกำกับควบคุมการดูแลเด็ก ในกรณีที่บุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลหลักได้อีกด้วย

แผนภูมิที่ 5.2: อัตราส่วนของโอกาสในการมีพัฒนาการล่าช้าของเด็ก ตามสถานภาพการย้ายถิ่นของพ่อแม่ และประเภทของผู้ดูแลหลักโดยการวัดสี่แบบ

หมายเหตุ: การวิเคราะห์สำหรับการประเมินสถานภาพของการอยู่กับพ่อแม่ทั้งสี่ประเภทนั้น นำตัวแปรควบคุมชุดเดียวกันกับที่แสดงในตารางแสดงผลการวิเคราะห์ที่ 1 แต่ไม่นำเข้ามารวมไว้ในแผนภูมินี้เนื่องจากมีผลกระทบในลักษณะเดียวกัน (ยกเว้นสำหรับการวิเคราะห์รูปแบบแรกเมื่อใช้ประเภทครัวเรือนเป็นตัวแปรอิสระหลักเพื่อป้องกันข้อผิดพลาดหรือไม่นั้น ไม่ได้นำเข้ามารวมไว้เนื่องจากตัวแปรทั้งสองสัมพันธ์กันอย่างมาก). เส้นแนวดังที่ระดับ 1.0 แสดงอัตราส่วนของโอกาสที่เท่ากัน (ไม่แตกต่างกัน)

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติ

7. ข้อสรุป

แรงผลักดันให้เกิดโครงการวิจัยครั้งนี้ก็คือสุขภาวะในอนาคตของเด็ก ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพบว่า เด็กเล็กที่แยกกันอยู่กับพ่อแม่มีแนวโน้มจะอยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย โดยผู้ดูแลมีแนวโน้มเป็นยายมากกว่าย่าสองเท่า (ร้อยละ 57 เมื่อเทียบกับร้อยละ 29) พ่อแม่จะย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและเชื่อว่าตนได้ฝากเด็กไว้ภายใต้การปกป้องดูแลที่ดี หลายคนก็ถูกเลี้ยงโดยปู่ย่าตายายของตัวเองเช่นกัน และเกือบทุกคนส่งเงินกลับบ้านเพื่อเกื้อหนุนครอบครัวในถิ่นต้นทาง

กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ามีเหตุผลหลายประการที่ควรเป็นกังวลเกี่ยวกับเด็กที่ต้องแยกกันอยู่กับพ่อแม่ กล่าวคือเด็กกลุ่มนี้มีแนวโน้มสูงที่จะอยู่ในครัวเรือนยากจน มีโอกาสน้อยที่จะได้สัมผัสกิจกรรมเสริมพัฒนาการจากผู้ดูแล และมีแนวโน้มสูงที่จะถูกทำโทษทางร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่แยกกันอยู่กับทั้งพ่อและแม่ มักจะมีแนวโน้มมีพัฒนาการล่าช้า โดยเฉพาะพัฒนาการทางภาษา นอกจากนี้ เด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่มักมีแนวโน้มน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์และ/หรือมีภาวะทุพโภชนาการเรื้อรัง ส่วนภาวะโภชนาการไม่ดีก็มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการล่าช้าเมื่อเด็กอยู่กับทั้งพ่อและแม่

การวิเคราะห์ตัวแปรพหุชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญของพัฒนาการล่าช้าในเด็กปฐมวัยคือการมีแม่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนหรือไม่ เด็กที่ได้รับการดูแลโดยผู้อื่นไม่จำเป็นต้องมีแนวโน้มสูงที่พัฒนาการจะล่าช้า トラบใดที่ได้อยู่ร่วมกันกับแม่ ขณะที่การไม่อยู่ของพ่อในครัวเรือนไม่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กแต่อย่างใด เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นๆ นอกจากจะขาดความอบอุ่นและการพลบประโลมจิตใจจากมารดาแล้ว พัฒนาการล่าช้าในเด็กที่ไม่ได้อยู่กับแม่มักจะเนื่องมาจากความถี่ของกิจกรรมพัฒนาเด็กและการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในระดับต่ำเมื่อเด็กไม่ได้อยู่กับแม่ หรือแม่ต้องย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น การค้นพบดังกล่าวก่อให้เกิดข้อกังวลใจเกี่ยวกับเด็กจำนวนมากที่แยกกันอยู่กับแม่ และยิ่งก่อให้เกิดคำถามถึงผลกระทบระยะยาวของการย้ายถิ่นของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กไทยรุ่นวัยนี้อีกด้วย

8. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้มีประเด็นน่าสนใจหลายประการสำหรับการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป ทั้งยังเป็นข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบายได้อย่างดี ถึงผลลัพธ์เหล่านี้จะได้มาจากการเก็บข้อมูล ณ ช่วงเวลาเดียว แต่ก็สามารถนำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายเป็นแนวทางในระดับกว้างได้ โดยยังมีบางประเด็นที่สมควรศึกษาเพิ่มเติมต่อไปอีก ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอให้องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบาย

จัดลำดับความสำคัญให้โครงการดูแลเด็กสำหรับครอบครัวที่มีเด็กเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่ หรือเด็กที่อยู่กับผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่ ยกตัวอย่างเช่น

- จัดให้มีโครงการสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพก่อนประจำการและระหว่างประจำการที่ครอบคลุมรอบด้านสำหรับเจ้าหน้าที่ระดับชุมชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ด้านการพยาบาลและสาธารณสุขที่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กเล็ก เพื่อให้สามารถระบุและตอบสนองความต้องการของเด็กที่แยกกันอยู่กับพ่อแม่ได้ดียิ่งขึ้น การสนับสนุนประเภทนี้ยังจำเป็นอย่างมากสำหรับปู่ย่าตายายที่เป็นผู้ดูแล
- ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือผู้ดูแลเด็กเล็กที่ไม่ใช่พ่อแม่เด็ก โดยอาจจะอยู่ในรูปของศูนย์บริบาลและพัฒนาเด็กเล็ก และศูนย์ทรัพยากรที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของครอบครัวที่ต้องคอยจัดสรรแบ่งเวลาให้กับหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ ทั้งหาเงินเกื้อหนุนค่าจุนครอบครัวและเลี้ยงดูเด็ก
- เร่งรณรงค์สร้างการตระหนักรู้แก่สาธารณะและการทำงานด้านครอบครัวและเด็กโดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้เข้มข้นยิ่งขึ้น โดยตั้งเป้าหมายไปที่การเปลี่ยนทัศนคติที่ยอมรับวิธีสร้างวินัยด้วยการทำโทษทางร่างกาย ซึ่งอาจทำได้โดยแนะนำและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอให้สร้างวินัยเด็กด้วยวิธีอันหลากหลายที่ไม่ใช้ความรุนแรงผ่านช่องทางสื่อมวลชนรูปแบบต่างๆ และส่งสารเน้นย้ำว่าวิธีสร้างวินัยที่ไม่ใช้ความรุนแรงนั้นเป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการทำโทษทางร่างกาย ทั้งนี้โครงการรณรงค์ดังกล่าวควรจะดำเนินการทั่วประเทศ และสามารถเข้าถึงได้โดยประชาชนทั่วไป
- เพิ่มหัวข้อเรื่องการสร้างวินัยที่ไม่ใช้ความรุนแรงไว้ในหลักสูตรการพัฒนาเด็กสำหรับการให้การศึกษาและสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ดูแลเด็ก
- จัดการปัญหาด้านคุณภาพ ทักษะการเลี้ยงดูเด็ก และความรู้ความเข้าใจของผู้ดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดูแลที่เป็นผู้สูงอายุหรือปู่ย่าตายาย พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็กในประเทศไทยอาจมีความรู้ความเข้าใจอย่างจำกัดในด้านการพัฒนาเด็กและวิธีปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กที่สามารถนำไปสู่พัฒนาการที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการสำรวจพื้นฐานของการศึกษาติดตามระยะยาวครั้งนี้พบว่า คราวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กบางกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ (ร้องเพลง เล่านิทาน อ่านหนังสือ) โดยมีการปฏิบัติน้อยที่สุดในคราวเรือนที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นและในคราวเรือนที่ผู้ดูแลเป็นผู้สูงอายุ นอกจากนี้ด้วยเหตุที่เด็กเล็กอาจมีผู้ดูแลหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการที่ต้องให้ข้อมูลมากขึ้นเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ดังนั้น จึงควรริเริ่มให้มีแผนงานหรือโครงการสนับสนุนการให้ความรู้เรื่องการพัฒนาเด็กที่ครอบคลุมรอบด้านแก่ผู้ดูแลเด็กเล็ก ซึ่งออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือเด็กที่แยกกันอยู่กับพ่อแม่เป็นการเฉพาะ และควรเร่งดำเนินการแผนงานหรือโครงการดังกล่าวโดยเร็ว
- ให้ความรู้และส่งเสริมครอบครัวที่มีเด็กเล็กในการทดสอบและเฝ้าติดตามเด็กตั้งแต่แรกเกิดเพื่อยกระดับการตระหนักรู้ในเรื่องพัฒนาการสำคัญของเด็ก

ปรับบริการด้านสวัสดิการสังคมและการพัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อรองรับปรากฏการณ์เด็กแยกกันอยู่กับพ่อแม่ย้ายถิ่น ยกตัวอย่างเช่น

- เน้นบทบาทสำคัญของนักสังคมสงเคราะห์ในการค้นหาและเฝ้าติดตามครอบครัวที่มีความต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ที่เป็นเจ้าพนักงานของรัฐในระดับชุมชน
- บรรจุงานด้านการพัฒนาเด็กและกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กกรวมเข้าไว้ในขอบข่ายหน้าที่รับผิดชอบของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อที่ว่าผู้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเหล่านี้ จะสามารถให้ข้อมูลต่างๆ แก่ครอบครัวที่มีเด็กเล็กได้ ในระหว่างการออกเยี่ยมบ้านเป็นประจำตามปกติ

ทบทวนการคุ้มครองทางสังคมและนโยบายทางสังคมอื่นๆ ที่จะสามารถช่วยเหลือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ให้อยู่กับลูกได้นานขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

- ขยายระยะเวลาให้แม่สามารถลาคลอดบุตรได้นานขึ้น เพื่อให้แม่ที่เป็นแรงงานในระบบสามารถพักผ่อนอยู่กับลูกอ่อนได้นานขึ้น
- ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการและพัฒนาเด็กเล็กขึ้นภายในบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เพื่อที่ว่าแม่ย้ายถิ่นจะสามารถอยู่กับเด็กได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนแรกๆ ของชีวิตเด็กเล็ก ทั้งนี้ศูนย์ดังกล่าวควรจะขยายระยะเวลาออกไปให้ครอบคลุมถึงเด็กเล็กด้วย (จนถึงอายุ 3 ปีบริบูรณ์)
- ให้ความสำคัญกับภาคเอกชนที่มีต่อสุขภาพของเด็กเล็ก และกระตุ้นให้ภาคธุรกิจงานรับผิดชอบเรื่องการดูแลเด็กและการพัฒนาเด็กอย่างแข็งขันมากขึ้น โดยส่งเสริมให้จัดทำเป็นส่วนหนึ่งของการยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของลูกจ้างและพนักงานบริษัท การเน้นในเรื่องการดูแลเด็กและการพัฒนาเด็กนี้ สามารถผนวกกรวมเข้าไว้ในนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร นอกจากนี้ ยังควรเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของผลประโยชน์ที่บริษัทจะได้รับเพิ่มขึ้น หากมีการส่งเสริมและยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของลูกจ้างและพนักงานให้ดีขึ้น
- นำเรื่องการให้การสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอแก่ครอบครัวที่มีเด็กเล็กเข้าสู่การพิจารณา ทั้งนี้ รัฐบาลได้ดำเนินโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึง 1 ปี ในครอบครัวยากจนและใกล้เส้นความยากจนอยู่แล้ว เมื่อคำนึงถึงว่ารายได้ครัวเรือนมีผลกระทบต่อการพัฒนาการของเด็กแล้ว การพิจารณาขยายและให้เงินอุดหนุนต่อเนื่องแก่เด็กจนถึงอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ ก็จะมีประโยชน์อย่างมาก ทั้งนี้ นโยบายดังกล่าวยังควรพิจารณา รวมไปถึงการยกเลิกกฎเกณฑ์การให้บริการตามชื่อที่ปรากฏตามทะเบียนบ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกในการรองรับการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีหลากหลายรูปแบบเกิดขึ้นในประเทศไทย

จัดลำดับให้เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เป็นประเด็นสำคัญในแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับต่อไปของรัฐบาล

- รัฐบาลโดยคณะกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ กำลังดำเนินการยกร่างแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2560–2564 ในเมื่อการย้ายถิ่นภายในประเทศส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ก็คงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หากคณะกรรมการฯ จะนำข้อเสนอแนะจากรายงานฉบับนี้ไปพิจารณารวมเข้าไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการพัฒนาเด็กปฐมวัยฉบับใหม่ กล่าวโดยเจาะจงให้ชัดเจนก็คือ ควรจะระบุครอบคลุมเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 2 ซึ่งมุ่งเน้นการคุ้มครองและพัฒนาเด็กผู้มีความต้องการพิเศษ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยและวิเคราะห์เพิ่มเติม

- สำนักรวบรวมรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันของผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่จะส่งผลต่อการพัฒนาการของเด็กอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ มีผลการวิจัยก่อนหน้านี้แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการเลี้ยงดูเด็กมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการล่าช้าในประเทศไทย (Nanthamongkolchai, Ngaosusit and Munsawaengsub, 2007)
- รัฐบาลควรริเริ่มดำเนินโครงการศึกษาติดตามระยะยาวเรื่องการติดตามตรวจสอบและให้การสนับสนุนพิเศษแก่เด็กที่มีพัฒนาการล่าช้า โครงการดังกล่าวนี้อาจจะดำเนินการในรูปแบบความร่วมมือกันระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้อง
- ปรับคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กให้มีความเหมาะสมกับครอบครัวในบริบทชนบทให้มากยิ่งขึ้นกว่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้ดูแลเด็กเป็นผู้สูงอายุ

9. เอกสารอ้างอิง

- Asis, M.M.B. and C. Ruiz-Marave, *In the Wake of Parental Migration: Health and well-being impacts on Filipino children*, CHAMPSEA and Scalabrini Migration Center, Manila, 2011.
- Auamkul, N., S. Kanshana and A. Phirangapaura, 'Development of Health Promoting Hospitals in Thailand', Fact Sheet—Health Promotion 2, No.8, Department of Health, Ministry of Public Health, Nanthaburi, Thailand, 1999.
- Azam, J.P. and F.Gubert, 'Migrants' Remittances and the Household in Africa: A review of the evidence, *Journal of African Economies*, vol. 15, AERC Supplement 2, 2006, pp. 426–462.
- Berk, L.E., *Child Development*, 9th ed., Pearson/Allyn and Bacon, Boston, 2009.
- Boyden, J. and Stefan Dercon. (2012). *Child Development and Economic Development: Lessons and Future Challenges*. Young Lives. Department of International Development University of Oxford 3 Mansfield Road Oxford OX1 3TB, UK.
- Chamrathirong, A. et al., *National Migration Survey of Thailand*, IPSR publication No. 188. Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Bangkok, 1995.
- Carletto, C., K. Covarrubias and J. A. Maluccio, 'Migration and Child Growth in Rural Guatemala', *Food Policy*, vol. 36, 2011, pp. 16–27.
- Curran, S. et al., 'Boys and Girls' Changing Educational Opportunities in Thailand: The effects of siblings, migration and village remoteness, *Research in Sociology of Education*, vol. 14, 2004, pp. 59–102.
- Department of Health, *The Situation of Childhood Development in Thailand*, Bureau of Health Promotion, Department of Health, Ministry of Health, Nanthaburi, 2015 (in Thai).
- Department of Health, *Situation of Health Department's Operation in 6 Months Period for the Fiscal Year of 2012*, Bureau of Health Promotion, Department of Health, Ministry of Health, Nanthaburi, 2012 (in Thai).
- Evans, J. and R. Myers, *Childrearing Practices: Creating programs where traditions and modern practices meet coordinators' notebook No. 15*, Consultative Group on Early Childhood Care and Development, 1994, <www.ecdgroup.com/download/cc115aci.pdf>, accessed 24 December 2015.
- Filmer, D. and L. H. Pritchett, 'Estimating Wealth Effects Without Expenditure Data—Or Tears: An application to educational enrollments in states of India', *Demography*, vol. 38, no. 1, 2001, pp. 115–132.
- Frankenburg, W.K. et al., *The Denver II Training Manual*, Denver Developmental Materials, Denver, Colorado, 1992a.
- Frankenburg, W.K. et al., 'The Denver II: A major revision and restandardization of the Denver Developmental Screening Test', *Pediatrics*, vol. 89, no. 1, 1992b, pp. 91–97.
- Graham, E. and L.P. Jordan, 'Migrant Parents and Psychological Well-Being of Left-Behind Children in Southeast Asia', *Journal of Marriage and Family*, vol. 73, 2011, pp. 763–787.
- Harding, T.W. et al., 'Mental Disorders in Primary Health Care: A study of the frequency and diagnosis in four developing countries', *Psychological Medicine*, vol.10,1980, pp. 231–242.
- Health Promotion Board of Singapore, 'Your Baby's Mental Development', Government of Singapore, Singapore, 2012, <<http://hpb.gov.sg/HOPPortal/health-article/2946>>, accessed 24 December 2015.

- Hilderbrandt, N. and D. McKenzie, 'The Effects of Migration on Child Health in Mexico', *Economia*, 2005, pp. 257–284.
- Huttenlocher, J. et al., 'Early Vocabulary Growth: Relation to language input and gender', *Developmental Psychology*, vol.27, no. 2, 1991, pp. 236–248.
- Isaranurug, S., S. Nanthamongkolchai and D. Kaewsiri, 'Factors Influencing Development of Children Aged One to Under Six Years Old', *Journal of the Medical Association of Thailand= Chotmaihetthangphaet*, vol. 88, no. 1, 2005, pp. 86–90.
- Jampaklay, A., 'Growing Up Away From Parents: Children of migrants living with grandparents', in *Thai Family in Social and Demographic Transition*, edited by Chai Phodisita and SuchadaTaweessit, IPSR Publication No. 359, Bangkok, 2009 (in Thai).
- Jampaklay, A., P. Vapattanawong and A.A. Prasithima, *Child Health and Migrant Parents in Southeast Asia (CHAMPSEA) – Thailand Report*, IPSR Publication No. 399,2012, <www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/Contents/Books/FullText/2012/438-CHAMPSEA-Thailand-Report-Final.pdf>, accessed 24 December 2015.
- Jampaklay, A. et al., *Children Living Apart from Parents Due to Internal Migration*, IPSR Publication No. 397, 2012, <www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/Research/CLAIM/Download/CLAIM-Report-FinalReport.pdf>, accessed 24 December 2015.
- Kliegman, R. M. et al., *Nelson Textbook of Pediatrics*, 19th ed., Elsevier/Saunders, Philadelphia, 2011.
- Kotchabhakdi, N. and O. Lawsuanpong, *Khoomeukan-ob-rom kantodsobpatanakarndekpathomwai Denver II (Manual for Training on Child Development Test Using Denver II)*, National Institute for Child Development, Nakhon Pathom, Thailand, 1992.
- Konner, M. J., 'Maternal Care', in *Kalahari Hunter-Gatherers: Studies of the Jkung San and their Neighbors*, edited by I. Vore, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1976, pp. 218–45.
- Lansford, J.E. and K. Deater-Deckard, 'Childrearing Discipline and Violence in Developing Countries', *Child Development*, vol. 83, no. 1, 2012, pp. 62–75.
- Leng, L. and A. Park, *Parental Migration and Child Development in China*, Working paper, Gansu Survey of Children and Families, 2010, <http://repository.upenn.edu/gansu_paper/24>, accessed 24 December 2015.
- Mansuri, G., *Migration, Sex Bias, and Child Growth in Rural Pakistan*, Working paper 3946, World Bank, Islamabad, 2006.
- Matte, T.D. et al., 'Influence of Variation in Birth Weight Within Normal Range and Within Sibships on IQ at Age 7 Years: Cohort study', *BMJ*, 2001, p. 323, <<http://dx.doi.org/10.1136/bmj.323.7308.310>>, accessed 24 December 2015.
- Nanthamongkolchai, S. et al., 'Effect of a Training Program to Enhance Knowledge and Practice of Mothers and the Development of Children Aged One to Three Years', *Asia Journal of Public Health*, vol. 1, no. 1, 2010, pp.2–27.
- Nanthamongkolchai, S., C. Ngaosusit and C. Munsawaengsub, 'Influence of Parenting Styles on Development of Children Aged Three to Six Years Old', *J Med Assoc Thai*, vol. 90, no. 5, 2007, pp. 971–976.
- Nanthamongkolchai, S., S. Isaranurug and D. Kaewsiri, 'Factors Affecting Intelligence Development of School Age in Four Areas of Thailand', *J Pediatrics*, vol. 42, no. 1, 2003, pp. 9–18 (in Thai).
- National Statistical Office, *Thailand Multiple Indicator Cluster Survey December 2005- February 2006*, Final report, NSO, Bangkok, 2006.
- National Statistical Office, 'Table 2: Population by single year of age, sex and area, Whole kingdom: 2010', NSO, Bangkok, 2010, <http://service.nso.go.th/nso/nso_center/project/search_center/23project-th.htm>, accessed 24 December 2015.

- National Statistical Office, *Multiple Indicator Cluster Survey 2012*, NSO, Bangkok, 2013, <www.unicef.org/thailand/resources_356.html>, accessed 24 December 2015.
- National Institute for Child Health and Human Development, *The NICHD Study for Early Child Care and Youth Development: Findings for children aged up to 4 ½ years*, NIH Pub. No. 05-4318, NICHD, Bangkok, 2006, <www.nichd.nih.gov/publications/pubs/documents/seccyd_06.pdf>, accessed 24 December 2015.
- Nobles, J., *Parental Migration and Child Health in Mexico*, Paper presented at PAA, New York, March 29-31, 2007.
- Raikes, H. et al., 'Mother-Child Bookreading in Low-Income Families: Correlates and outcomes during the first three years of life', *Child Development*, vol. 77, no. 4, July/August 2006, pp. 924-953, <<http://digitalcommons.unl.edu/famconfacpub/39>>, accessed 24 December 2015.
- Ratha, D., 'Leveraging Remittances for Development', *Policy Brief*, Migration Policy Institute, Washington, DC, 2007.
- Richter, K. et al., *Migration and the Rural Family: Sources of support and strain in mobile society: Report of the northeastern follow-up to the national migration survey*, IPSR publication No. 190, Salaya: Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Bangkok, 1997.
- Rutstein, S. and K. Johnson, *The DHS Wealth Index*, DHS Comparative Reports No. 6, ORC Macro, Calverton, Maryland, 2004.
- Sukamdi et al., *The CHAMPSEA Study: Preliminary report for Indonesia, Impacts of international migration on children*, Center for Population and Policy Studies, Gadjah Mada University, Indonesia Publisher? Yogyakarta, 2012..
- United Nations Children's Fund, *Early Childhood Development*, UNICEF, New York, 2012, <www.unicef.org/earlychildhood/>, accessed 24 December 2015.
- United Nations Children's Fund, *Child Disciplinary Practices at Home: Evidence from a range of low- and middle-income countries*, UNICEF, New York, 2010.
- Walker, S.P. et al., 'Child Development: Risk factors for adverse outcomes in developing countries', *The Lancet*, vol. 369, no. 9556, 2007, pp. 145-157.
- Whitehurst, G. J. and C. J. Lonigan, 'Child Development and Emergent Literacy', *Child Development*, vol. 49, no. 3, 2002, pp. 848-872.
- Wickramage, K. et al., (2015). Risk of Mental Health and Nutritional Problems for Left-Behind Children of International Labor Migrants', *BMC Psychiatry*, DoI 10.1186/s12888-015-0412-2, 2015.
- World Health Organization, 'Child growth standards', 2006, <www.who.int/childgrowth/standards/en/>, accessed 24 December 2015.
- World Health Organization, 'Exclusive Breastfeeding for Six Months Best for Babies Everywhere', 15 January 2011, <www.who.int/mediacentre/news/statements/2011/breastfeeding_20110115/en/>, accessed 24 December 2015.
- Zhen, W., *Mother's Migration and Children's Nutritional Status: Evidence from rural China*, Publisher, Place, 2013, <https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?_db.name_IAFFE2013&paper_Id=29>, accessed 24 December 2015.

ภาคผนวก

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก

ผู้ดูแล

ตัวอย่างที่	อายุเด็ก (เดือน)	เพศเด็ก	ความสัมพันธ์กับเด็ก	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	ประเภทครัวเรือน
1	22	หญิง	ยาย	40	ป. 3	รับจ้างไม่เต็มเวลา	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
2	35	หญิง	ยาย	48	ป. 4	ร้อยพวงมาลัย	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
3	25	หญิง	ยาย	64	ป. 4	ทอเสื่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
4	9	หญิง	แม่	21	ม. 6	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	อยู่กับพ่อแม่
5	30	ชาย	ยาย	56	ป. 4	ทำนา	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
6	8	ชาย	แม่	22	ม. 6	ไม่ซื้อมูล	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
7	19	หญิง	ย่า	52	ม. 1	ทำนา	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
8	25	ชาย	ปู่	55	ป. 4	ทำนา	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
9	20	ชาย	ย่า	44	ป. 4	แม่บ้าน	อยู่กับพ่อแม่
10	24	ชาย	ย่า	68	ป. 4	เก็บผักขาย	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
11	26	หญิง	ยาย	47	ม. 6	ขายของชำ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
12	15	หญิง	ยาย	62	ปริญญาตรี	ครูเกษียณ	อยู่กับพ่อแม่
13	18	หญิง	ยาย	54	ป. 3	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	อยู่กับพ่อแม่
14	4	หญิง	แม่	30	อาชีวศึกษา	ไม่ได้ประกอบอาชีพและวางแผนว่าจะทำงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
15	24	ชาย	แม่	20	ม. 6	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	อยู่กับพ่อแม่
16	15	หญิง	แม่	20	ม. 3	ไม่ได้ประกอบอาชีพและกำลังหางาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
17	34	ชาย	ย่าทวด	71	ป. 4	ทำสับ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
18	22	ชาย	น้องสาวย่า	45	ป. 6	ทำนา	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
19	27	ชาย	ย่า	52	ม. 1	หาปลา	อยู่กับพ่อแม่
20	30	ชาย	ย่า	55	ป. 4	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่

พ่อแม่ย้ายถิ่น

ตัวอย่างที่	อายุเด็ก (เดือน)	เพศเด็ก	ความสัมพันธ์ของผู้ดูแลเด็ก	พ่อ/แม่	อายุของพ่อ/แม่	การศึกษาของพ่อ/แม่	อาชีพของพ่อ/แม่	ประเภทครัวเรือน
1	32	หญิง	ยาย	แม่	38	-	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
2	30	ชาย	ย่า	พ่อ	-	ม. 6	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
3	32	หญิง	แม่	พ่อ	-	ม. 3	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
4	17	ชาย	ปู่ย่า	แม่	40	อาชีวศึกษา	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
5	4	หญิง	ย่า	แม่	28	ม. 6	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
6	7	หญิง	ยาย	แม่	37	อาชีวศึกษา	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
7	17	หญิง	ยาย	พ่อแม่	-	อาชีวศึกษา	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
8	16	ชาย	ยาย	แม่	-	แม่-อาชีวศึกษาพ่อ-ปริญญาตรี	ลูกจ้าง (เสมียน)	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
9	28	หญิง	แม่	พ่อ	42	ม. 3	คนขับรถ(บริษัทญี่ปุ่น)	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
10	8	ชาย	แม่	พ่อ	28	ม. 3	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
11	7	ชาย	ยาย	แม่	25	ม. 3	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
12	20	หญิง	ยาย	พ่อแม่	-	แม่-ปริญญาตรีพ่อ-อาชีวศึกษา	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
13	9	หญิง	ย่า	แม่	27-28	แม่-ม. 6 พ่อ-อาชีวศึกษา	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
14	30	ชาย	ยาย	แม่	35	ม. 3	ลูกจ้างโรงงาน	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่
15	9	หญิง	ยาย	แม่	-	ป. 6	ลูกจ้างโรงงาน / ขายอาหารตามสั่ง(นอกเวลา)	ไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่

พ่อแม่ย้ายถิ่นที่กลับภูมิลำเนาแล้ว

ตัวอย่างที่	อายุเด็ก (เดือน)	เพศเด็ก	ความสัมพันธ์ของผู้ดูแลเด็ก	พ่อ/แม่	อายุของพ่อ/แม่	การศึกษาของพ่อ/แม่	อาชีพของพ่อ/แม่	ประเภทครัวเรือน
1	13	หญิง	ยาย	พ่อ	45	ม. 5	ทำนา	อยู่กับพ่อแม่
2	35	ชาย	ตายาย	พ่อ	28	ป. 6	รับจ้างและทำนา	อยู่กับพ่อแม่
3	18	หญิง	แม่	แม่	29	ม. 3	ลูกจ้างร้านอาหาร	อยู่กับพ่อแม่
4	28	ชาย	แม่	แม่	33	อาชีวศึกษา	ไม่ได้ประกอบอาชีพ เพิ่งกลับภูมิลำเนา	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
5	22	ชาย	แม่	แม่	20	ม. 3	ทำนา	อยู่กับพ่อแม่
6	13	หญิง	แม่	แม่	27	ม. 6	ขายผลไม้	อยู่กับพ่อแม่
7	17	ชาย	แม่	แม่	28	-	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	ไม่ได้อยู่กับพ่อ
8	11	ชาย	แม่	แม่	25	ม. 3	ไม่ได้ประกอบอาชีพ (ตั้งครรภ์ 9 เดือน)	อยู่กับพ่อแม่
9	22	ชาย	ยาย	แม่	-	ม. 6	ลูกจ้าง	อยู่กับพ่อแม่
10	34	ชาย	แม่	แม่	-	ม. 6	แม่บ้าน	ไม่ได้อยู่กับพ่อ

ตารางที่ ก1: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามความถี่ในการร้องเพลงและแต่งนิทานให้เด็กฟัง และจำแนกตามอายุของผู้ดูแล (สำหรับเด็กอายุ 36-0 เดือน)

	อายุผู้ดูแล				โดยรวม
	15-29	30-49	50-59	60+	
จำนวน	212	362	300	109	983
ร้องเพลงหรือเพลงกล่อมเด็กให้เด็กฟัง*					
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	39.2	45.0	40.3	34.9	41.2
บางครั้ง	35.9	29.3	28.3	24.8	29.9
ไม่เคย	25.0	25.7	31.3	40.4	28.9
แต่งและเล่านิทานให้เด็กฟัง*					
ทุกวันหรือเกือบทุกวัน	15.1	14.6	18.7	15.6	16.1
บางครั้ง	39.6	35.1	20.7	17.4	29.7
ไม่เคย	45.3	50.3	60.7	67.0	54.2

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

ตารางที่ ก2: ร้อยละของผู้ดูแล จำแนกตามอายุและประเภทครัวเรือน

อายุผู้ดูแล*	อยู่กับพ่อแม่	ไม่ได้อยู่กับพ่อ	ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่
15-29	52.8	49.2	0.4
30-49	41.7	39.5	34.1
50-59	3.2	9.7	47.9
60+	2.3	1.5	17.7
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน	216	195	572

* แสดงนัยสำคัญทางสถิติโดยใช้การทดสอบไคสแควร์

MAHIDOL
UNIVERSITY
Wisdom of the Land

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
<http://www.ipsr.mahidol.ac.th>

unicef
for every child

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย
19 ถ.พระอาทิตย์ บางลำภู เขตพระนคร กทม 10200
www.unicef.or.th

ISBN 978-616-279-612-8